

The Project Gutenberg eBook of Papin rouva, by Juhani Aho

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Papin rouva

Author: Juhani Aho

Release date: October 6, 2004 [EBook #13663]

Most recently updated: April 26, 2021

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PAPIN ROUVA ***

PAPIN ROUVA

Kirj.

Juhani Aho

WSOY, Porvoo, 1920.

Tässä teoksessa tavattavat päähenkilöt ovat jo esiintyneet »Papin tyttäressä.»

Motto: »Älkää hänt' unelmass' edes nähkö,
ettei hänen silmäns'
iskisi teihin, ja katse,
jok' ei mene mielestä koskaan,
hiljaa vaivaavaks okahaks näin
jäis sydämeen.»

(Johannan sanat Hannalle Runebergin »Hannassa»)

I.

Viheriäisten peltojen keskellä punoitti pieni pappila järven rannalla pitkän lahden pohjukassa. Iltauringon valaistessa näkyivät sen valkoiset ikkunanpielet kauas suurelle selälle, jossa kulki iso valtavylä etelästä pohjoiseen. Säännöllisesti kulkivat siitä ohitse suuret matkustajalaivat ylös ja alas, mutta lähimpään kaupunkiin oli päivän matka. Kun pitäjän laivasilta oli lähellä kirkonkylää toisella puolella pitkän niemen, eivät laivat tänne koskaan poikenneet. Jos joskus oli joku menevä tai tiettiin olevan varma tuleva, niin noudettiin tai vietiin se venheellä, jolla soudettiin väylälle. Pappilan lahti jäi sentähden syrjään suuren maailman valtatieltä ja sen ihmisvirralta. Ainoastaan joku harva hajamielinen matkustaja saattoi silloin tällöin sattumalta ojentaa tänne kiikarinsa ja kysäistä peränpitäjältä, kantta pitkin kävellessään:—»Mikä on tuo punainen talo tuolla kaukana'»—»Se kuuluu olevan tämän pitäjän kappalaisen virkatalo.» Jos hän oli elämänsä uupunut ja surumielinen, voi hänelle ehkä tulla ohimenevä ajatus:—»Se näyttää niin rauhalliselta tuo paikka ... siellä olisi ehkä onnellista asua.»

Ja jos sitä järveltä päin lahden pohjaan soutuksen läheni, niin näytti siinä pysyvänkin tuo ensi

silmäyksen vaikutus.

Suuren selän jyrkät ja synkät rannat, jotka kasvoivat vain kanervaa ja pientä petäjikköä, muuttuivat täällä lempeiksi luhtaniityiksi, jotka tuolla täällä synnyttivät pyöreitä pajupensaita ja joita reunustivat pehmoiset koivu- ja haapalehdot. Taampana kohoava kivikkomäki, jonka harja kasvoi läpikuultavaa metsää, pisti paikoitellen juurensa niittyjen alaitse ja ilmaantui veden rajassa avopääksi kallioksi tai valkoiseksi hiekkarannaksi, jonka edustalla silloin nuokkui harva ruohikko jyrkkäyksen rintaan.

Pappilan ranta oli pienen niemen kainalossa. Siinä oli saunarakennus kallioisella perustuksella, alempana uimahuone ja venhevalkama ja hiukan ulompana niemen kärjessä vanha nuottakota. Saunan seinämällä oli rivi verkkokeppejä ja uimahuoneen vieressä kolme venhettä, joista yksi valkoisensinisiksi maalattu hohti rannasta kauas ohi soutavan silmään.

Rannasta vei ruispellon halki polku itse pappilaan, joka siellä vähän ylempänä tuuheiden, korkeiden koivujensa keskessä paistoi kuin mansikka mättäästään.

Koko tuossa maisemassa oli jotain omituisen pehmoista ja vienoa, joka tuntui tuoksahtavan esiin jokaisesta sen pienimmästäkin poimusta. Tuo pienoiskokoinen uimahuone valkoisine hiekkään laskeutuvine portaineen, vaaleansininen venhe, joka kaarevan sulavana lepäsi omilla siloisilla teloillaan, ruispelto polkuineen, vatukko aidan varrella, tuo kukkaspuutarha pellon ja rakennuksen välillä ja etupäässä itse rakennus—se oli kuin hienon naiskäden muodostelemaa.

Mutta samalla lähti siitä kuin aavistus jostain selittämättömästä surumielisyydestä. Hiljaisena, tyynenä ja vähän viileänä iltana tuntui siltä, kuin olisi sen asukkaan pitänyt istua käsi posken varassa, pää alakuloisesti kallellaan, mielessä joku salainen, sanaton kaiho. Laineen loiskina se ehkä toi tämän tunnelman, ehkä myöskin haavanlehden lepatus tai päivän heijastus ikkunoihin, joiden takana ei näkynyt liikettä eikä kuulunut lapsilauman iloista mellakkaa; eikä sitä kuulunut pihamaalla, ei pientarilla eikä rantahiekalla. Ainoastaan silloin tällöin avautui joku ovi, narahti puutarhan portti, ammahti lehmä tai ynähti vasikka, kuului soutua järvellä tai askeleita puutarhan hiekassa. Sillä välin saattoi olla niin äänetöntä, niin liikkumatonta ja kuollutta, että arka sorsa uskalsi uittaa poikueensa venerantaan ja käki lentää kukkumaan puutarhan aidan seipäeseen.

Talon nimi oli Tyynelä.

* * * * *

Oli iltapäivä keskikesällä, alkupuolella heinäkuuta.

Muutamia päiviä sitten oli pastori Aarnio saanut kirjeen vanhalta ylioppilastoveriltaan Olavi Kalmilta, joka oli ilmoittanut saapuvansa laivalla tänään ja tulevansa hänen luokseen kesäänsä viettämään. Sen johdosta oli hän lähtenyt venheellä laivaa vastuuseen.

Elli, hänen vaimonsa, oli jäänyt kotiin järjestämään taloa siihen kuntoon, kuin harvinaisen vieraan saapuminen vaati.

Koko päivän oli hän puuhannut siinä toimessaan, puhdistellut huonekaluja, järjestellyt kirjoja salin pöydällä, muutellut hiukan kuvia albumissaan, laitellut uutimia uusiin poimuihin, pyyhkinyt tomun kukkain lehdiltä ja asettanut verestä vihreää vaaseihin. Sitten oli hän siistinyt oman pukunsa, viivähtänyt hetken aikaa peilin edessä ja katsellut siinä kasvojaan ja vartaloaan.

Pitkään aikaan ei hän ollut sitä tehnyt. Siitä oli kauan, kun hänellä siitä oli ollut mitään hauskuutta. Ja hiukan uteliaasti hän nyt silmäili vähän vaaleata muotoaan ja solakkaa, vielä neitseellisen jäntevää vartaloaan. Moneen vuoteen ei hän ollut muistanut sitä, mitä hänestä joskus oli sanottu, että hän oli miellyttävä, melkein kauniskin. Ketä varten? Miksi hyväksi? Mieheensä vuoksi ei hän muistanut itseään häihinsäkään koristelleensa. Muut ne olivat sen tehneet. Siitä oli muuten viisi vuotta, viisi pitkää vuotta.

Ja nyt hän yht'äkkiä oli taittanut kukan ja kiinnittänyt sen rintaansa. Ja peräytyen peilin luota muutti hän sitä pari kertaa, ennenkuin se hänen mielestään oikein tuli paikalleen.

Tämänpäiväinen puuha oli tuntunut hänestä hauskalta. Tavallisesti ei se häntä huvittanut, hän teki sen virallisesti ja koneellisesti. Teki vain kaikkein välttämättömimmän.

Mutta nyt hän meni puutarhaan ja keräsi siellä kukkaskimpun. Ruohoja ja kukkia valikoidessaan tuli hän selville sen aatteesta. Vaatimaton ja yksinkertainen sen tulisi olla, niin ettei sitä ensi silmäyksellä huomattaisi. Mutta hieno väriltään niinkuin metsäkukka, johon kun sattuu silmä, se sitä kauan tutkii. Hitaasti ja huolellisesti kokosi hän siihen enimmäkseen heiniä ja taittoi sitten ruispellosta aidan ylitse heilimöivän tähkän. Hän tarvitsi siihen sinistä ja oli jo ottamassa lemmenkukkaa, mutta hylkäsi sen ja sijoitti ruiskukan sen sijalle. Mutta mistä saisi hän siihen tuoksun? Hän otti muutamia reseedoja ja pisti

ne heinien väliin piiloon.

Saatuahan kukat mielensä mukaan toisiinsa sointumaan vei hän ne yliskamariin, joka varta vasten oli laitettu vieraan asuttavaksi. Hän oli kannattanut sinne keinutuolin ja uuden pöydän ja vienyt vaatevarastostaan sinne parhaat ja uusimmat vuodetarpeet. Ikkunan eteen oli ripustettu hänen omat kutomansa, ennen käyttämättömät uutimet, pöytä oli katettu valkoisella liinalla, ikkunaan tuotu eläviä kukkia salista, hankittu uudet naulapuut ja kirjahylly. Vuoteen taa seinälle oli ripustettu suuri ryijy ja tuomen oksia pistelty seinän rakoihin.

Mihin paikkaan panisi hän kukkasvihkonsa? Ei keskelle pöytää, ei niin näkyvälle paikalle. Johonkin kulmaan, josta se olisi *löydettävä*. Uunin reunan kupera oli kaikista sopivin paikka, ja siihen hän sen jätti. Nyt vasta hän huomasi, että siinä olivat hänen pukunsa värit: harmaa ja sininen.

Tuleekohan hän täällä viihtymään? ajatteli hän katsoessaan ulos ikkunasta peltojen ja järvien yli.

Hänhän oli minun ensimmäinen oikea rakkauteni ja ensimmäinen suuri pettymykseni. Ja nyt hän tulee tänne ja on täällä jo tänä iltana!

Säikähtäen omia ajatuksiaan kiiruhti hän alas vinniltä. Mutta nähdessään huoneet aivan uudessa kunnossa täytyi hänen nyt myöntää itselleen, mitä varten hän näin oli ollut puuhassa koko päivän. Hänen täytyi tunnustaa, että hän ainakin tahtoi tehdä erityisesti edullisen vaikutuksen. Niin, ja olihan hän täältä kaukaa seurannut hänen retkiään sanomalehtien avulla. Milloin hän oli suorittanut tutkinnon, milloin esiintynyt puhujana isänmaallisissa juhlissa, saanut yliopistolta matkarahan ja matkustanut ulkomaille. Hän oli pannut mieleensä hänen osoitteensakin Pariisissa. Siellä hän oli ollut kauan kadoksissa, kunnes taas tänä keväänä hänen nimensä oli niiden joukossa, jotka olivat palanneet kotimaahansa. Joskus hänestä oli täälläkin puhuttu, hänellä oli vanhassa pappilassa tovereita, jotka hänet tunsivat. Elli oli kuunnellut, mutta ei itse virkkanut mitään. Hän pelkäsi, että hänen äänensä hänet pettää. Ja kuinka hän kuitenkin oli saanut välinpitämättömästi sanotuksi: »Vai niin, tuleeko hän tänne...», kun hänen miehensä ilmoitti hänen tulostaan eilen.

Kaikki oli laitettu valmiiksi, ei ollut enää mitään toimittamista, vasta parin tunnin kuluttua tulee laiva, ja yht'äkkiä ei hän tiennyt, mihin hän sitä ennen ryhtyisi.

Mutta onhan hänellä tuo tavallinen jokapäiväinen retkensä tähän aikaan vuorokaudesta. Kuinka monta kertaa hän onkaan sen tehnyt! Rakennuksen päädyn ympäri, jonne mennessä portti narahti joka kerta niin aivan samalla tavalla. Siitä sitten hiekoitettua käytävää kukka- ja hernepenkkien välitse toiselle portille, joka oli ruispellon halki kulkevan piennartien päässä. Laimea tuuli puhalteli lauhkeasti järveltä, siellä oli tummat metsäiset saaret ja niemet ja niiden takana kaukana sininen, häämöttävä manner. Muutaman saaren päästä kiiksi valkoinen, kolmikulmainen merimerkki, jonka ohitse laiva kulki. Ja tässä kohosi ruispelto kahden puolen tien. Hän peittyi melkein päätänsä myöten sen suojaan, ja tätä tietä laskeutuessaan tunsu hän itsensä aina niin rauhalliseksi ja turvalliseksi, niinkuin se olisi vienyt hänen omaan erityiseen maailmaansa, jossa kukaan ei kyennyt häntä häiritsemään. Sillä pihasta katsoen ei kukaan voinut nähdä häntä tänne. Hänen miehensä huoneen ja keittiön ikkunat antoivat kaikki pihalle päin. Eikä tänne rantaan juuri koskaan ollut kenelläkään asiaa. Koko tämä puoli oli ikäänkuin hänen omaansa, hänelle itselleen pyhitettyä.

Kaksi veräjäpuuta hän pudotti alas ja pistäytyi niitylle. Leveämpi polku vei siitä suoraan rantaan. Hänen oma, kapea polkunsä poikkosi vasemmalle ja vei lehdon läpi nuottakodalle niemen nenään. Siinä oli pykälä kalliossa, ja siihen hän istuutui, selkänsä takana koivu ja edessään aava ulappa.

Tästä oli hän jo monena kesänä kenenkään tietämättä katsonut ulos maailmaan. Ja maailmaan katsomisekseen kutsui hän laivain ohikulun katsomista tuolla kaukana, josta hän tyynellä säällä kuuli niiden koneen tykytyksen ja näki niiden vilahdukselta siirtyvän toisen niemen suojasta toisen taa. Se oli ainoa yhteys, mikä hänellä oli ulkomaailman kanssa, sen suuren ja salaperäisen, jota hän pienestä tytöstä saakka oli haaveksinut, josta hän kirjoissa oli lukenut ja jossa hän uskoi ihmisten elävän rikasta, täyteläistä ja onnellista elämää.

Ja vielä sittenkin, kun laiva oli mennyt ohitse, jäi hän siihen iltaansa lyhentämään. Hän odotti laineita, jotka pitkän aikaa sen jälkeen, kun viimeinen savun kiemura oli haihtunut ilmaan, vyöryivät sieltä verkalleen, huojahduittivat ruohistoa ja valkeana vaahtona kohisten murtuivat rantakiville hänen jalkojensa juureen.

Aivan sattumalta oli hän tullut tämän paikan keksineeksi eräänä iltana rantoja pitkin harhaillessaan. Toisen kerran tuli hän uteliaisuudesta, lapsellisesti siitä hauskuutettuna, sitten se muuttui tavaksi ja lopulta melkein jokapäiväiseksi tarpeeksi. Yksinäisyydessään hän pyhitti paikan omille haaveilulleen.

Ja täällä hän oli elänyt sekä onnellisimmat että onnettomimmat hetkensä. Onnellisimmat siksi, ettei kukaan häntä häirinnyt ja että hän sai olla yksin. Onnettomimmat, sillä täällä voi tuo sama yksinäisyys

kaikista enimmän häntä painaa. Täällä hän oli kaivannut kaikki suurimmat kaipuunsa, täällä kaikista haikeimmin halunnut ystävää, toveria ja rakkautta.

Nähdessään laivain aina noin salaperäisesti kulkevan ohitsensa, kehittyi hänelle taikauskoiseksi varmuudeksi usko siihen, että elämä ei voi ikäänsä kaikkeaan samalla tavalla jatkua ja että laineet kerran tuolta tuovat hänelle edes jonkunlaisen toiveiden täytännön mukanaan. Hän ei osannut ajatella, mitä se olisi ja vielä vähemmin kuka. Jotain erikoisempaa sen vain tulisi olla. Mutta ei sieltä tullut milloinkaan mitään eikä ketään.

Ja yht'äkkiä täytti se epäily hänen mielensä nytkin. Eihän kirje ollut ihan varma. »Jos tulen, niin tulen ensi perjantaina. Ellen silloin tule, niin olen päättänyt viettää kesäni toisaalla.» Tietysti hän *ei tule!* Ja paljas mahdollisuus tuosta sai hänet tavalliselle mielelleen. Hän vaipui siihen samaan surumieliseen mietiskelyynsä, joka hänet aina valtasi tällä paikalla. Tämä kesä tulee siis kai kulumaan niinkuin olivat kuluneet kaikki entisetkin, ilman mitään vaihdosta. Elämä jatkuu vanhaa latuaan, tulee syksy ja se kauhean ikävä talvi.

Aurinko kallistui hiljalleen länteen, sen valo tuli kylmemmäksi ja alakuloisemmaksi. Tuuli heikkeni heikkenemistään, ja pienet lyhyet laineet lipattivat hajamielisesti nuottakodan edustalla.

Monta kertaa oli hän tällä samalla sijalla tehnyt tilin elämästään, muistellut ja tarkastellut sen alusta loppuun. Vaikkei hän sitä ollut koskaan kenellekään puhunut, oli se pukeutunut ikäänkuin sanoiksi hänen mielessään, Hän olisi osannut kertoa sen ulkoa samoilla sanoilla, jos olisi ollut joku, joka olisi tahtonut sitä ymmärtäen kuunnella. Mutta vaikkei sellaista kuulijaa ollutkaan, kertoi hän sen mielellään ja omaksi helpotukseksen—itselleen. Ympäristö sitä ainakin tuntui kuuntelevan ja siihen osaakin ottavan.

* * * * *

Kuinka kirkkaasti muisti hän tuon sunnuntai-illan isänsä kotona ennen, kun hän istui venheen kokassa rannassa ja haaveillen tarkasteli tyynen veden pintaa, mihin kuvastui koko äärettömän korkea taivaan kupukansi! Silloin seisoivat yht'äkkiä rannalla isä ja tuo nuori ylioppilas, valkoinen lakki reippaasti takaraivolla ja matkalaukku kupeella riippumassa. Ne nauroivat hämmästyneelle tytölle, joka häpeissään kiiruhti edeltäpäin pihaan muistamatta tervehtiäkään vastatulleita. Heillä oli kolmaskin mukanaan, apulaispapiksi tuleva. Ja kun he saivat hänet rantaportilla kiinni ja isä heidät esitteli, niin oli apulaisen käsi pehmeä ja vastenmielisen lämmin. Se toinen hymyili ystävällisesti ja katsoi niin omituisesti suurilla, sinisillä silmillään.

Ja pian he sitten perehtyivät toisiinsa, jo samana iltana puheli se niin tutunomaisesti ja oli niin viisaan ja etevän näköinen. Miten kauniita, uusia asioita se tiesi ja kuinka ne silti tuntuivat tutuilta, niinkuin olisi niitä kaikkia jo ennen itse ajatellut. Molemmat he tekivät kiusaa apulaisesta, joka sekaantui puheisiin, mutta ei mitään käsittänyt. Hän oli heistä naurettava ja vähän tyhmä. He soutelivat järvellä, kävivät kirkon tornissa ja ihailivat avaraa näköalaa. Ylioppilas oli juossut edeltäpäin ja avannut luukun. Hän seiso siinä niin solakkana ja miehekkäänä, pitäen luukun ovesta kiinni. Täytyi kumartua hänen kainalonsa alitse ja seisoa kuin hänen syleilyksessään. Apulainen seiso alhaalla kirkonmäellä, ja ylioppilas huusi, iskien Ellille silmää: »Kuinka sinä olet litteän näköinen siellä!» Valkolakin sametti hulmusi kovassa, mutta lämpimässä etelätuulella, hän oli hän oli niin kaunis ja reipas. Hän puhui, innostui ja osoitteli kädellään kauas eteläisiin maisemiin, »jonne aatos aina pyrkii.» Hän näytti tahtovan siinä paikassa sinne lentää, ja Elli kuvitteli, että he lentävät yhdessä.

Mutta hän lensikin sinne yksin, ja Elli jäi kuin siivetön lintu seisomaan verannalle, itkeytyvät kasvat lasia vasten. Kuinka karvas oli nielaista tuo kyynel! Kuinka se aina tätä muistellessa pyrki kohoamaan takaisin...! Hän istui rattailleen, ja hevonen kiskaisi juoksuun. Hän kohotti lakkiaan ja katosi maantien pölyyn.

Kuinka hän silloin olisi äärettömästi kaivannut lohduttajaa, jonka rinnalla olisi voinut itkeä surunsa. Mutta sellaista ei hänellä ole koskaan ollut. Metsän puut ja järven rannan loiskivat laineet ne olivat hänen uskottunsa silloin niinkuin nytkin. Ja lehtoon, koivikkolehtoon järven rannalle, jossa pohjatuuli puhalteli, hän silloinkin sijoitti yltäkylläisimmän onnettomuutensa.

Kun hän sieltä palasi, silmänsä kuiviksi itkettyään, alkoi apulaispapin kosinta. Se oli käynyt pian, mutta hän ei vielä tänäkään päivänä voinut käsittää, kuinka se sittenkin oli niin käynyt. Hän muisti vain erään keskustelun, joka hänellä oli ollut äidin kanssa ja jossa tämä luultavasti oli sanonut omankin elämänsä salaisuuden: »Onhan se hyvä ja kunnollinen mies. Jonkun kanssahan sinun täytyy sinunkin kerran mennä naimisiin ja saada turvaa maailmassa.»—»Jos menen, niin menen jonkun kanssa, jota oikein rakastan.»—»Sinä, tyttö parka, et tiedä, että maailmassa tyttö hyvin harvoin saa sen, jota hän oikein rakastaa. Usein saa hän tyytyä siihen, jota voi sietää.»—»Mutta kuinka voi elää naimisissa, jos ei rakasta?»—Äiti hymyili surullisesti:—»Saa luvan voida ja näkyy sitä voivan.»

Ja näkyhän sitä voineen.

Ajatellessaan elämänsä näinä viitenä vuotena—vai lieneekö niitä ollut kuusikin, ei niistä tullut niin lukua pidetyksi—ei hän voinut ymmärtää, kuinka ne olivat kuluneet. Viikot ja kuukaudet olivat menneet melkein mitään jälkeä jättämättä, niinkuin tippuu pisara pisaran perästä tuhuttavana sadepäivänä ja putoaa hiekkaan niin hitaasti ja hermostuttavan yksitoikkoisesti. Hän oli tottumistaan tottunut ja herjennyt jo muutostakin odottamasta.

Siihen se päättyi hänen mietiskelynsä, tähän sisällöttömään nykyisyyteen. Monta kertaa oli hän uudistuksia kuvitellut, mutta ne kuvittelut eivät vielä koskaan olleet toteutuneet. Eikä hän niitä nytkään tahtonut uskoa. Hän oli melkein varma siitä ja tahtoi vakuuttamalla vakuuttaa itselleen, että kaikki jää entiselleen ja että venhe tulee tyhjänä takaisin. Tietysti. Ja parasta kai se olisikin.

* * * * *

Hän aikoi nousta. Mutta silloin kahahti ruohikko niin tutusti, ja samassa puhaltautui leveä laine pitkin rantaa ja kostutti kivet lähellä hänen jalkojaan. Laiva oli mennyt ohitse hänen huomaamattaan, sillä päivä paistoi vasten silmiä juuri lahtea pitkin ja esti näkemästä ulapalle.

Hetken kuluttua kuului soutua ja puhetta tuulen päältä. Hän siirtyi vähän ja näki siellä venheen tulemassa. Hänen miehensä istui perässä. Kokassa souiti renki. Ja keskellä venhettä oli joku kolmas.

—Se on kai mieheni vieras, koetti hän ajatella rauhallisesti ja välinpitämättömästi. Mutta sydän tykytti korvaan kuuluvasti, käsi vapisi hänen huivia sitoessaan, ja poskia poltti. Ja hän kiiruhti edeltäpäin pihaan, ennenkuin ne ennättäisivät rantaan ja huomasivat hänet.

Kun hän sitten vilahdukselta katsahti kamarinsa ikkunasta rantaan, oli venhe juuri laskemassa maihin, ja se, joka oli istunut keskellä venhettä, oli noussut seisomaan.

II.

Elli kuuli heidän tulevan puutarhan kautta pihaan, nousevan verannalle ja menevän pastorin huoneeseen. Hän kuuli vieraan käynnin, joka oli tuntuvinaan tutulta. Hän kuuli hänen kauniin, selvän äänensä miehensä hiukan epäsointuisen äänen rinnalla. Itse hän oli mennyt ruokasaliin ja asetteli koneentapaisesti serviettejä lautasten viereen. Salin avonaisten ovien läpi erotti hän joka sanan, samalla kuin palvelijat yhtämittaa kalistelivat keittiössä astioitaan.

—No, kas niin, nyt tulta ja tupakkaa päälle! Poltatko sinä piippua vai paperossia?

—Kiitoksia, annahan olla ... minä sytytän mieluummin paperossin.—Vai niin, vai tämä se nyt on sinun pappilasi?

—Tämähän se on ... eikös tämä näytä mukavalta paikalta?

—Näyttää tämä hyvinkin hauskalta ja rauhalliselta...

—Tuossa on pirtti ja nuo tuolla vastapäätä ovat talli- ja liiterirakennukset. Siinä on ruoka-aittakin yhdessä jaksossa ja aitan päädyssä on kellari. Se on hyvä kellari, pysyy jäät syksyyn asti. Navetta on tuolla takana, mistä näkyy koivujen yli kaivon vintti. Se on aivan uusi kivinavetta, minun aikanani rakennettu...

—Jahah, vai sinun aikanasi.

—Sai siinä pitäjän kanssa painiskella, ennenkuin rupesivat tekemään, mutta ikuinen kalu siitä sitten tulikin. Tämä pytinki pitäisi saada kanssa uusi, se on vanha ja matalalla kivijalalla, mutta siinähan tuo vielä menee, On minulla sentään tiukka tuuma saada uusi katto, uudet vuorilaudat ja multimukset. Maansa puolesta on tämä paikka tavallisen hyvässä kunnossa...

—Onko sinulla suurikin maanviljelys?

—Ei ole suuren suuri, tavallisen pienen puustellin viljelykset ... saattaa tässä hyvinä heinävuosina elättää kaksi hevosta ja toistakymmentä lehmää ... myön minä voita...

—Ja sinä olet kovasti innostunut maanviljelykseen?

—Itse minä olen aina mukana kun vain virkatoimiltani joudan. Ne ovat paljonlaiset, kun ei ole kuin kaksi pappia näin suuressa seurakunnassa...

—No, mutta perheesi? Onko se suurikin?

—Ei meitä ole talonväkeä kuin kaksi henkeä, vaimoni ja minä.

—Niin todellakin ... vaimosi, missä hän on?

—Ka niin, missäs se eukko onkaan? Mennään tänne saliin ... ota vain tupakkasi mukaan, ei se mitään.

Elli kuulee heidän tulevan saliin. Vieras tuntuu menevän ikkunan luo ja sanoo: »Kas, kuinka tästä on kaunis näköala järvelle.» Pastori selittää, että tuolta yliskamarin ikkunasta on vieläkin kauniimpi, ja samassa hän tulee ruokasalin ovelle. Ellin tekisi mieli paeta keittiöön, mutta hän jää kuitenkin kalistelemaan veitsilaatikkoa.

—Täällähän sinä oletkin ... tule nyt sisään, niin saan esitellä...

Hän on tullut sisään, on mennyt vieraan luo ja tervehtinyt häntä. Hän kuulee vieraan sanovan:

—Hauska uudistaa vanhaa tuttavuutta ... mehän olemme jo kerran ennenkin tavanneet toisemme.

—Terve tulemaan tänne... Niin, minä luulen...

—Kuinka kauan siitä onkaan, kun sinä silloin kävit vaimoni vanhassa kodissa? On kai siitä jo yli puolenkymmenen vuoden, sanoi pastori. Muistatko sinä, Elli?

—Kyllähän siitä jo on... Tehkää hyvin ja istukaa...

—Ja ajatelkaas, rouva, etten minä tiennyt teidän olevankaan naimisissa, ennenkuin miehenne kertoi siitä nyt tänne tullessamme ... minä luulen, etten olisi teitä enää tuntenutkaan...

—Te olitte silloin niin vähän aikaa meillä.

—Sinä olitkin, Elli, silloin juuri koulusta päässyt.

—Niin, ja sitten ei ole satuttu tapaamaankaan, kun minä olen matkustellut ulkomailla ja oleskellut suurimman osan aikaani Helsingissä. Täällä maan sydämessä päin en ole käynyt sitten ensimmäisten ylioppilasvuosieni.

—Onhan se luonnollista sitten...

—Olen kuitenkin aina halunnut päästä edes joksikin kesäksi maalle. Tämä näyttää niin erittäin viehättävältä paikalta. Kun soudimme laivalta tänne, sanoin juuri miehellenne, että tuntuu siltä, kuin voisın täällä kaiken ikäni asua. Olen oikein iloinen, että tulin valinneeksi tämän paikan...

—Sehän oli hauska, että tulitte ... täällä maalla ei meille usein tapahdukaan se ilo, että saamme vastaanottaa vieraita.

Pastori oli mennyt kamariinsa, jonne oli tullut joku asiamies. He jäivät kahden kesken saliin, Elli ja vieras.

Hän oli istunut nojatuoliin ja Elli toiselle puolelle pöytää sohvan päähän tuolille.

—Kuinka onkaan ... vieläkö isänne elää? ... hän oli niin herttainen ja ystävällinen vanha ukko.

—Ei hän enää elä ... hän kuoli kaksi vuotta sitten.

—Vai on hän kuollut! Me ehdimme puhella hänen kanssaan kaiken maailman asioista, ja hän oli hyvin utelias kuulemaan vanhoista tovereistaan, joista muutamat olivat olleet minun opettajiani.

—Niin, hän puhui usein teistä teidän mentyanne ja odotti teitä palaavaksikin, niinkuin hän muisteli teidän luvanneen.

—Olikin minulla se aikomus, mutta muistaakseni eivät matkani enää soveltuneet ... minä matkustin Kajaaniin ja sieltä tervavenheessä Ouluun.

—Se kai oli hyvin hauska matka?

—Ettekö ole sieltä kautta koskaan kulkenut?

—En ole.

—Se matka teidän kerran pitäisi tehdä ... en ole missään maailmassa tavannut niin omituista luontoa...

Hän alkoi kertoa tästä matkastaan, ja Elli huomasi, että hän koetti venyttää sitä pysyäkseen jossain puheenaineessa. Hän tunsu, että hänen itsensäkin olisi pitänyt keksiä jotain, mutta hän ei voinut mitään. Hän oli mielestään ihan typeränyt, vailla ainoatakaan ajatusta. Tuli pitkänlainen äänettömyys, joka ainoastaan hetkeksi keskeytyi siten, että vieras uudelleen huomautti kauniista näköalasta järvelle päin ja Elli sanoi siihen jotain myöntävää. Vieras jo turvautui albumiin ja alkoi sitä selailulla, kun pastori tuli heitä pelastamaan.

—Kuules nyt, Elli, sinä kai olet keittänyt meille ruokaa?

—Se on heti paikalla valmis.

Elli käytti tilaisuutta poistuakseen. Hänen täytyi päästä hengähtämään. Hänen piti päästä hetkeksi pois hänen näkyviltään ja kuuluviltaan. Hän kiiruhti aittaan ja kellariin noutamaan illallistarpeita. Hän kuuli lukkojen vingahtelevan, saranat narisivat, hän kuori kerman maitopytystä ja otti voita astiaan. Sulki taas oven ja kulki pihan poikki takaisin keittiöön. Näki herrain siirtyneen salista pastorin kamariin, mutta ei uskaltanut katsoa ylös; kuuli helmojensa humisevan omituisen vieraasti ja pelkäsi niihin sotkeutuvansa. Sitten tapasi hän itsensä puutarhasta nostamasta laseja taimilavan päältä ja keräämästä rediisejä. Ne hän virutti vedessä, leikkasi kaalit pois ja asetteli hedelmät tarjottimelle. Ja koko ajan tuota kaikkea tehdessään istui hän samalla salissa, näki itsensä siinä harvasanaisena ja saamattomana. Ja minkälaisen vaikutuksen hän oli tehnyt vieraaseen? Tietysti hän oli tuntunut kauhean typerältä ja vähäpätöiseltä. Eihän hän ollut uskaltanut häntä katsoa kasvohinkaan. Eikä hän oikeastaan muistanut hänestä muuta, kuin että vaatteet olivat oudonlaista uutta kuosia: suljettu sininen lyhyt takki ja leveät harmaat mustaraitaiset housut. Kätet hän myöskin oli nähnyt, kun ne ojentuivat ottamaan pöydältä albumia: ne olivat pienet ja hienot ja mansetit valkoiset ja puhtaat. Mutta joka sana kaikui hänen korvissaan ja soi jok'ainoa äänen väre, tuon tutun, sointuvan äänen. Ponnistaen kaikki voimansa sai hän kuitenkin itsensä sen verran rauhoitetuksi, että voi mennä miehensä kamariin ja sanoa virallisella emännän äänellä:

—Herrat ovat hyvät ja tulevat illalliselle.

Kutsuttu kiitti häntä ystävällisesti ja melkein tutunomaisesti, ja kun oli istuttu pöytään, oli Elli yht'äkkiä mielestään vapaampi ja varmempi. Hänellä oli nyt sitä paitsi tekemistä pitäessään huolta emännän velvollisuuksista. Herrat jatkoivat alussa keskusteluaan vanhoista koulumuistoistaan ja kertoivat niiltä ajoilta kaikenlaisia juttuja. Elli otti niihin osaa ainoastaan siten, että joskus naurahti muiden mukana. Hänellä oli nyt tilaisuutta ja rohkeutta tarkastaa vierastaan istuessaan häntä vastapäätä. Kaunis ja miellyttävä hän oli niinkuin ennenkin, piirteet yhtä hienot ja nuo silmät melkein vielä suuremmat kuin ennen. Tukka oli sama, musta ja hiukan kähertynyt. Mutta hän näytti tyynemmältä, heikontuneelta ja kenties hiukan kuluneelta ja surumieliseltäkin noin vilahdukselta, kun ei puhunut. Hän ei nauranut ääneensä, vaan ainoastaan otsallaan ja silmillään. Kaikki hänen liikkeensä olivat varmat ja tarkat ja hän söi sujuvasti ja säännöllisesti. Elli ei voinut olla vertailematta heitä toisiinsa noita kahta. Ne olivat täydellisiä vastakohtia toisilleen. Hänen miehensä pyöreäkasvoinen, punaposkinen, vaaleatukkainen ja lihava, näytti hänestä tavallista kömpelömmältä ja sivistymättömältä. Hänen paksut kesakoiset kätensä, hänen tapansa syödä, puhua ja nauraa pisti nyt silmään vielä enemmän kuin ennen. Hän muisti niin selvään syyn siihen, miksi he silloin ennen vanhaan olivat tehneet hänestä pilaa ja niin pian yhdessä liittoutuneet häntä vastaan. Muutamista katseista ja äänen vivahduksista luuli hän nytkin huomaavansa vieraassa salattua ivaa, ja hänestä tuntui, kuin ei innostus vanhoihin muistoihin olisi ollut ollenkaan niin todellista, kuin miltä se näytti. Aivan varmaan luuli hän huomaavansa, että vierasta vaivasi, kun pastori söi veitsellä ja pisti sen suoraan suusta voiastiaan. Ja luuliko hän ehkä vain niin, mutta siltä hänestä näytti, että vieras illallisen kuluessa yhä enemmän kääntyi puhumaan hänelle kuin hänen miehelleen. Yhä pitempään hän sitä paitsi alkoi häntä tarkastella, katsoi häneen pitkät katseet, ensin hajamielisesti ja sitten tarkemmin ikäänkuin tutustuakseen ja niinkuin olisi hakenut mielestään esille joitain vanhoja muistoja.

Teetä juodessa muistui pastorille mieleen, että hänellä oli valokuva kaikista samanluokkalaisista, otettu sinä kevännä, jolloin he tulivat ylioppilaiksi. Hän haki sen käsiinsä, ja siinä ne olivat molemmat, Mikko Aarnio jo silloin hyväntahtoisen näköisenä nuorukaispallerona, Olavi Kalm sitä vastoin hyvin hintelona, pitkänä ja tyytymättömänä. He nauroivat toisilleen, ja Kalm kertoi keveästi ja luonnollisesti sekä samalla hiukan ivaten itseään, että hän, silloin kun valokuva otettiin, oli ollut onnettomasti rakastunut. Tahallaan hän oli vielä synkistytännyt kasvonsa ja koettanut saada ne niin traagillisiksi kuin suinkin. Tuon jutun hän kertoi Ellin puoleen kääntyneenä ja sai hänetkin nauramaan mukanaan:

—Niin, niin, huokasi hän sitten, kyllä te sille nyt nauratte, mutta ei se silloin ollut leikin asia, se oli minun ensimmäinen suuri suruni maailmassa.

—Ja onko niitä sitten ollut useampiakin? uskalsi Elli kysyä, punastuen omaa rohkeuttaan.

—Niin, suuria surujako!—naurahti Olavi vastaukseksi.

—Et sinä ainakaan vielä ole tainnut todenteolla kehenkään tarttua? keskeytti pastori.

—En ole, minä olen onnellisesti välttänyt kaikki avioliiton uhkaavat salakarit.

—Mutta ole sinä varuillasi, täällä on paljon kauniita tyttöjä meidän pitäjässä, pappilassa varsinkin.

—Erään minä heistä tunnen, tuli laivalla yhtä matkaa kanssani.

—Olisiko se ehkä ollut Liina? kysyi Elli.

—Liina se oli, selitti pastori, jäi niin surkeasti katsomaan laivan kannelta, kun tämä Olavi nousi laivasta.

He nousivat pöydästä, ja illallinen loppui hilpeään mielentilaan. Kädenlyönti, jolla Olavi kiitti Elliä, oli varma ja miehekäs—niinkuin hän itsekin.

Kun ilta oli tyyni ja lämmin, mentiin puutarhaan istumaan. Elli heitti liinan hartioilleen—hänellä oli oma kutomansa sininen liina, joka niin sopusointuisesti kääriytyi hänen olkapäittänsä ympärille—herrat ottivat hattunsa ja keppinsä ja sytyttivät sikarinsa. Hän oli nyt kokonaan vapautunut, ja ensimmäistä hermostumista oli seurannut yht'äkkinen, sanomaton tyytyväisyys. He istuutuivat kiikkulaudalle, keinuivat hiljalleen, mitään puhumatta, kaikki katsellen järvelle ja herrat verkalleen puhallellen savuja sikareistaan.

—Tämä näköala muistuttaa vähän teidän entistä kotianne, rouva.

Elli säpsähti iloisesti hämmästyen, sillä hän oli ajatellut juuri samaa.

—Niin, kyllä se taitaa vähän muistuttaa.

—Ettekö ole sitä ennen huomannut ... tämä puutarha ensinkin, sitten tuo pelto puutarhan ja rannan välissä, joka muistaakseni kasvoi ruista sekin ... ja koko ranta muutenkin ... tämä on vain hiukan pienempää ja sievempää. Minä rakastan niin kovasti tällaisia pappiloita, niissä on niin erityinen muista herrastaloista eroava luonteensa, jonkunlainen merkillinen rauha, jota on vaikea määritellä, mutta joka tuntuu minulle kuitenkin aivan heti, kun astun portista sisään ... tai ehkä se tulee vain siitä, että on lapsuutensa ja nuoruutensa niissä viettänyt.

—Tehän olette papin poika?

—Olen. Ja kun minä vain suinkin voin, poikkean minä matkoillani pappiloihin niinkuin silloinkin, kun tulin teidän isänne luo aivan tuntematonna.

—Mutta ette te niissä kauan viihdy, ainakin siitä päättäen, että teillä silloin oli niin kova kiire meiltä pois.

—Viivyinhän siellä pari kolme päivää.

—Ettepähan kuin vähän toista.

—Emmekös me käyneet yhdessä soutelemassa, ja kun isänne tuli näyttämään kirkkoa, niin kohosimme ylös kellotapuliiin katsomaan näköalaa? Muistatteko?

Josko Elli muisti!

—Te sanoitte niin äärettömästi rakastavanne suuria näköaloja.

—Niin minä teen vielä nytkin. Jos vain suinkin voin, valitsen itselleni asunnot niin, että ikkunasta voi nähdä kauas.

—Sitten meidän täytyy viedä sinut meidän karjakartanolle, josta näkyy kolmen pitäjän kirkot ja vesiä ja metsiä monen peninkulman laajuudelle, sanoi pastori, joka koko ajan oli istunut äänetönnä nytkytellen keskellä kiikkulautaa, mikä painui syvälle hänen allaan.

—Sinne tahdon mielelläni.—Nyt muistan vielä, että teillä oli silloin luettavananne Runebergin »Hanna», jonka johdosta me johduimme väittelemään rakkaudesta. Te ette sanonut uskovanne, että se voi syttyä noin yht'äkkiä ensi katseen yhteen sattuessa. Minä taas väitin, että tuo kohta on yksi Runebergin hienoimpia.

Oli niin omituista kuulla hänen puhuvan näistä muistoista, jotka olivat Ellin salaisuuksia ja joista hän ei ollut kenenkään kanssa puhunut, vaan säilyttänyt ne jätteinä elämänsä onnellisimmista hetkistä. Tälle toiselle ne nähtävästi olivat aivan sattumalta mieleen johtuneita, niinkuin joiltain kaukaisilta lapsuuden ajoilta, eikä niissä arvatenkaan ollut hänelle sen suurempaa merkitystä.

Mutta pastorilla oli omat muistonsa hänelläkin.

—Ei puolta vuotta sen jälkeen menimme me kihloihin Ellin kanssa, hän sanoa töksähdytti.

Olavi ei virkkanut siihen mitään. Ehkei asia ansainnut hänen mielestään jatkamista, mutta Elli oli hänelle kiitollinen, ettei hän ruvennut sen enemmän kyselemään. Vaistomaisesti hän veti liinan vähän kireämmästi hartioilleen.

—Teidän on ehkä kylmä, kenties menemme sisään.

—Ei, ei ollenkaan.

Mutta kun pastori arveli, että vieras ehkä on matkasta väsynyt, niin he nousivat ja lähtivät huoneeseen.

—Sinulle on valmistettu yliskamari, jossa saat elää ihan valtoinesi, teitpä sitten työtä tai nukkumista, mitä vain haluttaa. Eläkö sinä huoli, jos täällä aamusilla liikutaankin, vedä vain unia niin pitkään kuin haluttaa. On kai siellä, Elli, kaikki, mitä tarvitaan?

—On, minä lähetän vain palvelijan tuomaan juomavettä.

—Kiitoksia vain, kyllä minä tulen hyvin toimeen.

—Hyvää yötä.

—Hyvää yötä.

Pastori oli heidän seisoessaan porstuassa ottanut rouvaansa vyötäisistä, josta tämä heikosti koetti irtaantua. Olavi oli jo ennenkin huomannut, että hän—luultavasti ujoudesta—koetti välttää miehensä lähestymistä.

Yliskamari, jonka ikkuna oli pohjoiseen ja jonka sisusta iltarusko vielä valaisi, teki Olaviin miellyttävän vaikutuksen, ja hän tunsu heti kohta, että hän tulisi täällä hyvästi viihtymään. Hän riisuutui verkalleen ja tarkasteli samalla huonettaan. Valkoiseksi piiluttuine seinineen, joiden rakoihin oli pistetty tuomen ja pihlajan oksia ja kukkia, oli se kuin kesäinen lehtimaja. Oli jonkunlaista hienoa, salaista hyväilyä noissa ikkunaverhoissa ja niiden poimuissa, jonka niihin oli jättänyt arka käsi niitä varovasti ja huolellisesti laitellessaan. Ja hänet valtasi tässä tuo sama tunne, joka hänessä oli herännyt jo rantaa lähestyessään järveltä päin. Ei hän oikeastaan niin selvään ymmärtänyt, mitä se oli, eikä hän sitä sen pidemmälle ajatellut, se leyhähti vain ohimenevänä mielialana ja vaihtui samalla mielihyväksi siitä, että hän varmaankin tulee täällä kotiutumaan ja tekemään täällä hyvin työtä. Ei mikään häiritse täällä hänen lukujaan, hän istuu mukavasti tuossa keinutuolissa, hän kirjoittaa ja nauttii olemassaolostaan niinkuin ennen aikaan isän kotona. Ja kun väsytyöhön, niin laskeutuu hän tuonne alas, jossa hänellä on seuraa sen verran kuin hän sitä levokseen tarvitsee. Näistä alkuperäisistä maalaisihmisistä saattaa taas olla hauskuutensa pitkästä ajasta.

Hän huomasi kukkasvihon uunin reunalta, otti sen käteensä ja tarkasteli sitä. Hieno se on, värit taitavasti järjestetyt, ja hän asetti sen pöydälle eteensä. Ei, mutta se on todellakin hieno.

Hajamielisesti katseli hän maisemaa ja päästeli sitä tehdessään auki kauluksensa ja kravattinsa.

Tuo Mikko se on entisensä näköinen. Tuuhistunut hän tietysti on lihavassa maaperässään, mutta muuten pääpiirteiltään sama. Samat viattomat, vähän yksinkertaiset silmät ja samat vaaleat kulmakarvat, otsa niin luja ja sileä kuin kiilloitettu kivi eikä alkuakaan rypyyihin... Rouvaa hän ei oikeastaan vielä ollut sen tarkemmin huomannut, eikä sen ulkomuoto vielä ollut oikein painunut hänen mieleensä. Mutta nyt hän yht'äkkiä muisti hänen silmänsä ja näki ne tuontuostakin itseensä kiinnitetyiksi toiselta puolen pöydän. Ne olivat suuret ja siniset ja haaveksivaiset. Ja vähitellen aukeni siitä koko olento hänen eteensä, hän tuli esille eri asennoissaan: hän tarjosi teetä vähän pelonalaisesti, heitti liinan sulavasti hartioilleen, kulki edellä puutarhaan ja istui kiikkulaudalla lähellä häntä, katsoen eteensä suoraan järvelle. Vartalo oli hänellä hyvin säilynyt ja säännöllinen, vaikka kenties vähän raskas ja veltto. Ei hän ainakaan ole tavalliseen papin rouvan malliin, ajatteli hän, niinkuin hänen tapansa oli punnita mielessään kaikkia niitä naisia, jotka sattuivat hänen tielleen. Hän on paljon kaunistunut siitä, kun hänet viimeksi näin. Ja yht'äkkiä hän näki itsensä istumassa rattailla vanhan pappilan rappujen edessä. Verannan ikkunassa oli kalpeat jäykistyneet kasvot, jotka tuijottivat hänen jälkeensä. Ja nyt hän muisti, että tuo kuva oli seurannut häntä jonkun aikaa hänen rattailla istuessaan ja että hän oli

joutessaan mietiskellyt, oliko tyttö ehkä jo ehtinyt häneen rakastua.

On se vähän omituista, että se tuo Mikko sai noin sievän tytön. Mutta se on kai se vanha tarina apulaisesta ja pappilan neidestä... Kuului liikettä alhaalta. Jahah, herrasväki asettuu levolle, sanoi hän itseksensä hymähtäen.

Hän huomasi olevansa väsynyt ja laittautui nousemaan vuoteeseensa.

Samassa tuli piikatyttö vesikarahvin kanssa. Se oli soma, vaaleatukkainen, pyöreämuotoinen ja korkearintainen tanakka tyttö.

—Kiitoksia, sanoi hän. Mikä on teidän nimenne?

—Anni minä olen.

—Olisiko Anni hyvä ja ottaisi tämän takkini ja tomuttaisi sitä huomenaamuna.

—Rouva käski kysyä, mihin aikaan herralle saa tuoda kahvia.

—Sanokaa rouvalle, että minä kyllä itse tulen alas juomaan kahvia.

Kuinka pitkään täällä muuten nukutaan?

—Nousee se rouva jo varemmin, mutta pastori makaa seitsemään ja kahdeksaankin.

—Vai makaa pastori kahdeksaankin.—Hyvää yötä, Anni!

* * * * *

Elli ei vielä voinut mennä levolle. Hänen miehensä olisi tahtonut häntä tulemaan, mutta hän sanoi täytyvänsä mennä järjestämään jotain ruokasalissa.

—Anna nyt sen olla, kyllähän ne piiatkin.

Mutta hän kiiruhti ulos. Hän tunsi tarvetta olla yksin, eikä hän nyt millään muotoa olisi voinut mennä maata, ennenkuin hänen miehensä olisi nukkunut.

Hän hiipi puutarhaan ja sieltä omaan rantaansa. Ja hän istuutui kivelleen tyynen veden partaalla. Maisema, joka lepäsi kesäyön-unelmissaan, silmillä hieno verho kesäistä auerta, oli nyt niin onnellinen ja tyytyväinen. Nyt olisi hän voinut katsella sitä kuinka kauan tahansa, nyt ei hän enää pelännyt, että se tuo hänelle muistoja pettyneistä toiveista tai herättää kaipausta milloinkaan toteutumattomista, niinkuin niin monta kertaa ennen, kun hänen itku kurkussa ja sydän pakahtumaisillaan täytyi yht'äkkiä paeta pois tässä istumasta. Kuinka hän nyt rakasti tätä hiljaista piilopaikkaansa, kuinka se nyt tuntui ikuiselta, uskolliselta ystävältä tämä hänen ympäristönsä!

Kaukaisista salmista tuolta jostain kuului yöllisen kalamiehen soutua, ja hinaajalaiva hurisi kuin suuri hyönteinen etäisten saarien takana. Maan puolella kalkattivat yösyötössä kulkevan karjan kellot.

Kauan istui hän tässä, katseli ja kuunteli, arasti välttämättä ajattelemasta mitään ja mistään itselleen selkoa tekemästä. Hänelle oli kylläksi siinä, että jokapäiväiseen yksitoikkoisuuteen oli tullut vaihdos ja että edessä oli jotain uutta ja että se ehkä jonkunakaan aikaa kestäisi. Tulkoonpahan sitten taas mitä tulee.

Se tunne rinnassaan palasi hän pihaan ruispellon piennarta myöten ja hiipi varpailaan makuuhuoneeseensa, jossa hänen miehensä jo onneksi oli nukkunut eikä kuullut hänen tuloaan. Hän itse valvoi vielä kauan vuoteellaan, silmät suurina katsellen aamuruskosta valkenevaa pohjoisikkunaa. Vieras oli jo varmaankin aikoja sitten mennyt levolle tuolla ylhäällä, koska sieltä ei enää kuulunut mitään liikettä.

III.

Hyvin nukkuneena heräsi Olavi seuraavana aamuna, hauska ja miellyttävä tunne ruumiissaan. Oli niin rauhallista ajatella, että tässä nyt on niinkuin entisessä vanhassa kodissaan. Tiesi saavansa virua taas monesta ajasta mielensä mukaan, aamiainen odottaa alhaalla ja kahvi pidetään uunin kolpperossa lämminnä. Kun laskeutuu tuonne alas, niin otetaan siellä vastaan ystävällisesti hymyillen. Hän oli

saanut raha-asiansa järjestetyksi niin hyvin, että voi panna pari vuotta kauan haluttuun mielityöhönsä: esteettisen väitöskirjan valmistamiseen. Nyt hän saa järjestää kaikki kokoamansa ainekset ja ruveta luomaan jotakin omintakeista. Tuntui aivan, kuin olisivat hänen aivonsa kauan seisseen ratsun tavoin tahtoneet ryöstäytyä täyttä karkuaan menemään. Ei ollut elämä hänelle hänen ensimmäisenä ylioppilaskesänään näyttänyt niin valoisalta kuin nyt.

Hän hyppäsi ylös vuoteestaan, sysäsi ikkunan auki eikä huolinut kiinnittää sitä hakaankaan. Aurinko oli jo korkealla, järvi rasvatyven, ruispelto aivan liikkumatonna, oksat riippuivat hiljaisina, ja pääskyt vain suikkelehtivat sirahdutellen tallin luukusta ulos ja sisään. Jonkun talonpojan hevonen pudisteli portin takana tiukujaan—aivan niinkuin kotonakin ennen.

Hän peseytyi ja pukeutui ja pani ohimennen huomionsa, että pyyhinliinat olivat puhtaat ja tukevat ja nurkkiin oli ommeltu rouvan nimikirjaimet punaisella.

Suuren ulkovinnin läpi, jossa lakanain alla mahtoi riippua talonväen vaatevarasto, laskeutui hän alikertaan. Kahvipöytä oli valmistettu verannalle, otettu esille nähtävästi uusimmat kupit, ja keskellä niitä oli kukkasvihko laitettu samaan henkeen kuin se siellä ylhäällä. Mutta tässä oli jotain auki puhkeavaa, helakampaa, iloisempaa ja vähemmän arkaa. Hän tarkasti sitä, kun rouva ilmaantui salin oveen ja toivotti hyvää huomenta.

—Hyvää huomenta, rouva!

He kättelivät. Ellillä oli pumpulihame ja edessä vaalea esiliina, jonka rintapuoli oli neulalla kiinnitetty poven kohdalle. Hän oli miellyttävä. Piirteet olivat pehmoiset, melkein vienot, ja ainoastaan silmien nurkassa oli jotain kovempaa niinkuin kauan vuotaneiden kyynelien jälkeä.

—Kuinka olette nukkunut? kysyi hän.

—Kiitoksia, erittäin hyvin. En ole vuosikausiin nukkunut niin mainiosti.

Hän meni ovelle, ja pitäen toisella kädellään pihtipielestä nojasi hän ulos ulkoilmaan. Aurinko häikäisi silmiä niin, että hänen täytyi toisella kädellään varjostaa kulmiaan.

—Kylläpä nyt on kirkas paiste!

Elli järjesteli kahvipöytää ja katseli häntä tuohon, missä hän nyt niin elävästi muistutti itseään silloin ennen aikaan samassa asennossa, tuona aamuna Ellin isän kotona. Ja samat olivat hänen sanansakin: »Kylläpä nyt on kirkas paiste!» Tukka oli vähän harvennut päälta ja puku hienempi ja muodikkaampi. Silloin hänellä oli ollut pitkäkartiset saappaat ja kirjava paidan kaulus. Nyt olivat kengät keveät vaatekengät, kaulus kiilloitettu ja siihen sidottu heleänsininen, pitkä kravatti.

—Kuinka kaunis tällainen aamu on, sanoi Olavi kääntyen Elliin, ja kuinka toisenlaiseksi kaikki näyttää muuttuneen eilisestään. Ei luulisi koko taloa enää samaksi, mikä se oli eilen.

—Kuinka niin?

—Siinä oli eilen illalla jotain surullista ja alakuloista, ja nyt siitä ei näy jälkeäkään. Se on kai tämä valaistus...

—Tai on se teidän oma mielialanne, joka sen tekee.

—Totta kyllä on, että eilen olin väsynyt.

Hän katsahti Elliin uteliaalla kummastuksella, niinkuin ei olisi tuollaista huomautusta odottanut. Samassa tuli hänenkin mieleensä kuva entisiltä ajoilta, ja hän kysyi leikkillisellä vivahduksella:

—Vieläkö te haaveksitte kauniina kesäiltoina niinkuin ennen?

—Eihän se enää ole luvallista, vastasi Elli naurahtaen, mutta punastui hiukan muistaessaan eilistä iltaa.—Saako olla kahvia?

Rappujen edessä hiekalla oli maannut suuri koira, joka nyt selvittelihe kääröstään ja tuli venytellen vierasta tunnustelemaan. Sitten töykkäsi se häntä turvallaan polveen ja heilautti vähän häntäänsä.

—Usko! Anna kättä vieraalle, ystäväni! Kas, että hän antaa ... minä en ole koskaan ennen saanut häntä suostumaan vieraisiin.

Usko sai sokeria ja antoi silitellä itseään.

Pastori ilmaantui samassa toiselta puolen pihaa, paitahihasillaan, lyhytvartiset, saveutuneet saappaat

jalassa ja luuhkalakki päässä. Hän kutsui Olavia mukaansa uimaan.

—Toimitapa, Elli, meille puhtaat uimalakanat! huusi hän, ja saatuaan omansa kääräisi hän sen olkapäitensä ympärille ja alkoi kävellä köllytellä edellä rantaan.

—Ja saippuata! muisti hän mennessään. Juoksuttakaa tytöt saippuata!

Hän oli ollut pellolla kyntömiesten luona, ja hiki tippui pitkin poskia ja punertavaa parran sänkeä.

—Minä menen aina suoraan sängystä järveen, haasteli hän heidän pellon piennarta kulkiessaan. Tavallisessa menossa uin jo tähän aikaan päivästä toisen kerran. Olen jo syönyt aamiaisenikin. Aioin tulla sinua ottamaan jo kello seitsemän, mutta vaimoni kielsi ja tahtoi antaa sinun nukkua... Katsohan, kun tuossa jo ruis alkaa heilimöidä... Tästä pitää jo ensi viikon alussa panna rengit pientaria niittämään... Sinulla on vielä vanhat akateemiset tapasi, että valvot myöhään ja nukut pitkään ... oletko sinä kalamies?

—Kyllähän minä kalastelenkin, kun sattuu.

—Täällä on hyvät kalavedet. Minä en paljon jouda, menee aikaa muissa hommissa, mutta on meillä täydet pyydykset... Elli se välistä pitää huvikseen verkkoja järvessä ja joskus onkiikin hyvällä ilmalla.

Oli tultu rantaveräjälle, ja hän pudotti kaikki puut alas, viitsimättä kumartua tunkemaan niiden välitse. Ja sitten hän heittihe pehmeässä pyöreässä juoksussa penkereeltä alas uimahuoneelle.

Uimahuone on lämmin, ja järvelle päin avatusta ovesta tulvii auringon valo häikäisten sisään. Seinät tuoksuvat viileää puhdasta puuta, siinä on veden tuoreutta ja pihkaisen mäntymetsän kiihoittavaa kuivuutta sekaisin, ja melkein hekkumallisella tunteella koskettaa jalka päivänpaisteesta kuumuneita lattialautoja. Verkalleen ja tahallaan viivytellen tuota nautintoa, jota tuottaa hitainen riisuutuminen, päästeli Olavi vaatekappaleen toisensa perästä ja asetti ne huolellisesti penkille. Hänen vaatteuksensa oli erityisen aistikasta kuosia, yksinkertaista leikkeeltään, tekotavaltaan ja muodoltaan, mutta hienoa, tukevaa ja tarkoituksenmukaista englantilaista ainetta. Liinavaatteetkin olivat kuin hänen mitallaan tehdyt ja puhtaat ja pilkuttoman valkeat, niinkuin hän olisi ajatellut sitä mahdollisuutta, että tarpeen tullessa täytyisi voida niissäkin esiintyä. Takin, liivit ja kauluksen pois pantua oli hän yhtä hienosti puettuna ilman niitä kuin niissäkin.

Pastori oli suurella vaivalla saanut saappaat jalastaan ja seisoi keskellä lattiaa leveät lahkeet lyhyissä, harmaissa sukanvarsissa. Housut olivat putoamaisillaan paksuilta lanteilta ja henkselit kierossa. Toisen henkselit herättivät hänen huomiotaan.

—Näytöpäs ... käännypäs ... minkälaiset sinulla on mäkiwyöt ... ka, tuommoisten rissain kanssa ... mistä sinä olet ne saanut?

—Ne ovat Pariisista ... uusinta patenttia.

—Elähän, nepä ovat helkkarin mukavat ... se juoksee, näenmä, tuo nuora noissa rissoissa sitä mukaan kuin kumartuu ... kumarrupas vielä vähän ... minunkin pitäisi saada tällöiset, minulta kun napit tinkivät alituisesti raksahtelemaan ... paljonko nämä maksavat?

—Kymmenen frangia muistaakseni.

—Onpa niillä hintaa ... onpa vähän hävyttömänlaisesti hintaa ... mutta kun ne on patentit ... eiköhän nuo jonkun ajan perästä huojustune?... Sielläkö ne on tehty nämä housutkin!

—Siellä.

—Onkohan tuo oikein lujatekoista tuo vaate?... Mitä kangasta se on?

—Cheviot'ta.

—Vai niin, vai seviota ... maksaakohan tuota kyynärä paljon?

—Koko puku maksoi sata viisikymmentä frangia.

—Vaan onpahan tuosta vähän ommel ratkennut ... pitää sanoa eukolle, että pistää kiinni ... käytkö sinä villapaidassa kesälläkin?

—Tämä on niin hienoa, silkinsekaista villaa, ettei se kuumenna.

—Hienoapa on ... on se minullakin villapaita talvella, mutta heitin pois silloin kun talvikontinkin, kun tahtoo vähän liiksi hiottaa lihavaa miestä.

He valmistautuivat heittäytymään veteen, joka oli kirkasta ja puhdasta ja jonka läpi kuulti hieno, kova hiekkapohja. Pastori joutui ensiksi valmiiksi. Viimeksi riisui hän silmälasinsa uimahuoneen ikkunalle ja sukeltautui kuin hylje veteen, puhkuen ja päristen mielihyvystä ja tyytyväisyydestä.

—Huhhuh! kun tämä tuntuu hyvältä hikiseen ruumiiseen. Nakkaapa se saippua sieltä ikkunalta!—ja intohimoisen nopeilla liikkeillä hankasi hän pyöreät, punaiset kasvonsa valkeaan vaahtoon, syöksi päänsä umpisukkeloon, saippuoi itsensä vielä kerran, huuhtelihe taas ja jäi sitten liikkumatonna kellumaan veden päälle selälleen.

Olavi seisoi vielä ovelta ja paahteli solakoita, sopusointuisia jäseniään auringon paisteessa. Sitten nakkautui hän yht'äkkiä notkealla heitolla veteen ja ui kauan aikaa umpisokkelossa, ruumis paistaen veden läpi. Rauhallisesti kuin vesilintu pudisti hän sitten veden tukastaan, ja teki sanaakaan sanomatta liukkaasti ja keveästi pitkän kierroksen selemmälle.

—Olet sinä lihonut sitten, kun viimeksi tapasimme, sanoi Olavi, kun he olivat nousseet järvestä ja kääriytyneet lakanoihin.

—Jokohan vähän olisin.

—Ja yhtä hyvä terveys nyt kuin ennenkin, kun selvisit pahimmasta kohmelostasi saatuasi vähän löylyä niskaasi, tai menit, kun oli yö valvottu, suoraan Kaisaniemestä Råberghin luennolle.

—Kävin minä toki sillä välin kotonakin silmäni pesemässä. Vaan sinä olet laihtunut.

—Kaikkihan laihtuvat ulkomailla.

—Hyvinkö sinä muuten siellä viihdyit? ... mikäpä siinä iloisessa maailmankaupungissa, tietäähän sen, jos olit entistä poikaa.

—Mitenkä niin entistä poikaa?

—Ei mitään, ilman minä vain leikillä ... joko opit kielen miten?

—Ymmärrän minä kaikki ja puhunkin tavallisesti.

—Sinä otit tunteja?

—Otin tunteja, ja sitä paitsi oli minulla jokapäiväistä harjoitusta.

—Asuitko perheessä?

—Asuin omassani.

—Että mitenkä?

—Omassa perheessäni...

—Oliko sinulla tyttö itsepäällesi? kysyi pastori iskien silmää lasiensa yli ja naurahtaen viekkaasti.

—Se on tietty se ... niinkuin kaikilla muillakin.

—Se on sitä elämäänsä se...

—Mitäs pahaa siinä on?

—On siinä toki ... vai niin, vai niin ... no tuota ... se oli näet semmoinen grisetti.

—Mimmainen grisetti?

—Eikös niitä sanota ... mitenkä niitä ... elikkä mitä koketteja ne on ... niitäpä niitä kameelidaameja!

—Se oli tavallinen ompelijatar ... muistele vain vähän omia ylioppilasaikojasi!

—Mitäs niistä vanhoista nuoruuden hullutuksista ... menisit sinäkin naimisiin, se se on kuitenkin kaikista parasta, kun on oma eukko.

—Siltäkö tuntuu?

—Ei se siitään elämä somene, avioelämästä.

—Vaan somiapa ne olivat nekin ajat, kun asuttiin yhdessä Vladimirinkadun varrella ja kuljettiin Esplanaadissa iltaisin—vai mitä?

—Anna niiden olla muistelematta, eläkä viitsi niistä kenellekään puhua täällä maalla, jos satuttaisiin nuorten miesten seuraankin.

—Mitäpä minä toki niistä, olenkos minä ennenkään puhunut?

—Etpä et, eipä sillä, eipä sillä ... vai niin, vai oli sinulla oikein oma nimikkosi siellä ... oliko tuo nuori ja kaunis? ... eipähän ilman...

—Olihan se sievä tyttö, niinkuin kaikki pariisittaret.

—Kaikkihan ne niitä kehuu...

Hän katseli, silmät vähän uteliaisuudesta vilkkuen, toveriaan, joka rauhallisesti sitoi peilin edessä kravattiaan eikä malttanut, ääni vähän epävarmasti värähtäen, olla kysymättä:

—Onko se totta, kun ne sanovat, että siellä naineet miehetkin elävät niinkuin meillä poikamiehet?

—Puhtaastiko?

—Eihän, vaan päinvastoin.

—Totta se on.

—Monivaimoisuudessa niinkuin turkkilaiset?

—Ei ollenkaan niinkuin turkkilaiset, sillä nainen Pariisissa on yhtä vapaa kuin mieskin.

—Hyväksytkö sinä ... se on toki epäsideellistä se vapaa rakkaus.

—Se on sitä myöten, mitä epäsideellisyydellä ymmärretään ... kaikkihan on verrannollista ... maassa maan tavalla.

—Ei sitä voi puolustaa.

—Eihän sitä tarvitsekaan puolustaa, mutta ei saa myöskään ahdistaa.

—Täytyy sitä ahdistaa.

Olavi hymähti itsekseen muistaessaan noita aikoja, jolloin he ystävänsä kanssa olivat viettäneet ensimmäisiä iloisia ylioppilasaikojaan Helsingissä. Mutta hän oli kuitenkin puhuvinaan totisesti:

—Myönnä sinä kuitenkin, että tämä nykyinen maailmanjärjestys on varsin mukava nuorille miehille, jotka ovat estetyt rakentamasta aikaisia avioliittoja. Ja ajattele, mikä vaihtelevaisuus ... yhden hylkää ja »ottaa uuden taas», niinkuin piirihyppylaulussa lauletaan.

—Ovatko ne sitten niin vain otettavissa? Mitenkä se sitten käy ... millä lailla sinä siihen tutustuit?

—Tapasin erään tuttavani luona ... ja siitä sitä sitten jatkettiin tuttavuutta ... kutsuttiin teattereihin ... tehtiin huviretkiä.

—Niinkuin ainakin oikeassakin menossa ... ja se oli hupaista elämää?

Pastori näytti siltä, kuin olisi halunnut kuulla lisää, enemmän yksityiskohtia, mutta Olavi sanoi kuivasti:

—Tietysti oli hupaista,—ja otti lakkinsa.

—Entäs sitten, kun erottiin?

—Sitten heitettiin hellät hyvästit ja erottiin.

Pastori pani housujaan nappiin.

—Ei se ole kuitenkaan sen veroista, sano mitä sanot, kuin oikea avioliitto.

—Sinä olet tyytyväinen tilaasi?

—En ole vielä päivääkään katunut, puhui hän puoleksi itseään kehuen. Mainiosti se minulta onnistuikin eikä minun siinä tarvinnut kauan kierrellä, ennenkuin osasin oikeaan. Heti kohta, kun olin tullut apulaiseksi vanhan ukon luo, aloin pitää tyttöä kuumana, ja kun sain tämän paikan, niin vietettiin häät ja muutettiin kohta tänne. Muutamat ne saavat kauankin katsella sopivata, eikä ole sanottu, että sittenkään saavat sen, joka tuntuisi mieleiseltä. Minä kun näin hänet, niin sanoin itselleni jo samana

iltana—muistatko, kun silloin tultiin sinne yhtä matkaan—sain, että tuossa se nyt on, enkä lähde edempää katselemaan, niinkuin sitten kävikin ... helposti ja ihan itsestään ... luulin minä ennen, että siinä olisi hankalimmatkin mutkat. Olihan se kyllä alussa vähän estelevinä, vaan vaikka se ei sitä tunnusta, niin luulen, että hänkin jo ensi illasta...

—Etkö tule jo? sanoi Olavi uimahuoneen sillalta.

—Tulen minä ... odotahan vain vähäisen, kunnes saan kengät jalkaan.— Se on hyvä eukko, jatkoi hän yhä, kevennellen sydäntään, heidän pihaan noustessaan. Hiljainen ja tasaluontoinen. Ei meillä ole ollut mitään vastahakoisuuksia, ei aineellisia eikä muitakaan.

Olaville tuli hetkellinen halu muistuttaa ystävänsä siitä, kuinka he hänen nykyisen rouvansa kanssa olivat yhdessä hänelle nauraneet ja häntä hiukan pilkkailleet. Ei tyttö ainakaan silloin ollut vielä ihastunut. Mutta sitä tämä kunnan mies ei nähtävästi ollut huomannutkaan tai ainakin sen kokonaan unohtanut.

Hän oli taittanut ruiskukan tiepuolesta antaakseen sen Ellille, joka oli tullut heitä vastaan puutarhan portille.

Saattaahan olla, että he ovat hyvinkin onnellisia, että he mainiosti sopivat toisilleen ja että rouvakin ihailee miestänsä yhtä paljon kuin tämä häntä.

Ja hän nakkasi kukkansa pois, ja kun Elli leikillisesti toruen sanoi:

—Ei ole minun syyni, että ruoka jäähtyy,—vastasi hän epämääräisesti hymyillen:

—Ei minunkaan, vaan miehene, joka on minulle kertonut teidän onnestanne.

Elli naurahti vähän väkinäisesti, punastui ja meni edellä pihaan.

IV.

Aamiaisen syötyä piti pastorin lähteä pappilaan, sillä oli lauantai. Hän pukeutui, ajoi partansa, paneutui mustaan takkiinsa ja valkoiseen huiviin ja oli yht'äkkiä muuttunut arvokkaammaksi ja ikäänkuin vähän viisaamman näköiseksi. Hänelle ajettiin hevonen rappusten eteen ja hän nousi rattaille rengin pitäessä ohjaksia.

—Viivytkö siellä iltaan asti? kysyi Elli verannalta, jossa hän istui ja ompeli.

—Kyllä minä luultavasti viivyn.

—Me tulemme ehkä sinua vastaan, vai kuinka, herra Kalm?

—Niin, kyllä minä mielelläni.

—Saatte nähdä näitä seutujakin.

Pastorin mentyä katosi Elli jonnekin sisähuoneisiin, ja Olavi meni kamariinsa.

Hän tahtoi nyt ryhtyä työhönsä, ja ensi töikseen hän purki kirja-arkkunsaa ja lateli siitä eteensä kirjavarastonsa. Siinä olivat hänen lempirunoilijansa, norjalaiset ja venäläiset, mutta enimmäkseen oli hänellä kuitenkin nyt mukanaan ranskalaisia, uudenaikaisia teoksia yksinkertaisissa, aistikkaissa keltakansissaan.

Hänelle sattui käteen Tolstoin Anna Karenina. Siellä täällä sivujen laidoissa näkyi hänen tekemiään muistiinpanoja, huuto- ja kysymysmerkkejä. Kun hän ensiksi tutustui teokseen, oli hän tehnyt nuo huomautukset hienoimpiin paikkoihin ja lähettänyt kirjan morsiamelleen, sillä hän oli silloin kihloissa. Tyttö oli myöskin tehnyt omat muistiinpanonsa. Hän oli alleviivannut sellaiset kohdat kuin: »Minun rakas ystäväni», »Rakkauteni kestää kaikki koetukset...» »Hän oli nuori, kaunis mies». Se oli tuntunut vähän äitelältä ja ollut yhtenä alkusyynä hänen tunteittensa laimenemiseen. Mutta parastaanhan se raukka koetti hänkin. Niin, niin,—ja hän heitti kirjan pöydälle muiden joukkoon.

Erästä kolosta kirjain välissä otti hän esille käärön vanhoja kirjeitä. Niissä oli sittemmin keskeytynyt kirjeenvaihto parin neitosen kanssa, joihin hän oli tutustunut matkoillaan ensimmäisenä

ylioppilaskesänään. Kirjeet olivat kujeita täynnä, niissä muisteltiin kävely- ja veneretkiä ja alla piillyt tunne kävi esille ainoastaan kirjeeseen liitetyistä kukkasista, jotka olivat kauan sitten jo kuihtuneet.

Oli siinä samassa käärössä totisempikin kirjeenvaihto.

Usein hän oli sen aikonut polttaa, mutta kun siinä olivat hänen onnellisimmat ja katkerimmat muistonsa, kuljetti hän sitä aina mukanaan. Ja miksikäpä olisi hän ne hävittänytään nuo asiakirjat oman itsensä ja tärkeimmän kehityskautensa tuntemiseen! Kuinka sitä oli kauan kierrelty toinen toisensa ympärillä, kuinka uskottu ja epäilty, erottu ja taas yhdytty! Oli sitten oltu salakihloissa kaksi vuotta, vedetty yhtäänne ja kiskottu toisaanne, kunnes kaikki oli katkennut. Toinen jäi elämään kaukaisessa maaseudussa, toinen riensi taas maailmalle.

Siitä ajasta, joka nyt seurasi, oli jäännöksiä, jotka eivät herättäneet kaihoakaan, mutta jotka kuitenkin saivat seurata mukana: pari helyä erään helsinkiläisen naisen naamiopuvusta, revennyt hansikas, juhلامerkkejä ja joukko nimikortteja, muun muassa eräältä taitelijattarelta, joka nimensä alle oli kirjoittanut mielilauseensa: »Rein das Herz, hoch der Sinn, rastlos das Streben». Oli se sitä narrin peliään sekin! »Se, joka ripustaa avujen kyltin rintaansa, se niitä harvoin omistaa muuna kuin kauppatavarana», oli Olavi kirjoittanut nimikortin takapuolelle.

Mutta iloisimpia ja valoisimpia muistoja herättivät muutamat ranskalaiset kirjeet, joiden hienosta paperista vielä tuoksui puhtainta Pariisia. Ne olivat tuoreita muistoja, ja se liitto oli ollutkin kuin sointuva valssi. Viikko oli työtä tehty, sunnuntaipäivät yhdessä huviteltu ja tehty retkiä Meudonin ja Fontainebleaun metsiin. Kun olisi voinut jäädäkin sinne! Mutta rahat loppuivat, täytyi lähteä kotiin!... Niin no, parasta kai oli, että se oli loppunut, niinkuin oli loppunut. Ja hän kääräisi kaikki nuo kirjeensä ja muistonsa kokoon, lukitsi kirstunsa ja sysäsi sen nurkkaan.

Se surumielisyyys, joka tuosta syntyi, antoi vauhtia hänen ajatuksilleen, ja hän rupesi miettimään työtänsä. Täytyihän sitä alkaa tehdä totta tästä elämästäänkin, jota oli monet vuodet niin joutavaan tuhlannut. Ei häntä ainakaan nyt mikään muu huvittanut. Ja kun hänellä vielä oli kesken eräs ranskalainen teos, johon hänen täytyi tutustua, ennenkuin voi aineeseensa ryhtyä, alkoi hän selailla sitä siitä kohden, mihin se oli laivasta noustessa keskeytynyt.

Mutta kirja ei kelvannut antamaan hänen ajatuksilleen sitä suuntaa, minkä hän itse olisi tahtonut niille antaa. Siinä oli hehkuva kuvaus kahden hengen kesänvietosta maalaishuvilassa. Molemmat he olivat pujahtaneet maailmaa pakoon viettämään lyhyen kesänsä toistensa kanssa. Kävelyjä, soutoretkiä ja pitkiä hämyhetkiä huvilan puutarhassa! Se oli salattava suhde, jota he jo vuosien kuluessa olivat tällä tavalla ylläpitäneet... Jospa olisi sellainen idylli täälläkin mahdollinen, ajatteli hän laskien kirjansa pöydälle ja sytyttäen paperossin. Ja hän haaveksi sen itselleen oman mielensä ja omain taipumustensa mukaiseksi... »Tällainen rauhallinen paikka, jossa he molemmat—hän ja joku toinen—elelisivät aivan erillään muista kukin toimissaan, tuon tuostakin tavaten ja menen soutelemaan tai kävelemään ... se kestäisi niin kauan kuin kestäisi, ei mitään muita siteitä eikä velvollisuuksia kuin rakkauden...»

Ylisille tuovissa rappusissa kuului askelia, jotka tuntuivat olevan rouvan. Hän liikkui perempänä vaatteiden välissä, järjesteli jotain ja laitteli, mutta ei tullut näkyviin... »Hän siellä vain käyskelisi, minä tässä näin istuskelisin, hän tulisi tänne sitten...»

Mutta kun Elli meni oven ohi, päättään kääntämättä, niinkuin ei olisi ollut tietävinäänkään, että hän oli täällä, haihtuivat nämä haaveet, ja hiukan harmissaan pudisti hän ne pois, kun taas alkoivat tulla.

Hän istui ylhäällä lukien aina siihen saakka kun hänet kutsuttiin päivälliselle.

Aterialla ei ollut muita kuin he kahden. Suhde oli vähän jäykkä ja vieras. He koettivat peittää sitä sillä, että puhelivat yhtämittaa ja kävivät asiasta toiseen. Puhuttiin maalaiselämästä ja sen hauskuudesta yleisin puheenparsin, verrattiin sitä kaupungin elämään ynnä muuta siihen suuntaan.

Ja syötyä he taas erosivat.

Mutta illemmalla tuli Olavi alas ja kysyi, eikö mentäisi kävelemään.

He lähtivät kävelemään maantietä myöten kirkolle päin. Pistäytyen pienestä portista tulivat he lehmitarhalle, jossa parhaillaan oltiin lypsällä. Ilta oli lämmin, surviaiset hyppelivät ilmassa, sittiäiset kaiveskelivät maantien mullassa ja pyrähtivät siitä sitten lentämään.

—Nyt on kaunis ilta, sanoi Olavi puheen aluksi.

—Erinomaisen kaunis! vastasi Elli, iloisena, että oli päästy puheen alkuun. Ei ole ollut koko kesänä näin lämmintä ja tyyntä.

—Minne viepi tuo metsätie?

—Se vie erääseen mökkiin vähän matkaa metsän sisässä.

—Se näyttää hyvin hauskalta, niinkuin olisi siellä kauniita paikkoja taampana.

—Mistä te sen arvaatte? Niin onkin! Se jatkuu sitten sydänmaan halki ja menee meidän karjakartanolle Koivumäellä. Se näkyy tältä maantieltä, kun menemme vähän matkaa vielä.

—Onko sinne pitkältäkin tuonne kartanolle?

—On sinne liki peninkulma.

—Sinne pitäisi meidän todellakin kerran mennä.

—Niin, voimmehan mennä, milloin teille vain soveltuu.

—Te kai tunnette hyvinkin kaikki nämä seudut?

—Kyllä minä tässä ympäristössä tunnen melkein joka kiven ja kannon.

—Yksinkö te täällä harhaillette?

—Yksinpä minä enimmäkseen.

—Te kai viihdytte hyvin täällä, jos kerran luontoa rakastatte?

—Enhän juuri tiedä ... milloin paremmin, milloin huonommin. Kyllähän sitä joskus liikkuisi ulompanakin.

—Oletteko käynyt Helsingissä?

—En koskaan.

—Ettekö koskaan! Teidän pitäisi tulla sinne kerran.

—Kuinkapa sitä tulisi ... on niin vaikea päästä, eikä minulla ole siellä ketään tuttuja... Vaan kyllä minun välistä tekisi kovasti mieleni, varsinkin talvella. Ne talvet ne ovat täällä maalla kauhean pitkät.

—Niin ne taitavat olla ... olen usein ajatellut, kuinka ihmiset ollenkaan saavat ne kulumaan. Onko täällä edes mitään seuraelämää?

—Ei juuri muulloin kuin joulun aikana.

—Te kai luette?

—Sehän se onkin melkein ainoa ajanviettoni.

—Mitä kirjailijoita te olette lukenut?

—Olen minä lukenut kaikenlaista ... mutta viime aikoina enimmäkseen norjalaisia ja ruotsalaisia.

—Mitä pidätte niistä?

—Kyllä minä niistä, varsinkin Jonas Lieistä. Ensin tuntuivat ne minusta niin kovin kummallisilta, minä olin aivan sekaisin heidän mielipiteistään enkä oikein ymmärtänyt mitä ajatella.

—Heillä on omat ihanteensa ja omat katsantotapansa.

—Olisi välistä tehnyt mieli väittää vastaan. Mutta ei ole täällä juuri ketään, kenen kanssa keskustelisi. Eivät ne täällä juuri niistä välitä. Ei voi puhua mistään oikeasta asiasta, vaikka kuinka haluttaisi.

He kulkivat toinen toisella puolen tietä ja katselivat suoraan eteensä.

—Onhan aina hauskempi, jos on joku, jonka kanssa voi ajatuksiaan vaihtaa. Silloin tulee paljo paremmin selville siitä, mikä on oikeaa ja mikä väärää.

—Niin se kyllä on. Joskus tuntuu siltä kuin kaikki olisi, niinkuin olla pitää, mutta sitten taas näyttää, kuin kaikki olisi ihan hullua.

—Kyllä se on tuo hyvin luonnollista, ja minä sen hyvinkin ymmärrän. Mutta vähitellen olen minä tullut siihen, ettei saa olla mitään periaatteita, vaan otan kaikki asiat, niinkuin ne tulevat minua vastaan.

—Helppohan teidän on, joka aina saatte liikkua ja aina ottaa vastaan jotain uutta. Mutta me, joiden täytyy tyytyä aina yhdessä kohden olemaan, me haluaisimme jotain erityistä, josta voisimme pitää

kiinni.

Hän on miettinyt tuo, ajatteli Olavi. Se oli itsenäinen ajatus. Ja hänessä on jotain. Hän siirtyi keskemälle tietä, vähän likemmäksi Elliä. Sen kasvot näyttivät nyt syvemmillä kuin ennen ja silmät suuremmilla. Ja Olavi tuli melkein hyvälle tuulelle. Hän oli siis kuitenkin ollut oikeassa. Ne eivät soinnu yhteen nämä kaksi. Tuollaiset puheet ovat aina varma merkki siitä. Hänen miehensä ei tietysti käsitä häntä eikä voi tyydyttää häntä.

Etäämpänä tien pohjassa valaisi aurinko puita ahon laidassa mäen päällä ja valkeapäinen punainen virstanpatsas heloitti illan paisteessa. Siitä oli laaja näköala kaikille tahoille. Takaapäin näkyivät Tyynelän katot ja pellot ja lehmisavu sekä suuret järvenselät. Edessäpäin laski maantie laaksoon, jossa oli kirkko ja pappila ja toisella puolen kirkonkylän alangon maantie nousemassa toisen mäen harjalle. He pysähtyivät siihen, istuutuivat virstapylvään juureen maantieojan taa kivelle ja katselivat hetken aikaa silmäinsä alla olevia seutuja, joita Elli osoitteli, näytteli ja nimeltään nimitteli.

Alkoi palata kirkkomiehiä iltakirkosta. Jotkut tulivat hevosella, toiset jalkaisin. Mäkeä ylös noustessaan eivät heistä useatkaan tiepuolella istuvia huomanneet. Pienillä rattailla istui muuan nuori nainen pienen kirkassilmäisen tyttärensä kanssa. Kun Elli sanoi heille hyvää iltaa, pysäyttivät he hevosensa. Nainen oli kaunis ja puhdaskasvoinen, piirteet sivistyneet ja hienot. Hän vastasi iloisesti tervehdykseen ja katseli ujostelematta ympärilleen.

—Iltakirkkostakos Johanna tulee?

—Niinhän me tulemme.

—Oletteko meille menossa?

—Sinnehän me aioimme yöksi. Tässähän olisi tämä teidän hevonenkin ... eikö rouva tunne?

—Onko se meidän...—Kas kuinka se on lihonut!

—Pastori laittoi sanan viikolla, että tarvittaisiin hevosia peltotöihin. Se on taas niin ylpeä, ettei tahdo saada hallituksi... Eikö rouva tahdo ajaa, niin me nousemme kävelemään?

—Menkää te vain edeltä, me odotamme tässä pastoria ... tämä on yksi vieras maisteri Helsingistä ... joko siellä loppui iltakirkko?

—Kyllä se jo loppui, mutta pastori jäi vielä rippikirjoitusta pitämään...

—No, mitäs muuta kuuluu Koivumäelle?... Kuinka isäntä jaksaa

—Kiitoksia vain ... hyvästihän siellä on ... sai se Matti jäädä sinne kotimieheksi ... eikös rouva tule pian sinne käymään? ... me on jo sinne teitä joka viikko odotettu.

—Kyllä me ehkä nyt pian tulemmekin.

—Se oli meidän karjakartanolta, selitti Elli, kun Johanna oli lähtenyt ajamaan. Se on tuolla korkealla mäellä, minne äsken kääntyi tie lähellä pappilaa. Näettekö, se näkyikin nyt tästä, jos katsotte tuonne, nyt juuri heloittaa pirtin ikkuna ... ettekö näe?

—Nyt näen... Hän oli hyvin miellyttävän näköinen.

—Niin hän onkin ... hänellä on pieni romaaninsa ja senkin tähden pidän minä hänestä. Hänen isänsä, joka on varakkaan talon omistaja, hylkäsi hänet, kun hän meni naimisiin köyhän renkimiehen kanssa. Kun tuo mies oli palvellut meillä useampia vuosia, niin annoimme hänelle mökin paikan metsäsarallamme, ja siellä he ovat tehneet työtä niin, että nyt tulevat varsin hyvin toimeen. Heidän elämänsä on minusta oikein mallielämää. Joka kesä oleskelen heidän luonaan jonkun viikon ja nautin siitä, että on ainakin kaksi onnellista maailmassa. He kehuvat minulle vuorotellen toisiaan, ja minä olen siinä suhteessa heidän molempain uskottunsa.

—Sitä on siis kansankin kesken tuollaista rakkautta?

—Siellähän sitä vasta onkin. He rakastavat toisiaan vieläkin niin, että ikävöivät aivan surrakseen, jos tapahtuu, että miehen talviseen aikaan täytyy liikkua työansioilla.

—Se, minkä luulen tekevän, että kansanlapset useinkin tulevat niin hyvin toimeen avioliitossaan, on kai, että mies ja nainen ovat perehtyneet toinen toisensa alaan, että he ovat huvitetut toistensa toimista ja voivat askareissaan niin hyvin toisensa ymmärtää ja täydentää. Juuri siihenhän nykyaika naisemansipatsioneineen ynnä muineen pyrkii.

Elli oli taittanut oksan ja ruopi sillä sammalta kiven päältä.

—Se on kyllä totta, sanoi hän puoleksi itsekseen. Sitä en ole tullut ennen ajatelleeksi.

—Mutta ettekö ole huomannut, kuinka vähän meidän säätyimme miehet ovat huvitetut naisten tehtävistä ja päinvastoin? Siitä ei voi syntyä mitään likempää suhdetta eikä mitään varsinaista yhteiselämää. Eikä ole kumma, jos ennen pitkää niin monessa avioliitossa syntyykin kyllästys ja ikävystyminen.

—Niin, kyllä kai se on siinäkin.

—Vaan etupäässä vaikuttanee kuitenkin onneen tai onnettomuuteen avioliitoissa se, miten puolisojen luonteet sopivat toisiinsa: jos ne ovat n.s. yhtä maata, niin löytävät he aina yhtymätilaisuuksia, vaikka ulkonaiset harrastukset olisivatkin erilaiset.

Hän näkyi ymmärtävän tuo ... ja Ellin olisi yht'äkkiä tehnyt mieli puhua hänelle itsestään. Hän hakkasi vähän hermostuneesti vitsalla kenkäänsä kärkeä ... kaunis jalka muuten ja nilkasta virheetön, ajatteli Olavi sitä katsellessaan.

Mutta hevosen korvat nousivat esille mäen törmästä maantien ja taivaan rajasta, sitten tuli pää ja koko hevonen, vetäen pastoria mäkeä ylös. Hän ei huomannut heitä, ja Elli ajatteli hänen antaa ajaa ohitse. Mutta yht'äkkiä hän muuttui, pudisti lehdet ja poimimansa heinät helmastaan ja nousi ylös.

—Iltaa, sanoi hän.

—Kah, täälläkö te? ... minä jo aloin teitä tähystellä ... tuletteko rattaille?

—Menettekö, rouva?

—En minä, minä mieluummin kävelen.

—Minä kävelen myös.

—No, ja mitäs kuului pappilaan?

—Siellä kyseltiin meidän vieraasta ja kutsuttiin huomenna tulemaan päivällisille.

—Oltiin tietysti hirmuisen uteliaita, sanoi Elli.

—Liina lähetti terveisiäkin.

—Kiitoksia vain.

—Hän näkyy olevan sinusta kovasti huvitettu.

—Todellakin?

—Kuinkas olet muuten saanut päiväsi kulumaan?

—Hyvinhän se on mennyt.

—Herra Kalm on koko ajan istunut kamarissaan lukemassa.

—Ettekö siis tule ajamaan?

—Emme; aja sinä vain edeltä, me kävelemme.

Pastori nykäisi hevostaan ja lähti ajamaan. Elli ja Olavi kulkivat paluumatkalla melkein äänettöminä. Pitemmillä aukeilla näkivät he pastorin ajavan edellään. Ellistä tuntui hän nyt vielä vieraammalta kuin ennen. Niinkuin olisi ollut joku outo kulkija, jonka kanssa hänellä ei ollut mitään tekemistä eikä mitään yhteistä. Se tunne kävi hänelle vielä selymmäksi kuin ennen, sillä nyt oli hän ymmärtävinään syynkin siihen. Eihän heillä ollut mitään yhteistä, ei minkäänlaista mielipiteiden vaihtoa, eivätkähän luonteetkaan olleet samanlaiset. Hän oli useinkin miettinyt ja hakenut jotain syytä nurjuuteensa, joka monestikin oli tuntunut hänestä väärältä. Nyt oli hän melkein iloinen siitä, että oli sen löytänyt, ja kaikki tuli sen johdosta kuin luvallisemmaksi.

Pappilan nuoret istuivat sunnuntaiaamuna verannalla ja katselivat huvikseen pihan läpi astelevia kirkkomiehiä. Heitä oli rovastin kaksi tyttäätä, joista toinen, Liina, oli vähän yli kahdenkymmenen ja kävi jatko-opistoa. Hän oli valmis helsinkiläinen ja pukujensa, käytöksensä ja mielipiteittensä vuoksi pitäjän kaikkein muiden naisten esikuva ja johtaja. Ja herroista valtasi hän aina parhaat omalle osalleen jättäen muille tähteet. Toinen tytöistä oli vähän yli viidentoista ja kävi vasta lähikaupungin tyttökoulua. Nuoria herroja ei ollut kuin yksi. Hän valmistui hiljalleen maisteriksi, ja häneen oli rakastunut tuomarin neiti, joka kävi pappilassa joka sunnuntai ja usein viikollakin. Yhtä uuttera vieras oli kansakoulunopettaja Tavelakin, joka oli rakastunut vanhimpaan tyttäreen, mutta jota tämä, yhtä vähän kuin muutkaan, tuskin huomasi. Hän istui vaatimattomana ja äänetönnä, sill'aikaa kun muut puhuivat.

Vieraan herran yht'äkin tulo paikkakunnalle, jossa harvoin näkyi muita kesävieraita kuin oman pitäjän nuoria, oli herättänyt erityistä huomiota.

Neiti Liina, joka oli palannut kaupungista samalla laivalla kuin hän, kertoi, että hra Kalm oli hienosti puettu herra, mustatukkainen, somat pienet viikset, ja kiikari kupeella riippumassa. He olivat jo Helsingissä kerran tavanneet toisensa ja tulleet esitellyiksi, nyt oli hän tullut puhelemaan laivassa ja kauan aikaa he olivat keskustelleet kaikenlaisista asioista kävellessään edestakaisin peräkannella. Oli hän puhunut ulkomaanmatkoistaankin, kertonut Eiffeltornista, bulevardista ja ranskalaisten naisten erinomaisesta pukeutumistaidosta. Hymyily oli hänellä hyvin kaunis ja miellyttävä, ja hän sanoi jäävänsä tänne koko kesäksi. Kun pastori tuli häntä venheellään noutamaan keskeltä selkää, oli hän hypännyt laivasta alas niin notkeasti kuin merimies.

—Hän on vanha voimistelija, sanoi nuori herra avonaisen ikkunan läpi ruokasalista, jossa hän, vast'ikänsä ylös noustuaan, söi aamiaista yksinään ja joi kahvia, jota oli häntä varten pari tuntia pidetty uuninkolpperossa lämpimänä.

—Tunnetko sinä hänet, Kaarlo?

—Tunnen.

—Mikset ole sitä ennen sanonut?

—Tahdoin kuulla sinun häntä ensin ylistelevän ... nähtävästi olet sinä jo häneen aivan ihastunut...

—Ihastunut! Pitääkö aina olla ihastunut, jos lausuu jostain herrasta mielipiteensä? Tehän sitä paitsi itse pyysitte kertomaan, millainen hän on. Ja tiedän minä sitä paitsi, että hän on ollut kaksi kertaa kihloissakin.

—Ei kaksi kolmannelta!

—Ole vait siellä!

Nuori herra oli jo lopettanut aamiaisensa ja tuli paperossia poltellen muiden joukkoon. Rovastikin, pienikasvuinen, hyväntahtoinen ja viisaan näköinen vanhus, pistäytyi sinne hetkeksi ja hymähti nuorten puheille. Ruustinna kävi hänkin katsomassa, eikö kirkkovieraita jo alkaisi näkyä portin taa ajavaksi.

Ja yht'äkkiä kuuluikin tuttujen rattaiden ritinää kirkkoon vievältä lehtikujalta. Pastorin ajopelit samassa seisahtuivat portin taa.

—Juokse, Liina, avaamaan!

—Juokse itse!

Nuori herra lähtikin menemään, mutta samassa näkyi Olavi hyppäävän maahan ja avaavan portin.

Sill'aikaa kun pastori ajoi hevosen tallin eteen, tulivat Elli ja Olavi sisään. Kun oli esitelty ja tervehditty, pyydettiin vieraat astumaan huoneeseen. Naiset menivät saliin, herrat poikkesivat eteisestä rovastin kamariin.

—Olipa hauska sinuakin tavata ... aiotko viipyä täällä koko kesän? sanoi Kaarlo tarjotessaan tupakan.

—En tiedä varmaan, miksi nyt tässä näyttäytyy...

—Sinä aiot lueksia?

—Niinhän olisi aikomukseni...

Sytyttäessään paperossia ja viedessään tulitikkua uunin eteen katsahti Olavi ohimennen saliin. Liina oli tarttunut Elliä vyötäisiin ja pyöräytti häntä pari kertaa ympäri huudahtaen:

—Ei mutta, kuinka sievä sinä olet!

Jo aamulla kotoa lähdettyäessä oli Olavinkin silmiin pistänyt, että rouva oli ottanut ylleen uuden vaalean kesähameen, kiinnittänyt kukkia hattuunsa ja sitonut siihen uuden hienon harson.

—Liina, Liina! Ihanhan sinä saat minut pyörtymään! kuuli hän Ellin nauravan.

—... minulla on täällä väitöskirja tekeillä ja hyvä olisi, jos saisin tänä kesänä osankaan valmiiksi.

—Sinä tulit keväällä ulkomailta?

—Kesäkuussa sieltä palasin...

—Hän on minun mieheni vanha koulutoveri, kuuli hän taas Ellin salissa vastailevan neiti Liinan kysymyksiin. On hän kerran ennenkin käynyt meillä, minun kotonani nimittäin... Niin, tähän kuuluitte tulleen samalla laivalla... Miksei, hauskaahan se on, kun saa lisäseuraa .... kernaasti hän minun puolestani saa tulla tänne...

—Tästä kulkee vanha kirkkotie läpi pihan, selitti Kaarlo, kun Olavi kääntyi katsomaan ikkunasta ulos kartanolle.

Samassa tuli pastori sisään, otti kamman taskustaan ja alkoi sukia tukkaansa.

—Tässä se vasta pappila on ... puustelli ja huoneet parhaita Suomessa, puhui hän ja alkoi siivota piippua, joita oli kymmenkunta suurempia ja pienempiä erityisellä hyllyllä. Saatuaan sen reilaan meni hän kansliahuoneeseen tervehtimään kirkonpalvelijoita, jotka istuivat seinämällä ja joivat kahvia.

Olavi ehdotti, että mentäisiin verannalle, ja he istuutuivat Kaarlon kanssa sinne tupakoimaan. Siitä oli laaja näköala yli tasaisten peltojen, joiden takana kulki maantie edempänä olevan mäntymäen rinnettä laskeutuen. Pihamaa oli avara vihreä neliö, jonka toisella sivulla oli tukevia aittarakennuksia ja iso-ovinen kärriiiteri, toisella puolen huvimetsikkö haapoineen, koivuineen ja marjapensaineen. Pihan läpi kulkeva oikotie vei verannan rappujen ja kansliahuoneen oven editse suurelle ajoportille, josta jatkui kirkolle saakka tuuhea koivikkokäytävä, minkä rippikoululapset monta vuosikymmentä sitten olivat siihen istuttaneet.

Olavi ja Kaarlo olivat osakuntalaisia ja vanhoja tuttuja Helsingin ajoilta, vaikka Olavi olikin muutamia ylioppilasvuosia vanhempi. Niissä piireissä, jotka harrastivat kirjallisuutta ja kansallisia rientoja, oli Olavilla ollut jonkunlaisen arvostelija-johtajan asema, ja vaikka hän ei itse mitään luonut—yhtä vähän kuin muutkaan—määräsi hän kuitenkin sen hengen ja mielipiteiden suunnan, mikä milloinkin oli vallalla. Ensi ylioppilasvuosina oli Snellman ollut kaikkien ihanne, sitten norjalaiset kirjailijat, Georg Brandes ja Strindberg, myöhemmin venäläiset ja lopuksi ranskalaiset. Arvostelu olevista oloista ja ihmisistä oli aina ankara, mutta kun ei ryhdytty juuri minkäänlaisiin toimenpiteisiin tai mullistushommiin, vaikutti se takaisin arvostelijoihinsa niin, että heistä tuli ainoastaan blaseerattuja, teräväpäisiä epäilijöitä. Lueksien hiljalleen ja valmistuen johonkin, oikein tietämättä mihin, pysyttelivät varakkaammat Esplanaadin kantajoukkona; varattomammat taas velkojen ja vekselien ristiaallokossa taistellen joko joutuivat haaksirikoon tai vähitellen ajautuivat pois näkyvistä jollekin pienelle virkakarille.

—No, ja kuinka sinä viihdyt täällä? Mitenkä oikein tulit tänne tulleeksi?

—En tiedä oikein itsekään, kuinka se pisti päähäni. Tulin ensin kaupunkiin ja siellä muistin vanhan koulutoverini Mikko Aarnion. Kirjoitin ja kysyin, enkö saisi tulla hänen pappilaansa. Ajattelin, että täällä olisi mukava oleksia, ja siltä kyllä näyttääkin ... luulen tulevani täällä hyvästi viihtymään. Tuo rouva näyttää muuten miellyttävältä ihmiseltä.

—Ei hän ole hulluimpia.

—Hänessä on jotain erityisen hienoa ja salaperäistä, jotain hillittyä surumielisyyttä ... luuletko, että ne ovat onnelliset, hän ja hänen miehensä?

—Semmoinen mies kuin pastori on aina onnellinen, mutta mitä rouvaan tulee, niin en tiedä, mitä erityistä syytä hänellä olisi olla asemaansa ihastunut...

—Siltä minustakin näytti jo heti ensi iltana, etteivät »nuo kaksi» juuri ole luodut toisiaan varten. En ole koskaan huomannut, että hän katsoisi miestänsä silmiin tai häntä ensiksi puhuttelisi.

—Seurassa voi hän välistä olla hyvinkin vilkas ja vapaa, mutta kun mies tulee sisään, niin vaikenee ja jäykistyy hän kohta niin, että sen vieraatkin ovat huomanneet. Puhutaan muuten, en tiedä, lieneekö sitten totta, että hän otti hänet vain jonkun ottaakseen.

—Niinpä niin, sanoi Olavi pitkäveteisesti, vähän ajatuksissaan. Vai niin, vai todellakin! lisäsi hän sitten vilkkaammin ikäänkuin selviten johtopäätöksissään.

Heidän istuessaan olivat papit ja kirkonpalvelijat tehneet lähtöä kirkkoon ja menivät sinne jalkaisin pitkässä jonossa kulkien keskellä koivukäytävää.

—Menemmekö mekin ehdotti Olavi. Olisi hauska katsella kirkkoväkeä.

Samassa tulivat naisetkin verannalle, ja lähdettiin yhdessä.

* * * * *

Koivukäytävä vei kirkkomäelle saakka. Hevosia oli sidottu aitovarsille ja kirkon seinämille. Kirkon ovien edustalla seisoskeli joitakuuta kirkkomiehiä, jotka eivät olleet viitsineet mennä sisään ja jotka nyt paikoiltaan hievahtamatta katselivat pappilasta päin tulevaa herrasväkeä. Avonaisen kirkon ikkunan läpi näkyi alttari, josta kuului pastorin ääni, parhaillaan rippisaarnaa pitämässä. Suntion korkea otsa paistoi sakastin ikkunasta. Tapulin luukut olivat suljetut muut paitsi keskimmäinen, jonka aukossa suurin kello riippui kuin torkkuva, leväten äskeisistä vaivoistaan.

Kun oltiin menossa tapulin holvin alaitse kirkkomaalle, keksi neiti Liina, että mentäisiin ylös katsomaan näköalaa ja kelloja. Elli vähän esteli, mutta kun Olavi kehoitti tulemaan, niin tuli hän heti.

Rappuset olivat pimeät ja kahden puolen niitä ammotti syviä, mustia kuiluja. Mutta ylhäällä löi vastaan heleä valo, niin että silmiä huikaisi. Ylös tultua hypittiin penkeille, huudahdeltiin näköalalle sekä yhdeltä että toiselta puolen ja alettiin puuhailla kellojen kimpussa. Tavailtiin hämääriä valukirjaimia ja koeteltiin saada selkoa vuosiluvuista. Sitten tahdottiin saada suuren kellon kieltä hiljalleen laitaan kalahtamaan. Naiset istuivat jokainen vuorostaan hihnan mutkaan, jota joku herroista toisesta päästä kannatti. Mutta eivät he sittenkään saaneet kellon paksua alahuulta nousemaan tarpeeksi ylös.

Elli oli eronnut muiden seurasta. Hän seisoi ja nojasi luukkuun katsellen alas tyyneen maisemaan.

Olihan tämä nyt taas melkein samanlaista kuin *silloin*, kauan sitten. Hän muisti taas nuo sanat: »On sentään hauskaa rientää ulos avaraan maailmaan!» Mutta nyt oli hän kuitenkin tullut takaisin, hänen äänensä kuului aivan likeltä tuossa takana. »Mitäs, jos hän olisi tullut tänne minun tähteni, minua ajatellen!» Ehkei hän itsekään tiennyt oikeata syytä tuloonsa. »Ehkä ovat minun ainaiset ajatukseni ja toivotukseni häneen vaikuttaneet hänen sitä tietämättä». Olihan hän siitä jotain jossakin lukenut, että sielut sillä tavalla vaikuttavat toisiinsa pitkien välimatkain päästä... Ja hän nukahdutti itsensä hetkeksi tähän uneen. Se oli kuin salainen huumaus, josta hän ei tahtonut selvitä. Hän tahtoi vain uskoa, että hän on onnellinen ja että kaikki entinen on pois elettyä. Hän halusi nousta nyt niin ylös, vapautua kaikesta niin, ettei hän enää koskaan voisi tulla siihen takaisin. Joskus ennenkin oli hän joutunut tämän tunteen valtaan: silloin kun oli lukenut jotain jaloa ja suurta, joka antoi hänelle uusia ajatuksia, vapautti ja ylensi hänet, tyydytti ja antoi ihastuneelle mielelle miettimistä.

Hänet herätettiin miellyttävästi tästä miellyttävästä unesta. Olavi kutsui häntä koettamaan, eikö hän istumalla hihnan silmukkaan onnistuisi paremmin kuin muut. Hän vastusteli ensin, mutta kun Olavi vaati, niin täytyi hänen nauraen suostua. Mutta ei hänkään jaksanut painaa perille saakka. Silloin lisäsi Olavi kädellään painoa vielä vähän ja kaikkien säikähdykseksi ja nauruksi nykäisi kieli kelloa ja sai aikaan heikon kalahduksen.

—Elkää, elkää! sanoi kellonsoittaja, joka koko ajan oli seisonut vieressä ja hymyillen katsellut pappilan herrasväen leikkiä. Kun sakastista samassa annettiin merkki yhteensoittoon, alkoi hän keskimmäisen, suurimman kellon hihnassa kiikkua. Tapuli huojui, puitokset natisivat, ja kun tuo miehen reiden paksuinen rautakieli ensi kerran ulvahdutti malmia, pakenivat naiset korviaan pidellen alas maahan.

Pappilasta lähtiessä oli Liina jo ottanut Olavin haltuunsa. Tornissa hän koko ajan koetti pitää huomiota itsessään ja nyt hän taas alas tultua riensi hänen kupeelleen.

—Herra Kalm, tulkaa tänne lukemaan näitä hullunkurisia hautakirjoituksia!—Ja he lähtivät kulkemaan hautaristista toiseen ja niitä tavailemaan.

—Minä menen kirkkoon, sanoi Elli, vähän aikaa heitä seurattuaan.

—Ehkä mekin menemme, sanoi Olavi.

—Ja me myös, lisäsi neiti Liina vähän kuivasti.

Naiset menivät silloin kaikki naisten ovesta sisään, herrat kiersivät kirkon ympäri sakastiin.

Ei ollut Elli pitkään aikaan käynyt kirkossa. Tavallisesti hän jäi kotiin, otti jonkun kirjan mukaansa, työnsi pienen venheensä vesille ja meloskeli jonkun läheisen saaren rannalle lukemaan, haaveksimaan ja lintuja kuuntelemaan. Siellä tunsu hän olevansa Jumalaa yhtä likellä kuin kirkossakin ... niinkuin tuo suuri salaperäinen olento vasta täällä olisi oikein ollut olemassa ja niinkuin se täällä olisi ollut aivan häntä varten. Näin hän ainakin rakasti kuvitella mielessään...

Nyt hän kuitenkin tunsu mielellään menevänsä kirkkoonkin. Kun oli jotain erityistä ajattelemista, oli niin turvallista istua penkin pohjassa tuntemattomien ihmisten keskellä ja antaa urkujen soiton tai yksitoikkoisen saarnan nuotin aikana ajatusten mennä omia menojaan.

Vanha rovasti saarnasi. Ennen aikaan oli Elli paljonkin pitänyt hänen saarnoistaan. Sillä melkein kohta sen jälkeen, kun he häänsä vietettyään olivat tulleet tänne, oli heistä, rovastista ja hänestä, tullut hyvät ystävät. Pian oli tuo hienotunteinen, ystävällinen ihmistuntija huomannut, että Elli ei ollut onnellinen. Talvisina sunnuntai-iltoina jäi Elli usein pappilaan, kun hänen miehensä matkusti pitäjälle sairaan luo tai kinkerille. Ja kun riutuva, kylmä rusko heikosti punasi keinutuolissa soutelevan vanhuksen leppeitä kasvoja ja kirjahyllyä hänen päänsä päällä, ja kun Elli pöydän ääressä istuen sormiensa välissä kierteli paperiliuskoja tai hajamielisesti leikitteli kynän varrella tai lakkatangolla, puhui nuori rouva vanhalle rovastille kuin vertaiselleen peitetyn, puolinaisin sanoin kaikki surunsa ja kaipuunsa. Rovasti lohdutteli häntä kautta rantain ja hänen alakuloinen maailmankatsomuksensa sopi muutenkin niin hyvästi Ellin omaan. Rovastikin tuli esimerkiksi mielipiteilleen ottaessaan kertoneeksi omasta itsestään—ettei hänkään ollut onnellinen ... että kukapa sitä lieneekään tässä maailmassa ... kullakin on ristinsä, pettymyksensä ja vaivansa. Se on vaikea sellainen, se on kaikista vaikein, sydän nousee usein sotaan ... tahtoo vaatia osansa eikä tyydy siihen, mikä sille on annettu ... mutta hän, jolla on lahjat takanaan, hän kai myöskin tietää, kenelle hän niitä jakaa ja kuinka paljon kullekin.

Se lohdutti Elliä, se tyynnytti ja vaivutti häntä joka kerta, kun hän noin kuuli puhuttavan. »Onhan niitä siis ollut muitakin enkä ainoastaan minä...»

Rovastikin näki mielellään läheisyydessään tuon suurisilmäisen, totisen ja älykkään nuoren naisen, jonka kanssa hän sai puhua asioista, jotka häntä huvittivat, joka tuossa ikkunaa vasten istuessaan vaikutti niin sopusointuisesti ja jonka ujo, valkea kaulus niin vienosti pisti esiin mustan leningin alta. Saarnoissaankin hän jatkoi näitä puhelujaan, kääntyi kuin hänen puoleensa, haki hänet joukosta ja puhui ikäänkuin hänelle erityisesti. Seuroissa ja pitopaikoissa istuutui hän ennen pitkää pastorin rouvan viereen, voi laskea leikkiäkin hänen kanssaan ja ulotti leikillisen kohteliaisuutensa niinkin pitkälle, että auttoi turkkia hänen ylleen, ja jos oli pappilasta lähtö, peitteli häntä rekeenkin.

Tämä herttainen väli loppui kuitenkin rumasti ja typerästi. Oli kuultu —kuka oli kuullut, sitä ei voitu sanoa, mutta Ellinkin korviin se tuli—että ruustinna kerran Ellin pihasta lähdettyä olisi sanonut miehelleen: »Mitä sinä, vanha ukko, hääraat sen Aarnion rouvan kanssa niinkuin nuori poika ... voisi luulla, että olet rakastunut».—»Oletko sinä hullu!»—Lieneekö ollut totta, mutta yht'äkkiä muuttui rovasti suljetummaksi, jäykemmäksi ja virallisemmaksi. Ja Elli huomasi, että hän melkein vältteli tulla siihen huoneeseen, missä Elli sattui olemaan, silloin kun ruustinna oli läsnä. Siitä se sitten väli kylmeni ja ystävyys jäähtyi.

Vähän aikaa koetti hän nyt kyllä taas kuunnella rovastin saarnaa, mutta sen sisältökin oli jo vanhaa tuttua ja hiukan heikkoa. Mielikuvitus pääsi sen sijaan kulkemaan ja lähti kulkemaan omia teitään. Ja kun se Elliltä kerran pääsi liikkeelle lähtemään, ei sen määrää rajoittanut mikään. Kaikki, mitä olisi toivonut, näytti mahdolliselta. Kaikki toiveet tuntuivat niin helposti toteutuvilta, ja kuta mahdottomampiin ne menivät, sitä suurempi nautinto oli niitä seurata.

Hän istui niin, että näki kuorin ja avonaisen sakastin oven. Olavi ja hra Kaarlo näyttäytyivät kynnyksellä, tarkastelivat sieltä hetken aikaa kirkkoa ja sitten taas katosivat. Hän odotti heitä uudelleen esille tulevaksi, mutta ei heitä enää näkynyt.

Ja vähitellen liukui häneltä unohduksiin, missä hän oli ja ketä oli hänen ympärillään. Katse ohjattuna yli huivitettujen ja hatuttomien päiden, tuijottaen ohi lukkarin penkin vastapäätä olevaan ikkunaan, jonka takaa näkyi vähän koivun latvaa ja palanen sinistä taivasta, liiteli hän ajatuksissaan entisiin tyttöaikoihin, jolloin hän vielä oli vapaa ja irtonainen. Väki on kirkossa, ja toisia nukkuu päiväpaisteessa pihamaalla. Ne eivät kuule hänen poistumistaan, Mustikaan ei mitään aavista rappujen edessä loikoessaan, kun hän kotoansa salaa hiipii järven rannalle niemeen nuottakodan kupeelle. Ja kun hän huivi silmillään lepää veden rajassa kalliollaan, kuulee hän airon loisketta ulapalta. Hän ei nouse, hän ajattelee, että se on kalamies. Soutu lähenee, lakkaa hetkeksi ja taas alkaa. Se tulee tänne päin, siellä on ihan varmaan joku, joka kuuntelee ja katselee. Ruohikko kahahtaa, venheen kokka kolahtaa maahan. Sehän on hän! Se kutsuu hänet venheeseen... »Tule, niinkuin olet...» hän nostaa hänet maasta ja suutelee otsalle...—»Mistä sinä tiesit, että minä sinua rakastan?»— »Näinhän sinun katseistasi, silloin kun lähdit.»—»Ja tulit minua noutamaan?»—»Tulin, sillä minä olen ajatellut sinua aina ja joka yö nähnyt sinut unessani.»—»Minnekä me menemme?»—»Mennään täältä pois ... nyt on myötätuuli ja helppo

viitellä ulapoita pitkin.»—»On siis totta, että rakastat minua?»—»Totta se on!»—»Ja että aina rakastat?»

»Aina! Tule jo, ei kukaan tiedä sinua kaivata ... sinä menit suuren selän rannalle uimaan ... luulevat sinun hukkuneen ... 'kiistasit kivelle uida'... Nosta liinasi purjeeksi!»... Ja se pullistuu, vene kiittää laineen harjalta toiselle, hän hymyilee, ja lakin sametti hulmuu tuulessa ... ja venheen palko kevenee, kohoaa, purje suurenee ja täyttyy ... laineet kuohuvat venheen alla, vaahto ei ulotu sen pohjaankaan enää. Se on kuin ilmapallo! Kotiranta on tuolla kaukana, ei näy enää kuin vähän vain valkoista uimahuonetta, punaista päärakennusta ... viheriäisiä peltoja.—»Me mennään maiden ja merien taa ... huomenna ollaan siellä .. siellä on minulla maja vuoren rinteellä...»

Papin »amen» herätti hänet, hän oli taas kirkossa ja painautui muiden mukana rukoukseen...

Hetken päästä huomasi hän olevansa porstuassa, laskeutumassa rappuja alas, tuomarin neiti käsipuoleltaan. Herrat odottivat heitä siinä, ja kun Olavi keksi hänet, teki hän pienen tervehdyksen päällään ja kepillään.

—Minä näin teidät siellä niin totisena istumassa, sanoi hän sitten hymähtäen.

—Näin minäkin teidät, sanoi Elli.

Pappilaan palatessa jäivät he muista vähän jälempiä. Neiti Liina kulki vähän aikaa heidän kupeellaan, mutta kun Olavi koko ajan puhui Ellille, liittyi hän muiden kanssa menemään edeltä, jättäen Olavin ja Ellin hiljalleen kävelemään suurten koivujen siimeksessä.

VI.

Heti kohta päivällisen syötyä piti pastorin lähteä sairaan luo kauas laitapidäjälle, josta hän ei voinut joutua kotiin, ennenkuin yöllä tai maanantaiaamuna varhain. Hänen hyvästiä heittäessään oli Olavi huomaavinaan, että pastori olisi tahtonut suudella rouvaansa, mutta tämä esti sen jäykistämällä kätensä ja katsomalla hänestä pois. Pastori ei sitä näyttänyt sen enemmän sydämelleen panevan, sillä kun hän tuli Olavin kättä puristamaan, sanoi hän leikillisesti:

—Pidä sinä nyt, veli, huolta tuosta minun muijastani ja aja hänet koreasti kotiinsa.

—Kuinka pastori uskaltaa antaa rouvansa sellaisen Helsingin herran haltuun? pistihe neiti Liina sanomaan.

—Jo se toki uskaltaa, kun tietää, että omaa ukkoaanpa se kuitenkin aina ikävöipi. Vai mitenkä, Elli?

—Ei mitenkään, menhän nyt vain, vastasi Elli koettaen nauraa muiden mukana.

Ja koko herrasväen kurillaan nenäliinoja heiluttaessa ajoi pastori tyytyväisenä ulos pihasta. Hän oli ollut sukkela mielestään, laskenut taas leikkiä vähän ja istui nyt tyytyväisesti myhähdellen rattaillaan. Erityisesti oli hän tällä kertaa hyvillään siitä, että hänen rouvallaan oli seuraa ja että sen ei tarvinnut yksin ajaa kotiin. Sillä hämärästi oli hän viime aikoina alkanut tuntea, että Tyynelässä ehkä oli liian yksitoikkoista—silloin kun hän itse oli poissa—ja että Elli muutenkin oli käynyt niin harvapuheiseksi ja alakuloiseksi. Viime syksynä se oli ruvennut huolestuttamaan häntä niin, että hän oli mennyt kysymään ruustinnalta neuvoa. Ruustinna oli neuvonut ottamaan jonkun seuraneidin, mutta kun hän siitä puhui Ellille, vastasi tämä kärsimättömästi, ettei tarvitse.—Oli hänellä toinenkin huoli, joka hänen mieltään joskus painoi. Tapahtui usein pitäjällä liikkuesssa, että eukot tekivät hänelle kysymyksen, johon hän ei voinut vastata muuten kuin kieltävästi. Syytä hän siihen usein mietiskeli, mutta turhaan. Ne olivat kai asioita, joiden ratkaiseminen ei kuulu inhimillisen järjen piiriin. Sanotaan, että se on suvussa, ajatteli hän. Meitä oli tosin viisi veljeä ja kuusi sisarta, mutta Elli oli ainoa lapsi. Hän oli syntynyt vanhempainsa jo ollessa iäkkäitä. Kyllä kai Jumala siis tietänee aikansa lahjojensa jakamiseen. Ja se se häntä lohdutti joka kerta, kun nämä mietteet tapasivat tulemaan.

* * * * *

Elli ja Olavi viipyivät koko illan pappilassa ja pääsivät vasta illallisen jälkeen lähtemään. Koko päivän seisonut hevonen puhalsi alkutaipaleesta virkeään juoksuun, ja täyttää ravia ajettiin kirkon ja kirkonkylän ohitse tasaista tietä myöten, jonka kahden puolen olevat viljapellot tuoksuivat iltakastetta ja heilimöivää ruista. Metsän rantaan ehdittyään hiljensi hevonen kulkuaan ja taukosi vähitellen

käymään mäkitörmässä, josta leyhähti vastaan miellyttävä päivän esille paahtama lämmin.

Elli istui etuistuimella, Olavi tasapainon vuoksi takana ajamassa. Ajettaessa oli Elli miettinyt, mitä hänen olisi virkkaminen, ja kysäisi nyt, oliko ollut hauska pappilassa. Tuttavallisesti nojasi Olavi selkänojan yli eteenpäin, ja Elli vuorostaan taivutti itseään vähän taapäin.

—Vaihteen vuoksi oli taas aika hupaista katsella tuollaista tukevaa taloa ja sen säännöllistä komentoa, sanoi Olavi. On niin omituista nähdä, kuinka ne tällaiset sunnuntait vanhoissa maalaispappiloissa muodostuvat niin peräti samanlaisiksi pienimpiin piirteisiinsä saakka. Ensiksi se vieraiden kahvittelu ennen kirkkoon menoa, sitten kirkossa olo tai kirkkomaalla kävely, vähän juhlallinen päivällinen hyvine ruokineen, tulee posti, jota jokainen lukee omassa nurkassaan, laskeva aurinko, joka paistaa vinosti ja vähän surullisesti pihakoivujen läpi, rovasti nukkuu ruokaleponsa, joll'aikaa nuoriso vetäytyy puutarhaan leikkimään, rovasti herää, ja tehdään kävelyretki johonkin näköalapaikkaan—aivan niinkuin nytkin.

Ellin muistot sunnuntai-illoista vanhoissa pappiloissa eivät juuri olleet noin iloisia, niissä oli hänelle ollut yksinäisyyttä, alakuloisuutta ja ikävyyttä sekä kotona ennen että varsinkin jälkeinpäin Tyynelän painostavassa hiljaisuudessa, mutta tämä valoisa ja eloisa päivä oli pyyhkäissyt pois kaikki entisyyden muistot ja hyväntahtoisen hyväksyvästi hymyillen kysyi hän taas:

—Mitäs te pidätte niistä ihmisistä?

—Kaarlon kanssa olemme vanhoja tuttuja, ja kyllä minua ukkokin miellytti.

—Hän rakastaa nuorisoa ja oleskelee kernaasti heidän seurassaan. Huomasitteko, kuinka hartaasti hän kuunteli teitä ... te kerroittekin niin elävästi ja kuvaavasti.—Entä Liina, mitä te hänestä pidätte?

—Onhan hän ... mutta te ette ole hänen ihailijoitaan?

—Kuinka niin? Mistä te sen tiedätte?

—En niin mistään erityisesti ... niin vain minusta tuntuu.

—Kylläpä teillä on tarkka silmä ... alkaa oikein peloittaa ... täytyy ruveta olemaan varuillaan.

—Se on huono tapa salata jotain, sillä silloin juuri minä otankin selon.

—Ette te saa minusta selkoa, jos oikein tahdon.

—Miksi te sitten tahtoisitte?

—Enhän minä tahdo, minä vain sanon, ettette saisi, jos tahtoisin.

—Elkää tahtokokaan, sanoi Olavi leikillisen hyväilevästi, ja kysyi hetken kuluttua:

—Tuo herra Tavela, joka koko päivän seurasi mukanaamme, hän on kansakoulunopettaja?

—Niin hän on.

—Hän näytti erittäin hartaalta ja harrastavalta mieheltä.

—Minä pidän hänestä paljon ... hän on erittäin valistunut ja vaatimaton.

—Eikö hän ole rakastunut neiti Liinaan?

—Senkin te huomasitte?

—Se oli jotenkin helppo huomata ... tuleeko siitä muuten mitään?

—Tuskinpa tulee.

—No ja miksei? Kertokaas siitä vähän!

—Vaan eikö ole väärin kertoa toisten salaisuuksia?

—Ei se ole ollenkaan väärin, jos *minulle* kerrotte.

—Teille? Miksei olisi väärin teille kertoa!

—Siksi, että asia huvittaa minua vain ihmistuntemisen kannalta.

—Onpa sekin puolustus! nauroi Elli. Mutta mitä sanoisitte siihen, jos joku kertoisi teidän asioistanne

—ihmistuntemisen kannalta?

—Niin saisi mielellään kertoa ... kerron minä niistä itsekin.

—Ei se muuten ole mikään niin suuri salaisuus ... Liina ei huoli hänestä.

—Ja miksei huoli? Kai liian halpa hänelle!

—Niin kai lienee.

Hevonen oli päässyt mäen päälle ja lähtenyt juoksemaan ensin vähän tasaista maata, sitten alamäkeä, joka vei pienen virran poikki menevälle sillalle. Sen yli tultua pysähtyi se taas astumaan, jolloin Olavi jatkoi:

—Neiti Liina kai toivoo ja odottaa jotain parempaa?

—Kerran hän sanoi minulle, että jos hän ottaa jonkun, niin pitää sen vähintään olla tohtori...

—Maisteritkaan eivät riittäisi?

—Ehkä sentään maisteri riittäisi,—jos sattuisi oikein hyvä.

He nauroivat sille.

—Liina on kuitenkin siinä onnellisessa asemassa, sanoi sitten Elli ja koetti tehdä äänensä hyvin välinpitämättömäksi, että hän voi odottaa ja valita ... hänellä on pian oma toimeentulonsa, ja hän saa ottaa lukuun muitakin syitä kuin niitä, jotka usein ... minä tarkoitan, ettei hänen tarvitse, niinkuin niin monen muun...

Hän keskeytti ... se tuli vähän liian aiheettomasti ... sammalsi eikä löytänyt sanoja. Mutta Olavi tarttui kiinni hänen ajatusjuoksuunsa ja jatkoi.

—Niin, se on kyllä totta sekin ... rakkaus saa useinkin olla kuokkavieraana häissä, kun kutsuttujen penkillä istuu kaikenlaisia muita näkökohtia ... niinkuin esimerkiksi vanhempain tahto, välttämättömyys tulla turvatuksi ja muut semmoiset...

—Mutta eikö se ole väärin ... eikö se ole surkeata? innostui yht'äkkiä Elli.

—Kuinka väärin se on, se näkyy siitäkkin, että sellainen aina kostaa itsensä.

—Miten niin?

—Siten, että tuollaisille perustuksille rakennetut avioliitot aina lopulta kuitenkin sortuvat tavalla tai toisella. Onnellisin ratkaisu on minusta se, mikä kuitenkin hyvin harvoin tapahtuu, että ne, jotka eivät sovi yhteen, ne eroavat.

—Kuinka? Eroavatko?

—Miksei. Kyllä sellaista ainakin joskus tapahtuu.

—Niin, mutta kuinka se voisi olla mahdollista?

—Te kai kovasti hämmästyitte kuullessanne tällaisia mielipiteitä?

—Ei, no, mitäs minä, mutta tehän vain laskette leikkiä.

—En minä laske leikkiä ... se on aivan tosi vakaumukseni ... elleivät luonteet sovi yhteen ja ellei rakkautta ole olemassa, niin en voi käsittää, kuinka yhdyselämä ilman suuria kärsimyksiä on mahdollinen...

—Täytyy silloin kärsiä.

—Kernaasti minun puolestani, jos asianomaiset niin haluavat.

Hetken vaiti oltuaan ja sitten ohjaksia nykäistyään virkkoi Olavi:

—Näin teidän albumissanne eilen rouva Sigrid Hammarin valokuvan.

—Hän on minun vanha koulutoverini ... tunnetteko hänet?

—Kyllä hiukan.

—Missä hän nyt on?

—Hän lienee viime keväänä matkustanut ulkomaille. Ette ole kuullut hänestä mitään?

—En ole ollut missään yhteydessä hänen kanssaan, sen jälkeen kun erosin koulusta. Ainoastaan kihlauskorttinsa hän lähetti minulle noin neljä vuotta sitten, ja minä vastasin siihen kukkaskortilla. Mihin hän on matkustanut?

—Luultavasti Kööpenhaminaan. Hän muistui nyt mieleeni siksi, että hän on eronnut miehestään.

—Herra Jumala, onko hän eronnut miehestään! Milloinka se on tapahtunut?

Hän käännähti kiivaasti niinkuin takaa satutettuna ja kävi kädellään kiinni istuimen selustimeen.

—Viime talvena siitä alkoi kuulua huhuja, ja nyt keväällä hän jätti miehensä.

—Ja minkä tähden, mistä syystä?

—En ole kuullut muuta syytä sanottavan, kuin että hän ei voinut sietää miestänsä ... mutta onhan sitä tarpeeksi siinäkin.

—Ei mutta Sigrid Hammar! Eronnut miehestään?

—Olisikos teistä ollut parempi, jos he ikänsä olisivat viettäneet epäsopuista elämää ... kiusaantuneet itse ja toinen toistaan kiusanneet?

—En minä ymmärrä ... en tiedä, mutta se tuntuu niin kovin kummalliselta.

Hän oli aivan hämmennyksissään ja ensimmäisen mielenliikutuksen jälkeen tunki väkisinkin kyynel silmään.

Hän vaikenä, kääntyi syrjin Olaviin ja katseli jäykästi metsään päin.

—Ne nyt ovat muuten asioita, joissa ei syrjäinen voi lausua mitään varmaa hyväksymistä eikä hylkäystä, jatkoi Olavi rauhallisesti, vähän viihdyttävällä äänellä, ja nykäisi hevosen juoksuun, jolloin Elli horjahti hiukan taapäin ja otti nenäliinansa esille. Jokainen saakoon järjestää asiansa omain taipumustensa mukaisesti... Tottumus voi ehkä useinkin tasoittaa suuretkin epäkohdat ... tässä, niinkuin niin monessa muussakin. Vaikka onhan taas niinkin, että sekin ehkä enemmän tuiskuttaa umpeen kuin todella tasoittaa...

Ja kun Elli käänsi kysyvät, hätääntyneet silmänsä häneen...

—Tarkoitin sitä, että kun lumi sulaa, niin tulevat epätasaisuudet taas esille.

—Mikä sen lumen sitten sulattaisi?

—Mikä milloinkin sen saattaa tehdä. En tiedä, onko se totta, mutta niin minä kuulin kerrottavan, että rouva Hammarin tekoon lienee vaikuttanut sekin, että hänessä oli syntynyt tunteita toista kohtaan.

—Kuka se oli?

—Se oli muuan nuori lääkäri, joka pelasti hänen lapsensa hengen.

—Entä lapsi? Mihin se on joutunut?

—Sen sai hän viedä mukanaan.

Tuo yht'äkkäinen tieto oli vaikuttanut Elliin niin, että hän teki kysymyksensä hermostuneesti, melkein kiivaasti, niinkuin olisi tahtonut ajaa luotaan jotain, joka tunki hänen päälleen:

—Entä se mies?

—Hän matkusti mukana.

—Hän siis rakasti häntä?

—Kyllä kai.

Se oli kuin helpotus, vapautus. Sillä nyt tuntui hänestä siltä, kuin ei hänen olisi tarvinnut hyväksyä sitä, niinkuin olisi voinut moittia ja vähän tuomitakin. Jos se nuori mies kerran rakasti häntä? Jos hän tiesi sen? Ja hänhän tiesi sen! Eikö siinä jo olisi ollut korvausta kaikista kärsimyksistä, eikö silloin olisi voinut kestää mitä tahansa! Kun oli se varmuus, tarvitsisiko enää muuta mitään!

Mutta ei hän uskaltanut aloittaa puhelua uudelleen eikä väittää vastaan. Hän tuolla takana puhui niin levollisesti ja varmasti. Se oli hänestä aivan luonnollinen asia.

Ja yht'äkkiä pyysi hän kohteliaasti Elliä pitämään suitsia sill'aikaa kun hän sytyttää tupakan. Olisi tehnyt mieli kääntyä häntä katsomaan ja hävetti vähän, että oli itkenyt. Paperossilaatikon lukko napsahti, hän rapisteli tulitikkulaatikkoa, raapaisi tulta ja nakkasi sitten tulitikun edellepäin tielle hevosen viereen.

—No, mitäs te nyt niin kävitte miettimään, tapahtuuhan sellaista useinkin ... teidän täytyy antaa anteeksi minulle, jos olen mielenne pahoittanut, sanoi hän sitten lohdutellen ja otti ohjakset.

—Onhan sellaisesta kuullut puhuttavan, mutta se tuntuu kuitenkin niin kovin oudolta, kun se koskee tuttavია.

He olivat tulleet sille mäelle, jossa he eilen illalla olivat istuneet.

—Tässähän me eilen istuimme, sanoi Olavi ja pysähdytti hevoseensa.

Aurinko oli laskenut ja maisema vetäytynyt autereisen harson taa. Etelän puolella sulivat järvet ja maat sinisenharmaiksi, pohjoisessa valaisi iltarusko vielä etäisempiä vesiä. Havumetsä oikealla puolen tietä huokui pihkaista lämmintä ja koivikko vasemmalla toi siihen vähän viileätä tuoreutta. Yöllinen, yksikseen harhaileva tuulen henkäys kulki maantien yli ja nukkui ensimmäisen lehtipuun lehdistöön ahon reunassa. Laulurastas väräytteli ilmaa alempana tummassa viidakossa. Olavi oli kääntynyt jällelleen päin katsomaan, ja Elli seurasi mukana. Kun Olavi taas kääntyi takaisin, sattuiivat he ohimennen katsomaan toisiaan silmiin. Ja yht'äkkiä tulvahti lämmin, äärettömän onnellinen ja hellä tunne läpi Ellin koko olennon. Sanaakaan sanomatta nykäisi Olavi vähän päästä suitsia, ja he painuivat kärryjen pehmoisesti notkahdellessa Tyynelää kohden.

Kun he saapuivat sinne, ei siellä kuulunut hiiskahdustakaan. Tarhaveräjä oli auki ja karja jo lähtenyt yöllisille laitumilleen. Talo oli autio ja ovet suljettuina. Elli meni kolkuttamaan renkiaitan ovelle, mutta ei saanut vastausta.

—Ne ovat varmaankin menneet kylälle tanssiin, rengit niinkuin piiatkin, sanoi hän vähän hämillään naurahtaen. Kuinkas nyt sitten—?

—Ei se mitään tee, minä kyllä saan hevosen riisutuksi, kun te vain pääsette sisään.

—Ajatelkaa, jos he olisivat vieneet avaimetkin mukanaan...

—Sitten kai täytyisi meidänkin lähteä tansseihin.

—Eipä tarvitsekaan ... täällä onkin verannan avain seinän raossa.

Olavi oli alkanut päästellä valjaita.

—Antakaa minäkin autan.

—Ei, ei, elkää vaivatko itseänne, saan minä tämän itsekin.

Mutta Elli tahtoi välttämättä olla apuna.

—Minä olen vanha hevospies, sanoi hän.

Ja yhdessä päästelivät he kumpainenkin puoleltaan auki tapit, remmit, soljet ja vyöt ja kannattivat kumpainenkin aisastaan kärryjä.

Kun hevonen oli kaikista valjaista vapaa, tuli Elli portille saakka mukana neuvomaan haan veräjää.

—Se on ensimmäinen tienhaara tarhalta vasemmalle...

—Hyvä, kyllä minä jo löydän.

Hän talutti sen sinne lepikon sisään, löysi aidan nurkkauksen ja veräjän, ja suitset suusta otettuaan antoi hän hevosen hypätä hakaan. Kuulostaen ja sitten kimakasti hirnnahtaen lähti se hakemaan tovereitaan, joiden vaskikellot kilkattivat alempana notkossa.

Pihaan palatessa muistui hänelle mieleen vanha mielihalunsa, joka hänellä koulupoikana ollessaan oli ollut. Hän olisi tahtonut ruveta maanviljelijäksi, ostaa talon ja mennä pian naimisiin. Naapurissa oli reipas, punakka, pitkäpalmikkoinen neiti, hänen ikäisensä, jonka hän oli valinnut emännäkseen. Ja nyt tuli nähdessä tätä yön hiljaisuudessa lepäävää taloa, sen aittoja, kaivon vinttiä ja navettaa, tallia, peltoja ja pientä rakennusta sama halu takaisin. Puuhata tässä, jättää kaikki muut ja jäädä tänne iäksi

päiväksi...

Elli oli työntänyt kärryt liiterin eteen ja koetti kaikin voimin saada niitä kynnyksen yli, mutta ne palasivat aina takaisin. Ravakasti tarttui Olavi takaapäin aisan kärkiin ja ajoi yhdellä sysäyksellä sekä kärryt että Ellin edellään liiteriin.

—Kaksi on voimakkaampi kuin yksi, sanoi hän.

Elli oli aivan hengästynyt. Hattu oli pudonnut nurmelle, ja tukka oli joutunut epäjärjestykseen. Rinta kohoili ja posket punottivat. Hän otti hattunsa maasta ja tuulahdutteli sillä itseään niin kauan, kuin Olavi selvitteli valjaita nauloihin ja lukkosi liiterin ovea.

Hitaasti menivät he sisään. Olavi pyysi saadakseen lasin vettä. Elli nouti keittiöstä kauhallisen ja kaatoi siitä toisenkin lasillisen, kun ensimmäinen oli tyhjä.

—Saako luvan olla vielä?

—Ei kiitos.

Antaessaan lasia takaisin tarkasteli Olavi juomanlaskijaansa. Sen oli silmä kuin verhossa ja sininen suoni alaluomen alla paisuksissa.

Elli tyhjensi lasillisen hänkin vähän vapisevalla kädellä.

—Se on erittäin raikasta vettä, sanoi Olavi.

—Meillä on mainio lähde pellon alla, vastasi Elli.

Muuta he eivät keksineet sanoa. Vähän aikaa vaiti oltuaan sanoi Elli:

—Niin, hyvää yötä sitten!

—Hyvä yötä.

Hitaasti astui Olavi ylös vinnille. Hitaasti hän riisuutuikin jättäen vaatekappaleen sinne, toisen tänne. Hän tapasi itsensä kuulemasta liikettä ja askelia tuolla alhaalla. Ikkuna avautui, ovi kävi, kuului meneviä askelia ja taas tulevia. Hänkin avasi ikkunassa ja heittäytyi vuoteelleen puoleksi riisuutuneena.

Yht'äkkiä kuului järveltä harmonikan soittoa tanssitahdissa ja sitten miesten ja naisten ääniä. Palvelijat ne kai palasivat yöllisistä iloistaan...

... »Mitä se rouva oli niin hämillään äsken. Tuleekohan se sen härkä mieheksi kotiin jo yön kuluessa.»—Hän nousi ylös, näki työnsä pöydällä ja alkoi selailia sitä. Ei saanut kuitenkaan ajatuksiaan siihen kiintymään. »Mutta huomenna minä aloitan enkä anna minkään häiritä itseäni». Häntä harmitti jokin. Hän nakkasi viimeiset vaatteet luotaan ja iski päänsä syvälle tyynyyn.

* * * * *

Vasta aamupuoleen yötä oli Elli saanut unta silmiinsä. Hänet oli vallannut hermostus, jota hän muuten ei tuntenut. Tavallisesti ei hänen miehensä kotiintulo keskellä yötäkään häntä häirinnyt. Niin pian kuin kolkutus verannan ovelle oli lakannut ja joku palvelijoista päästänyt pastorin sisään, nukkui Elli. Nytkin olisi hän tahtonut nukkua. Mutta pakottaessaan silmiään umpeen ja ajatuksiaan yhteen kohtaan hän vain valpastui. Hän kuuli palvelijain tulevan pihaan ja menevän aittaansa, kuuli taas hiljaisuuden tultua kylän koirain haukkuvan kaukana toisella pnoien järven.

Ja samalla päivän tapahtumat risteilivät hänen aivoissaan epäsäännöllisessä kiertokulussa, antaen tietä toisilleen ja hypäten toistensa yli, survien toisiaan ja puikahtaen taas odottamatta takaisin...

... Oliko ehkä epäkohteliasta, että *minä* sanoin hyvää yötä ensiksi Hän saattoi luulla, etten tahtonut istua hänen kanssaan kahden kesken. Kenties olisi hän vielä halunnut istua ja poltella... Ihmeellistä, millaisista asioista me tulimme puhuneeksi. Mutta hänen kanssaan tuntuu niin helpolta puhua mistä tahansa, hän sanoo kaikki niin luonnollisesti ja avonaisesti... Hän näki, etten tahtonut suudella miestäni. Minä huomasin sen hänen katseestaan. Mitä hän mahtoi siitä ajatella Hän sanoi, ettei ole väärin, vaikka *hänelle* sanookin, mitä ei tahdo muille sanoa. Kuinka olikaan keskustelu liukunut sille alalle? Ja se Sigrid!... Se antoi Ellille pitkäksi aikaa ajattelemista... Oli se sittenkin väärin, kovasti väärin. Mutta luuliko hän todellakin pahoittaneensa mieleni, koska sanoi: »Teidän täytyy antaa minulle anteeksi.» Hänelle tuli mieleen hänen sanojaan muitakin: »Tässähän me eilen istuimme»... »Kaksi on aina voimakkaampi kuin yksi.» Ei hän enää tänään ollut niin juhlallinen kuin eilen ... ei hän pidä sellaisista kuin Liina...

Elli oli mennyt unen horrokseen, kun kärryjen kolina herätti hänet. Se oli kai pastori, koska ei koira haukkunut. Porttia avattiin, ja hevonen pudistelihe kartanolla. Elli kääntyi seinään päin ja oli nukkuvinaan. Hetken päästä tuli pastori sisään. Hän tuli vuoteen luo kuulostamaan. Kun sieltä kuului tasainen hengitys, heittäysi hän maata ja nukkui samassa. Elli ei enää saanut kiinni äskeisistä ajatuksistaan ja nukkui hänkin tiukasti peitteeseensä kääriytyneenä ja ikäänkuin vuoteensa laitaa vasten turvaa hakien.

VII.

Jo varhain seuraavana aamuna, ennenkuin hänen miehensä oli herännyt, hiipi Elli ulos makuuhuoneestaan. Hän antautui puuhaamaan taloudessaan ja puutarhassa ja asettui sitten verannalle odottamaan ompeluksineen. Mutta kun ylikamarin ovi kävi ja sieltä kuului alas tulevia askeleita, vetäytyi hän pois. Vasta sitten kun hän oli nähnyt Olavin menevän uimaan ja nousevan sieltä pyyhinliina käsivarrellaan takaisin pihaan ja seisahduttavan rappujen eteen koiraan hyväilemään, teki hän pihan poikki asiaa aittaan. Olavi tervehti häntä tyynesti, tutusti, melkein sydämellisesti.

—Te olette ollut varhain liikkeellä, sanoi hän.

—Ja te olette nukkunut tavattoman kauan, herra Kalm.

Hän on herttainen, ajatteli Olavi hänen jälkeensä katsoessaan. Ellin silmäyksessä ja äänessä oli jotain viehätysaluun vivahtavaa. Siinä liikkeessä, millä hän väänti aitan suurta avainta, oli samalla pehmeyttä ja voimaa. Mistä hän oli saanut sen käsityksen, että rouva oli alakuloinen ja surunvoittoinen? Ja mikä siinä oli, joka muistutti jostain toisesta?

Aamiaisen aikana koetti hän saada sitä selville, aivan itsetiedottomasti. Ja kun Elli kerran meni astiakaapilleen ja otti sieltä jotain, pää pöytäan kääntyneenä, selvisi se hänelle. Sehän oli se sama tyttö, jota hän eilen illalla haasta tullessaan oli ajatellut. Se liike oli heillä molemmilla yhteinen. On omituista, ajatteli hän, kuinka tuollaiset kaukaiset, kadonneiksi luullut muistot tietämättä tulevat esiin.

Mutta nyt ei hän tahtonut muuta ajatella kuin työtään. Ja hän pakotti pakottamalla itsensä asettumaan ylikamariinsa ja toden teolla tarttumaan kirjoihinsa kiinni. Olikin niin suloista istua viileässä huoneessa, verkalleen keinuen, yllään keveät kesävaatteet ja jaloissa leppoiset vaatekengät. Päivälliskahvin lähetti rouva hänelle tänne ylös, ja kun hän oli kuullut hänen kehuvaan tuota kylmää, kirkasta lähdevettä, seurasi sitä aina lasillinen tarjottimella. Usein seurasi siinä tuores kukkaskimppukin mukana. Olavi ei niistä koskaan kiittänyt; ei koskettanut sitä sanallakaan, mutta palkitsi kuitenkin kohteliaisuuden kohteliaisuudella siten, että hän päivälliselle mennessään taittoi niistä oksan tai lehvän ja kiinnitti sen rintaansa.

Hän luki, kirjoitti ja ajatteli. Mutta silloin kun ei häntä kirja enää viehättänyt tai kun kynä ja ajatus eivät ottaneet juostakseen, heittäytyi hän lepäämään selkäkenoon, poltteli, katseli ulos ikkunasta yli peltojen ja rantapuiden toiselle puolelle lahden, jossa oli talo ja talon takana mäkirinne, samalla kuunnellen, miten alhaalla liikuttiin.

Rappujen kautta kuului kuin torven läpi tänne ylös kaikki, mitä siellä puhuttiin ja tehtiin. Hän kuuli pastorin kamarissaan ryiskelevän, kolistelevan porstuassa ja istuutuvan nariseville verannan rappusille, josta hän antoi määräyksiä kartanolla käyskenteleville rengeilleen.

Silloin tällöin tuli joku asiamies, joskus kastettiin lapsi tai vihittiin pariskunta.

Rouvalla ja herralla ei tuntunut olevan toisilleen paljon puhumista. Olavi tiesi heidän istuvan verannalla, mutta kuitenkaan ei kuulunut pitkään aikaan mitään sananvaihtoa. Jos se joskus tapahtui, päättyi se kysymykseen ja lyhyeen yksitoikkisella, kuivahkolla äänellä annettuun vastaukseen.

Sitä hän ei kuitenkaan ollut huomannut, että sopu olisi ollut huono. Ainakin näytti mies olevan tilaansa tyytyväinen. Kaikki hänen vaatimuksensa elämältä näyttivät olevan täytetyt. Usein otti hän heidän aamuilla uimaretkillään puheeksi samat asiat kuin ensimmäisenäkin aamuna. Tahtoi kuulla hauskoja juttuja Pariisin elämästä, väitti niitä vastaan, joutui kehumään vaimoaan ja kehoitti aina lopuksi ystävänsä avioliittoa rakentamaan.

—Ottaisit sen rovastin Liinan, sanoi hän kerrankin. Sehän on semmoinen lukenut nainen, joka sopisi sinulle mainiosti.

—Luuletko, että hän lähtisi minulle?

—Jo toki mielelläänkin lähtisi. Eihän se muuta olekaan kuin miestä vailla.

—Mutta kun se on semmoinen pystynenä, leikkotukka ja liian terhakka...

—Minkäslainen se sinulle sitten pitäisi olla?

—Hiljainen, vaatimaton, hieno, samalla kuitenkin lujaluontoinen ja itsenäinen.

—Ota sitten semmoinen, kunhan vain otat ... saahan niitä semmoisiakin ... minullakin on semmoinen ... eikös ole?

Ja siitä se sitten alkoi hänen oman rouvansa avujen ylistys, joka jatkui ja kerrattiin uudelleen aamiaispöydässä Ellin itsensäkin läsnäollessa. Elli punastui, joutui hämilleen, ja se vaivasi häntä silminnähtävästi, vaikka hänellä ei näyttänyt olevan kylläksi voimaa sitä osoittaakseen.

Onhan se totta, ajatteli Olavi tultuaan taas huoneeseensa, että hän jotakuinkin vastaa sitä ihannetta, jonka välistä olen itselleni ajatellut, s.o. hänessä olisi ehkä alkuaineet sopivaan muodosteluun, jos hän olisi kasvanut toisissa oloissa.

Mutta aikapa nyt ihanteita ajatella ja niiden muodostelemista! Oli hän harjoittanut sitä tarpeeksi monta kertaa onnistumatta, kerran siihen kyllästyäkseen. Eikä hän nyt voinut käsittää sitä aikaansa, jolloin hän oli ajautunut seikkailusta seikkailuun, uhrannut niihin kaiken aikansa ja menettänyt niihin voimiansa. Kuinka toista onkaan nyt, kun ne siteet ovat lauenneet. Hän ei olisi tahtonut takaisin ainoatakaan entisistä suhteistaan, eikä hän mielestään voinut verrata mitään tämän säännöllisen, kiihottoman elämänsä tasapainoon. Eikä *täällä* ainakaan näyttänyt olevan mitään, joka saisi hänet siitä pois ja josta voisi uusiakaan verkkoja kutoutua. Ja hän venyttelihe itsetyytyväisesti hymähtäen.

Tottahan kyllä on—ajatteli hän kuitenkin, kun samat asiat toisen kerran johtuivat hänen mieleensä—että kaikissa naisissa sentään aina olen tavannut jotain uutta ja opettavaa. Tavallisinkin suhde kehittää. Mutta kyllä niihin kuluukin joku määrä sielua ja hermostoa ja aikaa, kuinka viattomia olkootkin. Kuta platoonisempi rakkaus on, sitä hivuttavampi tauti se on. Työnteko on ainoa intohimo, joka tekee jauhoja, joskin kivet kuluvat. Ja yhtä paljon kuin hän ennen oli kuluttanut aikaa »joutaviin», yhtä paljon tahtoi hän sitä nyt ottaa tositoimella takaisin. Minulla on aina ollut, enkä tiedä, mistä se on tullut, se käsitys, että kaikessa täytyy olla naisia mukana, jos mieli onnistua. Typeryyttä! Turhaa hellämielisyyttä! Järjen puhdas tyydytys on niin toista kuin tunteiden. Se on niinkuin sateen virvoitusta kuivaan palaneeseen maahan pitkien poutain perästä. Se kirkastuttaa näköpiirin, raitistuttaa koko olennon. Tai se on niinkuin heleä talvinen taivaanranta, jonka läpi voi erottaa tähdet miljoonain peninkulmain päähän. Mielialojen auer ei silloin sulje näköaloja eikä estä näkemästä esineitä niiden oikeissa, tarkkaan määritellyissä muodoissa.

Mutta tämän kylmän katsomuksensa näkölaseja näin laitellessaan omiin silmiinsä sopiviksi sai hän niihin useinkin varjokuvan kasvoista ja vartalosta, jotka hän melkein aina verannan läpi kulkiessaan näki sen ikkunaa vasten. Se oli hieno liikkumaton linja, joka ei muuttanut muotoaan, ennenkuin hän jonkun sanan sanomalla antoi sille eloa. Mutta se painui hänen mieleensä, hän tapasi itsensä sitä ajattelemasta, hän olisi voinut piirtää sen yhtä varmalla kädellä kuin entisajan freskomaalari kiinnitti seinälle madonnansa ihanteelliset piirteet. Sen väri oli yhtä hillitty ja arka. Se näytti kehyksessään tahtovan elää omaa sisäistä elämäänsä. Sen mietteitä ja tunteita ei tuntunut voivan tulkita muuten kuin aavistamalla... »Olisi sentään hauska tietää, millaisen vaikutuksen olen häneen tehnyt; olen ehkä ollut hiukan epäkohtelias ... olen häntä ehkä liiaksi laiminlyönyt näinä viime päivinä...»

Elliin oli tullut työinto häneenkin. Hän jätti kudoksensa ja ompeluksensa, meni puutarhaansa, alkoi siellä raataa marjapensaikossa ja päätti kitkeä sen perin pohjin.

Ja kun hän eräänä päivänä, hihat ylös käärittyinä ja leveä olkihattu päätä suojaamassa, puuhasi työnsä ääressä, kuuli hän portin saranan narahtavan, näki Olavin tulevan puutarhaan ja istuutuvan kiikkulaudalle.

—Täälläkö te olettekin, alkoi Olavi puhella. Tehän olette täydessä työssä ... oletteko jo kauan ollut täällä?

—Olenhan aamiaisesta saakka.

—Huvittaako teitä puutarhan hoito?

—Tämä on suurin nautintoni kesällä ... talvella on niin ikävä, kun on lunta monen kyynärän paksulta ... tuolta järveltä kun tuulee, niin nietostaa tähän seinää vasten melkein ikkunain tasalle.

—Siinähan onkin lumen hautoma sija.

—Mutta kesällä se taas tuo järvi suojelee ... päivä kun paistaa ja järvi lämmittää, niin säilyvät tässä kukkasot useinkin melkein siksi, kunnes syksy sataa lumensa. Minä oikein ikävöin aina kesää saadakseni tämän vaikutusalanani taas takaisin.

—Mutta siinä näkyikin joka paikassa teidän käsialaanne.

—Jossainhan sen pitänee minunkin käsialani näkyä.

—Kuinka niin?

—Niin noin yleensä vain.—Hän ei tiennyt oikein itsekään, mitä hän oli tarkoittanut, löysi kuitenkin selityksen ja lisäsi:—Mitäs meidän naisten toimista ... mehän emme kykene mihinkään oikeaan.

—Olisiko teillä sitten puolestanne halua johonkin erityiseen?

—Minullako? En minä puhu itsestäni erityisesti, yleensä vain meistä naisista.

Olavi katseli häntä tuohon, missä hän polvillaan maassa haki rikkaruohoja kukkastaimien välistä ja varovasti noukki niitä sieltä pois, eikä tullut vastanneeksi. Vähän aikaa vaiti oltuaan sanoi Elli:

—Mieheni moittii minua siitä, etten pidä tarpeeksi huolta hyödyllisistä kyökkikasveista, vaan viljelen ainoastaan kukkasia eli *ruohoja*, niinkuin hän sanoo. Siitäkin sen nyt näette, mitä sanoin.

Olavi oli ottanut esille paperossilaatikkonsa, joka oli hienoa hopeata, hän keikutti sitä vähän aikaa kahden sormen päässä ja sanoi sitten kun oli saanut tulen hienon, hyvälle tuoksuvan paperossin päähän:

—Tiedättekö, mistä tuo teidän taipumuksenne tulee?

—En.

—Teissä on varmaankin joku määrä taiteilijaluonnetta kätkettynä.

—Mistä te sen päätätte?

—Siitä, ettette tee sitä, mitä teette, käytännöllisessä tarkoituksessa, vaan ainoastaan sen itsensä vuoksi. Te rakastatte kukkien hoitoa kukkien vuoksi, nähdäksenne niiden kasvavan silmienne edessä.

Se oli kohteliaisuus, jonka hän muisti sanoneensa joskus ennenkin, kenties useamminkin kuin yhden kerran. Ja hän oli tehnyt sen huomion, että kaikki naiset mielellään omaksuivat.

—Kyllä se on totta, että se siinä on minua enin kaikesta viehättänyt... Mitä pidätte näistä?

Hän näytti hänelle kimpun kieloja.

—Ne ovat mielikukkiani.

—Niin minunkin.

Olavi siirtyi hänen viereensä ja kumartui tarkastelemaan hänen kukkiaaan.

—Nämä ovat erittäin viehättäviä.

—Ovat ne.

—Tämä on varsin soma ja aistikkaasti järjestetty tämä teidän »vaikutusalanne», mutta yksi pieni muistutus olisi minulla kuitenkin...

—Mikä sitten?

—Miksi olette istuttanut noin paljon noita syreenejä tuonne alalaitaan?

—Ettekö rakasta niitä?

—Minusta ne ovat niin kovin tavallisia.

—Niinhän minustakin ... mutta ne ovat oikeastaan mieheni tahdosta siinä ... hän niitä ihailee.

—Sehän on kauniisti teiltä, että tahdotte tehdä hänelle mieliksi.— Mutta ettekö salli minun auttaa teitä jotenkin ... neuvokaa minulle joku penkki, jota saisin ruveta kitkemään.

—Ei toki, eihän teillä ole siihen *aikaa*. Te kun istutte niin ahkeraan päiväkaudet työnne ääressä, niin teille tekee varmaankin parempaa, jos vain poltatte rauhassa paperossianne ja kiikkulaudalla keinuen lepuutatte aivojanne.

—Päinvastoin minulle tekee hyvää, jos saan vähän liikettä.

—Mitä te niin utteraan kirjoitattekaan, jos saan olla utelias? Se on varmaankin niin oppinutta, etten minä käsittäisi, vaikka selittäisittekin?

—Ei suinkaan ... aineeni on hyvinkin helppotajuinen, minä kirjoitan naisista.

—Naisista?

—»Nainen Ranskan nuoremmissa realisteissa».

—Ovatko ne hauskoja ne ranskalaiset naiset?

—Ovathan ne.

—Hyvin puetuita?

—Erittäin hyvin.

—Saako sen sitten lukea sen kirjanne, kun se valmistuu?

—Kyllä varmaan ... minä lähetän sen teille, sitten kun se on painettu.

Hän ei ryhtynytään puutarhatyöhön, niinkuin Elli oli toivonut, vaan meni paperossinsa pohjaan poltettuaan taas takaisin työhönsä. Mahtaisiko hän lähettää minulle kirjansa? ajatteli Elli hänen mentyään. Ja mitähän se mahtaa sisältää? Pastori oli kertonut, että hänellä oli ollut »morsian» Pariisissa, mutta että hän oli hänet jättänyt. Kevytmielinen ja häilyväinen hän taisi olla. Mutta ei Elli sentään tuntunut voivan häntä siitä tuomita. Hän tahtoi jättää toisten ihmisten asiat heidän omiksi asioikseen. Itsepähän he parhaiten tietävät, mitä tekevät. Ja hän jäi siihen auringon laskuun saakka polvilleen maata penkomaan, antaen ajatustensa samalla aikaa kulkea omia epämääräisiä kulkujaan.

Mutta kun Olavi seuraavana päivänä samalla aikaa laskeutui puutarhaan, viipyi hän siellä jo kauemmin.

Hän sanoi välttämättä tarvitsevansa liikettä, ja hän pyysi saada olla avullisena vettä kantamassa ja käytäviä puhdistamassa. Elli oli estelevinä, mutta suostui kuitenkin mielihyvällä ottamaan hänet auttajakseen.

Se oli Olaville mukavaa tointa ajatustyön lomahetkinä. Milloin hän kantoi vettä kaivosta Annin kanssa, milloin ruiskutti sitä kukka- ja taimilavoihin, milloin pitkävartisella lapiolla katkoi käytävistä rikkaruohon juuria. Ja vähitellen innostui hän työhönsä niin, että hän heti aamulla noustuaan meni tarkastamaan, miten taimet yön kuluessa olivat edistyneet, ja usein hän vielä illallisen jälkeenkin ehdotti Ellille, että he menisivät puutarhatyöhönsä.

Hän kutsui sitä leikillä heidän »yhteistyökseen». Ellille oli siinä sanomaton viehätys, jota hän ei koskaan ennen ollut tuntenut, että oli joku, joka noin otti osaa hänen harrastuksiinsa ja viihtyi olemaan hänen seurassaan. Useinkin keskustelivat he pitkät hetket kaikenlaisista, joutuivat puhelemaan varsinkin taiteesta ja kirjallisuudesta. Ei hän ollut paljoa lukenut, mutta Olavi huomasi, että hän käsitti hyvin, ymmärsi heti kaikenlaiset pienet vivahdukset ja osasi kuunnella niin, että se innoitti puhumaan. Olavi oli siitä mielissään ja innostui kertomaan. Melkein aina oli hän se, joka puhui, mutta välistä hän otti hyväksyvästi vastaan senkin, mitä Ellillä oli sanomista. Silloin oli Ellistä, kuin hän olisi ollut ymmärtävämpi ja viisaampi kuin ennen.

Näissä toimissa ja puheissa oli Ellille vielä se viehätys, että pastori tavallisesti jäi ulkopuolelle niitä, aivan niinkuin ennen aikaan, kun he ensi kerran olivat tavanneet toisensa Ellin kotona. He olivat kuin salaliitossa keskenään ja häntä vastaan. Näkyi välistä sanoista ja käytöksestä, että hän, kun pastori sattui olemaan läsnä, kääntyi kohteliaisuudesta hänenkin puoleensa, antoi hänen puhua vähän aikaa, mutta palasi taas hetken kuluttua siihen, mistä he äsken olivat Ellin kanssa keskustelleet. Kun he sitten eivät näyttäneet lopettavankaan, poistui pastori omiin askareihinsa, tai jos oli ilta, meni ennen muita levolleenkin, jättäen heidät jutteluihinsa joko puutarhaan tai verannalle.

Silloin tällöin teki Olavi hienoa ivaa pastorista, tämän sitä huomaamatta, mutta kuitenkin niin, että Elli sen ymmärsi ja naurahteli itsekseen vähän pois päin kääntyneenä. Kerrankin, kun he olivat parhaillaan kukkia kastelemassa, sattui pastori tulemaan puutarhaan. Leveällä äänellään sanoi hän seisten kätet puuskassa:

—En minä vain viitsisi nähdä tuota vaivaa noin turhan tähden ... veisitte toki nuo ruiskunne ennemmin tupakkamaahan tallin taa ... mitä hyötyä niistä on noista teidän kukkasviljelyksistänne!

—Me olemme taiteilijaluonteita, sinun vaimosi ja minä ... me emme aina ajattele hyötyä, vaan rakastamme kauneutta kauneuden itsensä vuoksi, sanoi Olavi vastaten leikkipuheella leikkipuheeseen, mutta samalla iskien silmää Ellille, niinkuin olisi tahtonut sanoa: »Me kyllä ymmärrämme toisemme».

Ja sellaisia pieniä iloja valmisti hän Ellille useita näiden päivien kuluessa.

VIII.

Mutta muutamien päivien kuluttua alkoi Olavia jo kyllästyttää puutarhan hoito. Hän sai taas työstään kiinni, uppoutui siihen kokonaan ja unhotti kaiken muun. Oli sitä paitsi alkanut sataa ja tuulia. Se esti olemasta ulkona, eivätkä kukatkaan tarvinneet kastelemista.

Elli oli taas istunut tavalliselle paikalleen verannan ikkunan alle ompelemaan. Olavi laskeutui sinne harvemmin kuin ennen, oli silloinkin hajamielinen ja harvasanainen ja meni kohta jo takaisin työhönsä. Pastori enimmäkseen nukkui, ja silloin kun ei nukkunut, hän haukotteli.

Sadetta kesti monta päivää perätysten. Ilma oli syksyistä ja kylmää. Näköpiiri pappilan ympärillä oli pienentynyt, järventakaisia saaria tuskin erottikaan, ja metsän ja talon välissä oli ainainen harmaa verho. Märät olennot juosta räppivät keittiöstä pirttiin ja pirtistä keittiöön, ja pihamaa oli vesilätäköillä.

Eräänä iltapäivänä sateen lomalla otti Elli kuitenkin työaseensa ja meni puutarhaan. Hän kuuli Olavinkin tulevan alas, mutta puutarhaan hän ei tullut. Hän oli ottanut päällystakkinsa ja keppinsä ja näkyi menevän maantielle päin.

Puutarhatyössä ei ollut nyt enää entistä viehätystä. Siellä oli niin kolkkoa ja likaista. Pastori tuli haukotellen sinne ja istuutui keinulaudalle.

Vasta jonkun ajan kuluttua sai Elli rohkeutta kysyäksään oliko Olli mennyt kävelemään.

—Sanoi menevänsä kirkonkylään asti.

—Mitä hän sinne meni?

—Kuului olevan kirje postiin vietävänä.

—Eikö sitä olisi voinut lähettää?

—Itse sanoi tahtovansa mennä.

Se oli varmaankin kirje, jonka osoitetta hän ei tahtonut muille näyttää. Voihan olla, että hän oli kihloissakin? Tietysti hän olikin. Mitäpä se muutakaan olisi ollut... Ja hän koetti taas sanoa, että eihän siihen kellä ollut mitään asiaa, jos niin olikin...

Olavia ei kuulunut kotiin tulevaksi. Hän oli luultavasti jäänyt yöksi pappilaan, ja Elli sai syödä ikävän yksitoikkoisen illallisen kahden kesken pastorin kanssa.

Yötä vasten kiihtyi yhä enemmän tuulemaan ja satamaan. Puut huojuivat raskaasti, tuuli painoi ikkunoihin kuin niitä särkeäkseen, ja vettä valoi lattioita pitkin. Oli aivan kuin elämä taas olisi vajonnut vanhaan väyläänsä, matalain rumain rantojensa väliin.

Ellille muistui mieleen niin selvästi hänen ensi yönsä täällä, jolloin hän luuli olevansa koko maailman hylky ja jolloin hän epätoivoissaan ja häpeissään oli melkein toivonut kuolemaa itselleen.

Silloin oli ollut talvi. Vietettyään häänsä olivat he lähteneet ajamaan aamupimeässä ehtiäkseen päivässä perille. Hän istui reessä matkaturkkiin käärittynä, riippuen äitinsä kaulassa, joka kumartui hänen ylitsensä viimeisiä hyvästejä heittäen. Molemmat he itkivät ääneen, eikä erosta tahtonut tulla mitään. Viimein riuhtaisi hevonen, ja he lähtivät ajamaan. Vielä kerran jäljelleen kääntyessään hän näki vieressään miehensä. Kun se edes olisi antanut hänen rauhassa itkeä itkettävänsä! Mutta hän pyrki lohduttamaan, kietoi suojelevasti kätensä hänen selkensä taa ja koetti viihdyttää. Eikä Elli päässyt mihinkään, hänen täytyi kuunnella. Päivä sitten vähitellen valkeni. Se oli tuollainen päivä, jolloin

aurinko ei pääse esille huuruisen pakkasen takaa, jolloin kaikki on raakaa, väritöntä ja harmaata. He ajoivat virstoittain hiljaista, natischevaa menoa. Elli tuijotti sivulleen, jossa hitaasti vilisi jälellepäin kurjaa männikköä ja matalaa lumeen peittyntä aitaa. Kun pastori oli aikansa häntä puhutellut, saamatta sanaa vastaukseksi, kääntyi hän juttelemaan kyytimiehen kanssa. Ne haastoivat halki kaikki pitäjän asiat. Syöttöpaikoissa tulivat emännät Elliä tervehtimään, puhuivat omista lapsistaan ja Ellin. Kohtahan niitä hänkin kai tulee saamaan. Elli oli menehtyä häpeäänsä.—Sitten pimeni ilta pimenemistään. Pastori oli nukkunut rekeen, suu auki, pää Ellin puoleen retkottaen. He ajoivat maantieltä oikotielle synkkään metsään. Nietokset näyttivät tulevan yhä suuremmiksi, ja puut olivat painuneet luokiksi tien poikki. Oli hän ennen aikaan hiukan toisenlaiseksi haaveillut häämatkaansa. Hän oli mielikuvituksessaan nähnyt kesäisen luonnon, päivänpaisteessa kimmelteleviä selkiä, suuren avaran laivankannen ja valkeita, komeita pukuja vilkkailla laivarannoilla. Alkoi tuikkaa tulia metsän sisästä, häämötti huoneita, ajettiin portista pihaan. Hän kuuli sanottavan, että oltiin perillä. Kahden korkeaksi luodun lumivallin välitse ajettua pysähdyttiin verannan eteen. Pastori hyppäsi ylös, auttoi häntä reestä, vei hänet sisään, päästeli pois turkit ja palttoot, suuteli ja sanoi: »Tervetullut uuteen kotiin!» Mutta kun hän tuli tähän huoneeseensa, jossa oli kaksi vuodetta vierekkäin, ja näki ikkunanruudut ulkopuolelta lunta puolillaan, tuntui hänestä kuin hän olisi ollut elävältä haudattu. Taas hän tahtoi tulla häntä hellyttämään, mutta itkien heittäytyi hän vaate päällä vuoteelleen ja vaati häntä menemään tiehensä. Mutta hän ei mennyt. Ja silloin tuli hänelle ensi kerran kuin unennäkönä ilmestys, joka sitten usein uudistui. Hän luuli näkevänsä Olavin, joka tuli häntä vapauttamaan, joka vaati hänet omakseen ja joka lähti viemään häntä pois täältä kaukaisiin ihaniin maailmoihin. Se kasvoi varmaksi toivoksi, hän uskoi siihen kuin annettuun lupaukseen, hän odotti... Mutta hän oli nähtävästi odottanut turhaan. Hän oli tullut, mutta ei nähtävästi hänestä välittänyt. Hän menee niinkuin on tullutkin...

IX.

Sadepäivinä oli Olavilta sujunut työ hyvin. Kun vesi yhtämittaa rapisi ulkovinnin kattoon, antoi se hänelle kuuntelemista, silloin kun ajatus tarvitsi lepoa. Hän oli saanut pitkän ajatussarjan päätetyksi, ja useita uusia näkökohtia oli tullut entisten lisäksi.

Kun aurinko sitten eräänä iltapäivänä alkoi hajoitella pilviä, niin tunsu hän kuitenkin tarvitsevansa jotain vaihtelua ja laskeutui tyytyväisenä alas verannalle.

Elli istui siellä yhä ommellen. Pastori makasi vielä ruokalepoaan ja kuorsasi huoneessaan, jonne ovi oli auki. Elli kävi sulkemaan sen ja palasi sitten takaisin entiselle sijalleen. Hän näytti totiselta ja vähän vieraalta... Miten itsepintaisesti, melkein uhkamielisesti hänen kätensä liikkui kalvosesta! Suun ympärillä oli tuo kärsivä ja vähän katkera piirre, jonka Olavi siinä välistä ennenkin oli huomannut... Hänelle tuli yht'äkkiä sääli häntä, halu pudistaa pois tuo surumielisyys ja tempaista hänet mukaansa. Hän oli jo huomannut, että hän voi sen tehdä. Useinkin, kun hän vain puhutteli häntä, kääntyi hänen puoleensa, hän ihastui ja ikäänkuin valkeni.

Olavi oli mennyt ulos ilmaa tarkastamaan. Elli istui, niinkuin ei häntä olisi ollut olemassakaan, niinkuin ei olisi häntä huomannutkaan.

Olavi tuli takaisin ja seisahtui verannan ovelle.

—Ettekö tule soutelemaan? kysyi hän.

—Mutta nythän sataa.

—Se lakkaa heti kohta. Toinen puoli taivasta on jo poudassa. Tulkaa katsomaan!

Elli muuttui silmänräpäyksessä. Hän nousi kiireesti, heitti työnsä tuolille ja juoksi ulos kartanolle säätä katsomaan. Viimeiset pilvenrepaleet heittelivät haihtuessaan vielä viimeisiä pisaroitaan. Järvellä oli jo syntynyt leveitä tyyniä juovia, ja sen pintaa pitkin kulki saarien lomitse ja niemien päitse laaja valokimppu, joka samassa otti koko maailman haltuunsa. Se oli kuin ilon huudahdus Ellin omasta rinnasta, ja hänen olisi tehnyt mieli hypähtää ja lyödä käsiään yhteen.

—No? sanoi Olavi, joka seisoi hänen vieressään puutarhan aitaa vasten ja katseli häntä.

—Soutelemaanko! Mennään vain, jos teitä haluttaa!

—Eikö oteta onkia mukaan?

—Niin, mutta todellakin!

Ja voimatta pidättää itseään pyörähti hän kantapäillään ja juoksi keittiön kautta sisään valmistuakseen lähtemään.

Ja kun he, toinen vapoja kantaen ja toinen airoja, puoleksi juoksujalassa laskeutuivat rantaan, niin tuntui Ellistä, kuin he olisivat olleet vanhoja lapsuuden tuttuja, joiden oikeastaan olisi pitänyt sinutella toisiaan.

—Menkää te heittämään vettä venheestä ja hakemaan riippakiveä jostain, niin minä sill'aikaa kaivan onkimatoja tästä saunan kupeelta.

—Ei, antakaa minunkin tulla kaivamaan! Saanko?

—Kaivakaa veikkonen!

Saunan märkä seinä höyrysi lämpimän ilta-auringon paisteessa, lastukko oli murakkaa, ja onkimadot melkein uiskentelivat maanpinnalla.

—Tuoss? on ... ja tuossa taas ... hyi!

—Hyikö? Minusta ne pikkupoikana olivat niin maukkaita, että olisi tehnyt mieli suuhuni pistää.

—Ush teitä! Ehkä kuitenkin suostutte siihen, että jätämme nämä kaloille ja itse syömme kalat.

—Kernaasti minun puolestani, kuinka vain itse tahdotte!

—No, jo näitä nyt onkin.

He työnsivät Ellin pienen venheen vesille. Olavi aikoi Ellin antaa mennä perään, mutta hän ei suostunut, hän tahtoi istua airoille.

—Miksen saa minä soutaa?

—Se on niin ruman näköistä, kun nainen pitää perää ja mies istuu airoissa.

—Mutta neuvokaa sitten, mihin meidän on meneminen.

—Mennäänkö tuonne tuon saaren rannalle?

—Saako siellä?

—On sieltä ennen saanut.

Elli veteli pitkästi, voimakkaasti ja kauniisti.

—Tehän soudatte kuin vanha merimies...

—Tottahan nyt toki soutaa osannen, kun välistä vietän päiväkaudet vesillä.

—Yksinkö?

—Melkein aina yksin.

—Ettekö pelkää tuulen vievän?

Kerran se oli ollut viedä hänet, kertoi hän. Nousi yht'äkkiä ukkospilvi, kun hän sattui keskelle selkää. Hän taisteli voimainsa takaa, mutta ei päässyt paikaltaan. Ja hänen täytyi kääntää myötätuuleen, antaa venheen mennä menojaan, ajautua muutamalle saarelle ja siellä kalasaunassa odottaa puoli päivää.

—Eikö miehenne ollut levoton?

—Ei hän sitä saanut tietääkään ... minä kun välistä olen päiväkauden vesillä.

—Eikö hän tule mukaanne kalastamaan?

—Minä olen mieluummin yksin.

—Ehkä sitten laskette minut maihin?

—Eihän toki ... mitä te ajattelette!

—Te olette mieluummin yksin...

—Mutta ettehän te ole minun mieheni!

Ja sellaista leikkiä laskien saapuivat he ruohokkoniemeen ja pudottivat kiviriipan. Elli sitoi kokan pitimiksi kaislasolmun tulloon. Sitten alkoivat he selvitellä onkiaa. Järvi oli nyt kokonaan tyyntynyt, ainoastaan hiljainen maininki kävi vielä monipäiväisen tuulen jäleltä ja leikutteli vähän keveää venhettä. Siellä täällä tuonnempana näkyi muitakin onkimiehiä.

—Nyt koetetaan, kumpi meistä on parempi kalamies.

—Minä tietysti!—ja samassa vetäisi Elli kalan venheeseensä.

—Särki! Se on kovin moukkamainen kala, semmoinen tuiki tavallinen, poroporvarillinen.

—Mitkäs ne sitten ovat niitä aateliskaloja?

—Ahvenet tietysti!

—Ja kiisket?

—Miksei kiisketkin ... sellaiset itsenäiset, jotka aina ovat vastarannalla ... mutta erittäin salakat—katsokaa, katsokaa ... ne tuntee heti ... siin'on ... ja siinä taas!

Ja hän sujahutti salakan toisensa perästä venheen pohjaan, niin että siima lauloi.

—Ne ovat toki toista kuin tuo teidän särkenne ... kas taas! ... ne ovat tulisia ja intohimoisia ... ettekö luule, että kaloillakin on tunteita?

—Voi olla, vastasi Elli nauraen.

—Minä olen varma, että heillä on ... mikseivät ne voisi nekin vihata ja rakastaa.

—Sappi se ainakin on särjelläkin.

—Tehän osaatte olla leikillinenkin.

—Miksen sitten osaisi?

—En tiedä, mutta siltä minusta ainakin tuntui, kun ensi kerran teidät näin ... te olitte silloin niin kauhean totinen.

—Samaa luulin minäkin teistä. Minä melkein pelkäsin teitä.

—Pelkäätekö vieläkin?

—Pelkään minä vähän vielä nytkin...

—Mutta mistä syystä?

—Kun te istutte siellä ylhäällä niinkuin tänään, eilen ja toissapäivänä ja tulette vain pikimmältään alas ja olette niin kovin mieltäväisen ja viisaan näköinen, niin minua aivan hirvittää. Ja kun te silloin katsotte, niin tuntuu siltä, kuin tahtoisitte tunkea läpi luiden ja ytimien.

—En tiedä siitä itse mitään.

—Mutta tunnustakaa, että te arvostelette ihmisiä niin, että ne teidän mielestänne ovat kovasti typeriä, ja ajattelette, että mitähän tuokin puhuu, kun se ei kuitenkaan mitään ymmärrä.

—Nyt te aivan erehdytte ... ainakin mitä teihin itseenne tulee, erehdytte perin pohjin ... minun kun päinvastoin on useinkin tehnyt mieli sanoa, että on ihmeellistä, kuinka te käsitätte monet asiat aivan samalla tavalla kuin minäkin.

—Ja sitten minä olen varma, että te sanotte paljon niinkuin nytkin ... vain kohteliaisuudesta.

—Mutta siitä huolimatta sanon taas minä, että minua miellyttää tuo teidän suorapuheisuutenne.

—Vetäkää, vetäkää! Kohonne on veden alla!

Olavi nosti järvestä suuren komean ahvenen, joka oli niellyt ongen syvälle kitasiinsa.

—Tämähän on hauskaa! innostui hän saatuaan taas uuden ahvenen. Meidän täytyy tulla usein tänne.

—Jos te ette vain kyllästy siihen yhtä pian kuin puutarhan hoitoonkin?

—Minäkö olisin kyllästynyt puutarhan hoitoon, joka jok'ainoa ilta olen katsonut ikkunastani, eikö jo lakkaisi satamasta.

—Niinkö?

Ellillä oli koko ajan ollut mielessä kysymys, jota hän ei kuitenkaan ollut uskaltanut tehdä ennen kuin nyt, jolloin Olavi onkeaan heittäessään oli varomattomasti satuttanut sen Ellin ongen siimaan ja josta irtipäästyään se tarttui hänen esiliinaansa.

—Oliko teillä hauska pappilassa toissa iltana? Tuoss' on nyt onkenne ... elkää sitä enää kolmatta kertaa tartuttako?

—Eihän mitään erittäin ... mutta kun tuli ilta ja alkoi sataa armottomasti, niin päätin jäädä yöksi.

—Olisihan sen kirjeenne voinut lähettää jonkun toisen mukana.

—Minun olisi kuitenkin täytyntä mennä noutamaan rahakirjettäni, joka oli maannut postissa jo useita päiviä.

Ellin olisi tehnyt mieli kiittää häntä siitä tiedonannosta. Hänen oli nyt taas niin hauska ja hyvä olla, hän oli niin iloinen, ettei olisi malttanut istua ja onkia tässä yhdessä kohden, vaan soudella, meloa tai mennä maihin tuonne saaren rannalle heittelemään kiviä tyyntä vettä pitkin. Mutta tuskin oli hän ehtinyt ajatella niitä toivomuksiaan, kun venheen kokka yht'äkkiä kohosi ylös ja kaisla katkesi tullostä ... sitten painui kokka taas alas, jolloin perä keikahti ylös, aivot kieriskelivät venheen pohjalla ja onget joutuivat epäjärjestykseen.

—Mitä ihmettä! huudahti Olavi ja pudotti vapansa järveen tarttuessaan molemmilla käsillään venheen laitoihin. Elli ei voinut pidättää nauruaan ja Olavi nauroi mukana, kun oli huomannut, että laineet olivat äsken ohi menneen höyrylaivan laineita. Salaperäisinä ja sileinä olivat ne vaeltaneet yli tyynen selän ja jatkoivat matkaansa nuoleksien mennessään niemien neniä ja saarien kivisiä rantoja.

—Ne menevät tuonne meidän rantaamme saakka.

—Kuuletteko, kuinka hauska ne kohisevat mennessään!

—Se on aina kesäaikoina minulle jokapäiväistä musiikkia. Ne tulevat tuonne nuottakodan alle saakka, ja minä menen melkein joka ilta niitä sinne vastaanottamaan. Teistä se varmaankin on hyvin sentimentaalista.

—Minä olen itsekin sentimentaalinen.

—Oletteko?... Minusta on niin hauskaa, kun ne vyöryvät sieltä aivan hiljaa ja sitten yht'äkkiä murtuvat rantakiville ... kuuletteko, nyt ne ovat jo siellä.

Kun kala ei enää tuntunut huolivan onkea, muuttautuivat he toiseen paikkaan. Syöntiaika oli kuitenkin jo ohitse ja kalastus päätettiin jättää sikseen. Olavi ehdotti, että he sen sijaan tekisivät pienen kierroksen järvellä. Elli nosti taas aivot tulloihin ja alkoi soutaa.

—Elkää soutako, antakaa minä melon, eihän meillä ole mihinkä kiirettä.

Päivä jo oli laskemaisillaan, ei läikähtänyt enää lainettakaan järven pinnalla, pienet virit vain siellä täällä osoittivat, missä muikut pistelivät. Äänet kuuluivat kirkkaasti pitkien matkojen päästä sateen puhdistaman ilman läpi. Vasikat ynisivät erään rantatalon rannassa, keskellä selkää souiti venhe, sen hangat lauloivat, ja joskus välähti melan kärki keltaisen päivänvälän heijastusta. Korkealla ilmassa lensi kaakottava kuikka pitkiä poutia luvaten.

Elli oli heittäytynyt kokkakaarta vasten nojaamaan ja tuijotti olkihattunsa reunojen alaitse vettä pitkin peränpitäjän päähän ohitse. Olavi oli vaipunut katselemaan maisemaa edessään ja harhaillut siitä vähitellen yhä loitommalle omiin mietteisiinsä. Hän meloskeli koneellisesti. Hän näytti siltä, kuin olisi kuljeskellut hyvin kaukana täältä, ja hiukan alakuloiselta. Mahtoiko hänellä olla suruja joitain tai katkeria vanhoja muistoja. Olisi tehnyt mieli herättää hänet mietteistään ja lohduttaa. Hän meloi huomaamattaan aivan väärälle suunnalle, pois kotoapäin. Mutta Elli ei tahtonut häiritä häntä ... jos meloo, niin melokoon ... meloisikin tuonne laivareitille ja sieltä yhä eteenpäin ... eikä milloinkaan palattaisi takaisin.

Kauan aikaa lipui venhe näin veden pintaa myöten.

—Tämä on verratonta, sanoi Olavi vihdoinkin ja laski melan polvelleen. Olen minä nähnyt paljonkin, olen nauttinut monestakin maisemasta, mutta ei minussa kuitenkaan koskaan ole syntynyt sitä mielialaa, joka tällaisena iltana syntyy. Pienenä poikanakin se otti minut välistä niin täydellisesti

valtaansa, että siitä suorastaan kärsin. Olisin ollut valmis itkemään, tietämättä oikein miksi...

—Olen minäkin tuntenut samaa.

—Olen sittemmin usein ajatellut ja koettanut saada siitä selkoa ... ja minä luulen sen tulevan siitä, että tässä yksitoikkoisessa ympäristössä, jossa ei ole juuri muuta eloa kuin se, minkä aurinko antaa, ja joka sen pois mentyä jää sitä kaipaamaan, juuri sentähden tulee onnen kaipauskin niin hillittömästi esille. Ja tällainen hiljainen ympäristö kai vaikuttaa siihenkin, ettei mikään estä tuota kaipausta kaikin voimin kehittymästä ... se kasvaa kuin varjo yössä, ja kun tietää, että onni on niin lyhytaikainen kuin tällainen kesäinen yö, niin tuntuu se samalla mahdottomalta saavuttaa.

—Niin juuri se on ... kuinka onnellinen te sentään olette, kun voitte noin pukea sanoihin sen, mitä tunnette.

—Jos osaisin, mutta enhän minäkään osaa sanoa sitä niin selvästi, kuin tahtoisin. Jos olisin syntynyt säveltäjäksi tai runoniekaksi, niin ehkä sen sitten voisin. Ne ovat onnellisia ne, joiden ei tarvitse kätkeä mitään itseensä, jotka tulkitsemalla tunteensa voivat vapautua niistä ja käydä taas vastaanottamaan uusia.

Hän lämpeni ja heltyi, ja kun hän näki, että Elli ymmärsi hänet, antoi hän mielialalleen vallan, liioitteli sitä ehkä vähän, mutta tunsikin kuitenkin ehkä totisemmin ja selvemmin kuin pitkään aikaan.

—Aina muistuu minulle tällaisena iltana mieleen Runebergin »Svanen».
Tunnettehan sen?

—Tunnen hyvinkin.

—Siinä on mielestäni tällaisen kesäillan aate tulkittu pääpiirteissään hienommin ja sattuvammin kuin kenties missään muussa, mitä siitä on kirjoitettu. Muutamilla sanoilla on kuvattu kaikki: maisema, ilma, ne tunteet ja toiveet, joita se herättää.

Ja hän hyräili siitä kuin itselleen seuraavan säkeen:

Om nordens skönhet var hans sång, hur klar dess himmel är, hur dagen glömmer natten
lång att gå till hvila där.

—Ja sitten tämä, jatkoi Elli, hänkin hyräillen:

Hur skuggan där är djup och rik inunder björk och al, hur guldbestrålad hvarje vik och
hvarje bölja sval.

—Mutta erittäinkin tämä, tarttui Olavi ja lausui:

Hur ljuft, oändligt ljuft det är att ega där en vän—

Erittäinkin tämä viimeinen: ystävistä. Ei tulisia tunteita, ei riehuvaa rakkautta, ei mitään aistillista ja intohimoista, ainoastaan tuo viileä sydämellinen, kaukomiellinen säe:

Hur ljuft, oändligt ljuft det är, att ega där en vän, hur troheten är hemfödd där, och längtar
dit igen.

[Suloa Suomen laulu soi,
sen ilmain ilontaa,
yökäudet kuinka päivän koi
unensa unhottaa.

Kuin varjot siell' on runsahat
all' leppäin, koivujen;
kuin salmet kullan-soiluvat,
ja vesi vilpoinen.

Siell' ystäväinen kellä on, kuink' iki-ihanaa; kuink' onpi unhottumaton se uskollisten maa.]

siinä on tällaisen illan ja tällaisen luonnon suuri salaisuus kätkettynä—ystävyydessä.

—Uskotteko sellaiseen ystävyyteen? kysyi Elli hetken kuluttua.

—Välistä on tehnyt mieleni uskoa, että se on ainoa, joka lienee jonkin arvoinen, ainoa, joka jää jällelle, kun kaikki muu haihtuu ja katoaa. Se on rakkauden synnyttäjä ja rakkauden perillinen. Kun rakkaus kuolee, niin jää ystävyys elämään.

Niinhän Ellikin. Hänkin uskoi sen, uskoi niinkuin oman kauan haparoimansa ja haaveksimansa elämän mahdollisuuden. Ja uskoi, että Olavikin uskoi, niinkuin hän puhui.

Elli oli hänen puhellessaan varovasti tarttunut airoihin ja alkanut hiljalleen soutaa kotirantaa kohti.

—Ei, mutta antakaa nyt minäkin soudan.—Elli ei vastustellut, ja he vaihtoivat paikkoja siirtyen toistensa ohitse kapeassa venheessä.

Ja kun he sitten tulivat rantaan ja Elli sinä iltana käyskenteli aitoissaan, valmisteli illallista ja istui itsekseen muiden maata mentyä verannallaan, niin kulki hän kuin uudessa maailmassa, johon hän aivan tietämättään oli joutunut, jossa hän liikkui kuin viileiden, autereensinisten verhojen välissä, jotka liehtoivat ystävyyttä ja onnea. Hän uskoi nyt niihin molempiin, hän luotti itseensä ja muihinkin, eikä hänen miehensäkään tuntunut hänestä niin vastenmieliseltä kuin ennen... Sehän oli siis mahdollista ja saavutettavissa! Ja se oli tullut sieltä, mistä hän sitä aina oli odottanut. Hänen toiveensa eivät siis olleetkaan turhat eikä hänen elämänsä vielä loppuun eletty. Sillä voisihan sen toteuttaa ja voisi niin helposti. Eihän siinä olisi mitään moitittavaa eikä kellään olisi oikeutta tuomita. Saanenhan minä *ystävänä* rakastaa ketä tahdon ... ja saahan se olla *hän*... Hän kaipaa sitä myöskin, se on ainoa, johon hän uskoo. Hän näytti niin alakuloiselta, mahtaako hänellä olla suuria suruja, ehkä on joku hänet pettänyt ja hyljännyt, eikä hänellä ehkä ole ketään, joka häntä lohduttaisi...

X.

Sunnuntaipäivä oli taas tyven, paisteinen ja hiljainen. Tyynelästä olivat menneet kirkolle kaikki muut paitsi Elli, Olavi ja Anni. Kirkkoajan juhllisuus levisi tännekin, eikä moneen tuntiin kuulunut hiiskahdustakaan kartanolta. Ei muuta kuin hevosen kellon kalahdus haasta, jossa se veräjän suulla seisten piti pyhäänsä sekin ja tuon tuostakin pudisti karpäsiä luotaan. Olavi oli ollut yöllä nuottamiesten mukana järvellä ja nukkui nyt. Elli lepäsi puutarhassa suuren pihlajan siimeksessä ja luki.

Hän oli nyt täydellisesti tyytyväinen ja onnellinen. Hän oli päässyt selville tunteestaan, hän tunnusti sen itselleen. Se ei häntä vaivannut, sillä hän ei siinä nähnyt muuta kuin hellyyttä ja osanottoa, ja hän kutsui sitä ystävyydeksi. Eikä hän halunnut sitä miksikään muuksi muuttaakaan. Hän olisi mielestään ollut valmis tyytymään kuinka vähäiseen vastarakkauteen tahansa. Jos olisi saanut tavata häntä edes kerran päivässä, tai viikossa, tai vuodessakaan. Ei hän vaatinut mitään itselleen, ei sitäkään, että *hän* sen tietäisi. Se häntä jo tyydytti, että oli olemassa joku, jota voi ja sai pitää ihanteenaan, joka oli niin täydellinen ja jonka kanssa hän *olisi voinut* olla onnellinen.

Ei hän kaivannut häntä nyt alas tulevaksikaan, ei ikävöinyt, vaikka hän olisi viipynyt kuinka kauan tahansa kamarissaan. Kunhan vain tiesi hänen olevan siellä eikä kiirehtivän lähtemään pois. Ehkei hän kiirehtisikään, ehkä viipyisi koko kesän ja syksyn ja kenties talvenkin, sillä olihan hän sanonut, että hänen olonsa Helsingissä ei ole hänen töittensä tähden välttämätön.

Hän kuuli Olavin tulevan alas ja käyskentelevän kartanolla. Hän tuli puutarhaan ja nojasi aittaa vasten, katsellen järvelle ja hyräillen jotain itsekseen. Kun hän ei huomannut Elliä, antoi Elli hänen olla, ei mennyt hänen luokseen, vaan katseli ja ihaili häntä piilopaikastaan. Kuinka hänen vartalonsa oli miehekäs, hänen piirteensä älykkäät ja kuinka hänen ajatuksensa mahtoivat olla hienot. Ei saa häiritä häntä, antaa hänen rauhassa mennä kirjoittamaan.

Anni kulki siitä ohitse rantaan päin.

—Ovatko kaikki menneet kirkkoon? kysyi Olavi.

—Rouva on kotona.

—Missä hän on?

—En tiedä, minne olisi pistäytynyt.

Elli istui rävähämättä, ja Olavi meni verkalleen takaisin kamariinsa.

Ei hän tahtonut kuvitella sitä mahdolliseksi, että Olavikin häntä rakastaisi. Mutta heittäytyen selälleen maahan, kädet ristissä pään alla ja pään päällä pihlajan tuuhea lehvistö, antoi hän niiden haaveiden kuitenkin ikäänkuin suotta, ikäänkuin leikillä liehakoida ympärillään. Voihan sitä ajatella, haaveilla, uskotella itselleen.

Pappilan rannassa oli järventakaisten venhevalkama. Uimahuoneen viereen hiekalle kokoontui sinne lauantai- ja sunnuntaiamuina kirkkovenheitä kymmenittäin.

Väki alkoi vähitellen palata kirkosta. Ne tulivat peräkanaa, miehet ja naiset eri ryhmissä, asettuivat rantapenkereelle, avasivat eväskonttinsa ja alkoivat syödä, toisiaan odotellen. Naiset heittivät pois nuttunsa, miehet takkinsa, istuutuivat paitahihասillaan airoilleen ja lähtivät valkoisina ryhminä soutaa nuokuttelemaan siintäviä salmia kohden.

Elli oli laskeutunut muutaman tutun emännän kanssa rantaveräjälle. Olavikin ilmestyi siihen venheiden lähtöä katsomaan.

—Ettekös te lähdekään? kysyi Elli eräältä ryhmältä, joka vielä virkaili rannalla.

—Mehän odotamme pastoria.

—Tuleeko hän teidän mukaanne?

—Meillähän on huomenna kesäkinkerit.

Elli oli aivan unohtanut sen. Nythän ne näet alkavat ja niitä kestää useampia viikkoja. Hänen miehensä tulee siis olemaan poissa ja he Olavin kanssa kahden kesken? Hän säpsähti sitä uutista, ei tiennyt oikein, millä lailla hän ottaisi sen vastaan. Mutta kun hän tunsu, että hän siitä sittenkin oli hyvillään, tuli hänelle halu olla ystävällinen miehelleen. Hän kiiruhti laittamaan hänen matkalaukkuaan ja tiedusteli häneltä päivällistä syötäessä, missä kylissä kinkereitä pidettäisiin. He saattoivat hänet sitten Olavin kanssa rantaan, ja Elli vastasi nenäliinallaan, kun pastori mennessään heilutti omaansa.

—Vai niin, että hän viipyy koko viikon poissa, sanoi Olavi heidän pihaan astuessaan.

—Niin, nyt saatte te niin kauan tyytyä minun seuraani.

—Ja te minun.

—Minä kyllä aina ... mutta te tulette varmaankin ikävystymään niin, että piankin lähдете pois.

—Kyllä minä pysyn täällä, niin kauan kuin vain te pidätte.

—Jos ei muuta estettä olisi, niin saisitte minusta nähden olla täällä vaikka koko talvenkin.

—Saisinko...

Vähän illemmalla, kun Elli istui kamarinsa ikkunassa tyynelle järvelle katsellen, tuli Olavi sinne seisahtuen kynnykselle.

—Saako tänne tulla ... tänne teidän kaikkein pyhimpäänne?

—Tulkaa vain, olkaa hyvä ... istukaa tähän keinutuoliin.

He istuivat vastakkain toinen toiselle puolen pöytää. Olavi ei ollut ennen käynyt tässä huoneessa. Elli seurasi uteliaasti hänen silmäyksään, kun hän tarkasteli kattoa ja seiniä, joilla riippui muutamia öljypainotauluja, ja näki hienon ivahymyn vivahduksen hänen huulillaan, kun hän keksi siunaavan Vapahtajan kuvan vuoteiden yläpuolella. Elliä hävetti se, häntä vaivasivat nuo vierekkäin asetetut vuoteetkin, ja hänen olisi tehnyt mieli jotenkuten puolustautua.

—Eikö teitä nyt peloita nukkua täällä yksin, kun miehenne on poissa? kysyi Olavi.

Elli sanoi, että hän oli tottunut siihen, että hän tavallisesti nukkuikin ylliskamarissa, silloinkin, kun hänen miehensä on kotona.

—Ja minäkö olen nyt vallannut teidän kamarinne?

—Eihän se mitään ... kyllähän meillä aina on tilaa.

—Tämähän on tämä huone aivan minun huoneeni alla.

—Niinpä melkein.

—Eikö teitä häiritse, kun minä useinkin niin myöhään valvon ja liikun tuolla ylhäällä?

—Ei toki ollenkaan ... minä kuulen kyllä, niin kauan kuin valvon, milloin te istutte, kävelette tai keinutte, ja minä luulen tuntevani teidän liikkeistänne, milloin teiltä sujuu työ hyvin.

—Mistä te sen?

—Ettekös te viheltele, kun olette oikein tyytyväinen?

—Kuuluuko se tänne?

—Kuuluu se kaikki, varsinkin kun molemmat ikkunat ovat auki.

Kävi askelia verannalla, ja samassa juoksi piika ilmoittamaan, että tulee vieraita. Elli nousi mennäkseen saliin, mutta kynnyksellä tuli häntä vastaan jo neiti Liina ja hänen jälessään hänen veljensä, herra Tavela ja tuomarin neiti.

—Otetaanko vieraita vastaan? kysyi neiti Liina. Tulemmeko ehkä sopimattomasti?

Elli ja hän tervehtivät toisiaan tavattoman hellästi ja herttaisesti, mutta nähtävästi kuitenkin vähän teeskennellen iloaan kumpainenkin.

—Olkaa hyvä ja käykää vain sisään kaikki ... vai menisimmekö ulos verannalle?

—Mennään verannalle!

Kun oli asetuttu istumaan, kääntyi neiti Liina Olavin puoleen ja kysyi:

—Tekö täällä nyt olette isäntänä?

—Herra Kalm se nyt on isäntänä, niin kauan kuin mieheni on poissa, kiiruhti Elli sanomaan. Teidän velvollisuutenne, herra Kalm, on nyt huvittaa herroja ja erittäinkin naisia ... minä annan teille täyden isäntävallan talossani niin kauaksi.

—Mutta jos minä en annakaan sitä sitten enää takaisin, leikitsi Olavi muiden nauraessa ja meni noutamaan herroille tupakkaa.

—Me odotimme teitä, herra Kalm, tänä aamuna kirkolle, kun ette ollut siellä viime sunnuntainakaan, mutta te nähtävästi viihdytte täällä niin hyvin, ettei teitä enää muualla saa nähdäkään.

—Se on minun hauskan talonväkeni ansio, että viihdyn niin hyvin. Minulla on niin ystävällinen ja herttainen emäntä...

—Nyt te teette pilkkaa meistä, herra Kalm. Elkää uskoko häntä, hän istuu enimmäkseen vain ylhäällä kamarissaan ja huvittelee itse parhaiten itseään.

—Eipähän, mehän hoidamme puutarhaa, kalastamme, soutelemme, kävelemme...

—Niinhän pastori kertoi ... hän sanoi olevansa oikein mielissään, kun sinulla, Elli, on seuraa eikä hänen tarvitse pelätä, että sinun on häntä liiksi ikävä.

Elli poistui toimittamaan tarjottavaa vieraille. Häntä vähän vaivasi, että Olavi niin keveästi kertoi heidän elämästään. Eikö niissä hänelle ollut sen enemmän merkitystä? Ja sitten häntä harmitti Liina, joka nähtävästi tahallaan teki kärjen joka sanaansa. Sitä ei hän koskaan ollut voinut hänessä kärsiä, se oli niin sydämetöntä ja kylmää.

Kun hän palasi takaisin, olivat muut menneet puutarhaan paitsi Olavi ja Liina, jotka olivat jääneet istumaan verannalle. Liina oli jo ehtinyt ottaa esille Helsingin asiat, joista hän aina mielellään keskusteli, teatterit, konsertit, sanomalehtipolemiikit y.m. Ja he olivat molemmat jo innostuneet niihin niin, että tuskin huomasivat Elliä, kun hän oli tullut takaisin. Hän istui heistä vähän matkan päähän verannan penkille, kuulosti heitä hetkisen, koetti muutamalla sanalla yhtyä keskusteluun, mutta ei saanut siinä pysyvää jalansijaa, kun kaikki asiat olivat hänelle outoja. Hän oli mielestään liikaa ja vetäytyi hetken ääneti oltuaan pois, mennen puutarhaan muita etsimään.

Kun hän taas palasi ilmoittamaan, että puutarhassa olisi teepöytä katettu, kiitti Olavi sivumennen, ja he jatkoivat keskusteluaan. Heitä ei alkanut kuulua tulevaksi, ja Elli lähetti heille teen verannalle.

Kun he sitten vihdoinkin lopettivat ja lähtivät muita etsimään, löysivät he Tavelan ja Ellin rantaveräjältä, jossa he seisoivat jotenkin ikävystyneen näköisinä.

—Missä muut ovat? kysyi neiti Liina.

—Nuoret menivät soutelemaan, vastasi Elli.

—Ai, herra Kalm, eikö mekin mennä? huudahti neiti Liina. Onhan siellä vielä venhe, saammeko ottaa sen, Elli?

—Olkaa hyvä.

—Entä rouva Elli ja herra Tavela ... te tulette tietysti myöskin mukaan?

Tavela olisi nähtävästi mennyt mielellään mukaan, mutta Elli ei suostunut. He istuvat täällä rannalla ja odottavat.

Neiti Liina oli Olavin mielestä pirteä tyttö, sillä oli jotenkin hauskoja käänteitä puheissaan, se kärsi itselleen puhuttavan jotenkin vapaasti ja piti väittelyissä jotenkin rivakasti puoliaan. Olavi oli sentähden hetkellisesti kuvitettu hänen seurastaan, kun sai tilaisuuden taas pitkästä ajasta päästää itseään vähän valloilleen. Elli oli kyllä hienompi ja syvempi ja arvokkaampi, mutta kenties vähän liian totinen ja raskas.

Elli tunsu sen itsekin vaistomaisesti. Hän näki heidän menevän rantaan ja laittelevan hänen venhettään reilaan, he työnsivät sen vesille, ja Olavi auttoi Liinaa kädestä, vei hänet sillä lailla perään saakka ja käyttäytyi keikarimaisemmin kuin Ellin mielestä olisi ollut välttämätöntä.

Kun he olivat päässeet vähän matkaa ulos rannasta, kuuli hän Liinan ehdottavan, että he laulaisivat. Ja he aloittivat siellä dueton. Istuesssa veräjän selällä alkoi maalle jääneiden mieli katkeroitumistaan katkeroitua, vaikka he molemmat koettivat puhella keveästi ja välinpitämättömästi. Elli koetti turhaan torjua kaikenlaisia epäilyksiä luotaan. Olivathan ne nuo vanhoja tuttuja, olivat tavanneet toisensa ennen, olivat tulleet tänne samalla laivalla. Kerranhan hän kuitenkin saa kuulla sen, että Olavi on kihloissa. Mutta ei hän kuitenkaan olisi suonut häntä Liinalle.

Ja vain se mahdollisuus pisti häntä yht'äkkiä niin, että hänen täytyi jättää heidät sinne laulelemaan ja soutelemaan ja poistua pihaan. Tavelalle hän sanoi syyksi sen, että hänen täytyi mennä laittamaan illallista.

Rannasta vihdoin ylös tultuaan rupesivat vieraat iloisesti melakoiden vannetta heittämään. Elli ei mennyt mukaan, vaikka Olavi tuli häntä kutsumaankin. Siellä tuntui kyllä olevan hauska ilman häntäkin.

Kun vieraat illallisen syötyään olivat menneet pois ja Olavi ja Elli tulivat heitä saattamasta, sanoi Elli:

—Teillä oli hauska tänään?

—Olihan meillä.

—Sehän oli hyvä, että ne tulivat, muuten olisi tämä sunnuntai-ilta ehkä tullut teille hyvinkin pitkäksi.

Ääni ilmaisi hänen mielialansa. Se oli katkera ja särmikäs. Ja kun Olavi vähän hämmästyen katsahti häneen, oli suun ympärillä se piirre, joka ilmaisee kateutta.

Olisiko niin? Voisiko se olla mahdollista? Jotain semmoista oli hän vähän alkanut aavistaa.

Hän yht'äkkiä herkistyi ja lämpeni, hänen tuli sääli häntä, hänen olisi tehnyt mieli tarttua häntä olkapäihin, pudistaa hänestä pois kaikki sellaiset luulot ja vakuuttaa...

Mutta mitä hän olisi vakuuttanut? Sitäkö, ettei hän suinkaan ollut rakastunut neiti Liinaan? Eihän hän ollutkaan ... mutta miten hän voisi...?

Hänelle tuli sanomaton halu olla iloinen. Hän koetti puhua Ellille kaikenlaista hupaista kotiin mennessä, mutta ei saanut häntä sulamaan. Maata mennessä heitti hän hänelle hyvästin tavallista sydämellisemmin ja koetti saada hänet vaihtamaan syvää silmäystä. Mutta Elli ei nostanut silmiään ja tuskin vastasi.

XI.

Voisiko se olla mahdollista? kysyi hän vielä uudelleen itseltään.

Ja miksei voisi? vastasi hän mielihyvällä.

Kun tarkemmin ajatteli, niin osoittivathan sitä monet merkit. Useat kerrat oli hän viitannut siihen, että hänen elämänsä oli ikävää ja ilotonta. Nähtävästi hän ei viihtynyt siinä asemassa, johon oli joutunut. Ja mahdollistahan se olikin. Eihän niiden välillä ollut vähintäkään henkistä yhteyttä, eivät ne ymmärtäneet toisiaan eivätkä luonteetkaan käyneet limikkäin.

Olihan sentähden hyvinkin ymmärrettävää, että hänen tunteensa pyrkivät pois, toisaalle, ja että hän oli hiukan mustasukkainenkin. Rouva parka, sanoi Olavi hyväntahtoisen säälivästi, melkein niinkuin opettaja, joka on huomannut oppilaansa itseensä rakastuneeksi.

Mutta yht'äkkiä leimahti hänen mieleensä ajatus, joka sai hänet pystyyn hypähtämään.

Jos Elli minua rakastaa, niin voihan olla, että hän on rakastanut minua siitä pitäen, kun me viime kerran tapasimme toisemme kuusi vuotta sitten! Mutta jos niin on, niin on se todellakin suurta, on traagillista! Miten hän on mahtanut kärsiä! Miten onneton hän on mahtanut olla! Ja hän näki taas nuo kalpeat kasvat verannan lasin takana ... ne olivat nuo samat kasvat ja niissä se sama ilme, jotka hän oli nähnyt äsken vierellään maantiellä ja jotka olivat jääneet rantaveräjälle, kun he menivät Liinan kanssa soutelemaan.

Hän oli tässä ehkä likellä syvempää elämän tragediaa kuin mitä hän oli osannut ajatellakaan. Eiväthän ne ole verisiä tällaiset draamat, mutta kuinka ne mahtavat kuihduttaa ja imeä pois elämän ytimen. Se, joka kärsii, eihän hän voi ottaa ainoatakaan askelta eteenpäin, hänen täytyy jäädä tyytymättömyytensä hivuttavaa tautia sairastamaan ja litistyä velvollisuudentuntonsa painon alle. Ja tuo äänetön kärsimys se tässä on niin suurta, sanoi Olavi itsekseen. Tulisten etelämaalaisten naisten tunteiden purkauksissa oli hänen mielestään aina ollut jotain mahtavaa ja vaikuttavaa. Tavallisinkin revolverinäytelmä oli häntä viehättänyt. Mutta kuinka toista sentään tämä! Ei sitä helpotusta, jonka tunteiden purkaus tuottaa, ei sitä hoivaa, että saisi maailmalle huutaa sydämensä kyllyyden. Ei muuta kuin ikänsä istua ja koettaa kätkeä rakkauttaan, ehkä itseltäänkin.

Tätä kaikkea kuvitellessaan tuli Olavi hellämieliseksi ja ajatteli sitä, mitä hän muuten hyvin harvoin tuli ajatelleeksi: kuinka ihminen sentään saattaa olla sydämetön ja kevytmielinen ja kuinka hän tietämättään voi antaa aihetta toisen ihmisen kärsimyksiin.

Kuta enemmän hän yön hämärtyessä ja hiljaisuuden ympärillään vallitessa ajatteli tätä kaikkea, sitä mahdollisemmilta rupesivat Ellin tunteet häntä kohtaan näyttämään. Ja sitä mukaa kasvoi Elli hänen silmissään, kasvoi jonkunlaiseksi salaperäiseksi olennoiksi, marttyyriksi, joka kärsii syvästi ja kärsii syyttömästi.

Mutta kun hän aamulla heräsi ja alkoi taas uudelleen läpikäydä, mitä eilen oli ollut hänen mielessään, näytti se kaikki hänestä mielikuvitukselta. Ehkä hän oli eilen kokonaan erehtynyt; eihän hänellä ollut mitään todistusta, jota ei olisi voinut toisinkin selittää. Eilinen katkeruus, voihan se olla tavallista satutetun itserakkauden nyrpeyttä.

Mutta samalla hän kuitenkin koetti saada kaikki siksi, miksi eilen oli luullut sen huomanneensa. Kuta vähemmän todenmukaiselta se näytti, sitä enemmän tahtoi hän sen semmoiseksi kuvitella.

Epävarmana laskeutui hän alas. Tästä lähin tulisi hänen kuitenkin panna kaikki pienimmätkin seikat tarkasti huomionsa.

Elli ei ollut verannalla, jossa he tavallisesti aina tapasivat toisensa. Eikä häntä näkynyt muuallakaan. Turhaan haki Olavi häntä puutarhastakin, ja aamiainen oli laitettu yhdelle hengelle.

—Eikö rouva ole kotona? kysyi hän vihdoinkin.

—Rouva meni jo aamulla varhain heinäniitylle.

Se tuli vähän odottamatta ja niinkuin olisi siinä ollut jotain tarkoitusta. Miksi hän oli mennyt yksin? Olihan ollut puhetta siitä, että kun tulee jokin kaunis luokopäivä, mennään yhdessä heinää tekemään.

Ikäänkuin vähän pettyneenä söi hän aamiaisensa. Yksin siinä istuessaan tuli hän ensi kerran tarkastaneeksi ruokasalia. Se näytti nyt yht'äkkiä niin surkean ja epätoivoisen näköiseltä, oli kuin leima talonväen elämästä. Niihin oli noihin värittömiin ja vähän likautuneihin seiniin ja noihin kuluneihin huonekaluihin painunut koko heidän avioelämänsä ikävyys ja yksitoikkoisuus. Tässä he syövät kumpikin nurkallaan, tuijottavat lautaseensa, eikä kummallakaan ole mitään virkkamista toisilleen. Joskus vain kuuluu: »Saanko leipää» tai: »Voi loppuu» t.m.s.

Olavi koetti asettua työhönsä, mutta ajatus pyrki pois aineestaan. Äskeinen kuva mielessään heidän elämästään hän ei voinut mitenkään käsittää, kuinka tuo Elli oikeastaan ollenkaan saattoi tulla toimeen ja kuinka hän ei siihen paikkaansa menehtynyt täällä, jos hän kerran kaipasi ja haaveksi jotain parempaa. Eihän hänellä ole minkäänlaista, ei etäisintäkään mahdollisuutta saavuttaa, mitä toivoo, eikä edes niitä toiveitaan unohtaa. Ei seuraa, ei viihdytystä, ei uusia vaikutelmia, jotka haihduttaisivat sitä sumua, mikä alinomaa seisoo ympärillä.

Jonkun aikaa istuttuaan ja keinuttuaan oli Olavi taas alhaalla. Hän kysyi tietä heinäniitylle, otti

hattunsa ja lähti sinne.

Niitty oli järven lahdelmassa vähän matkaa talosta. Tie kulki haan läpi. Hänen aita lähetsään kuului sen takaa hiottavan viikatteen helinää, pian niitä yhtyi kaksikin samaan tahtiin, ja puitten lomitse alkoi jo vilkkua valkopaitaisia niittymiehiä. Miehet niittivät, naiset kulkivat jälessä kouhotellen. Niityn ranteet kasvoivat kaunista solakkaa haavikkoa, metsän laidassa oli lato, jonka kupeelle oli tehty tuli, mistä savu nousi kohtisuorana patsaana heleään, tyyneen aamuilmaan. Niityltä tuoksahti tulijaa vastaan tuores, niitetty heinä.

Hänelle tuli yht'äkkiä ilo mieleen, yksi noita tunteen puuskahduksia, joista ei tiedä, mistä ja mitä varten ne tulevat. Ja notkeasti ponnahti hän aidan yli ja hyppeli ojien poikki. Häntä hurmasi halu heittäytyä johonkin uuteen seikkailuun, hakea jotain, jota ei ollut ennen kokenut. Ja mikä häntä siitä estäisi, mikä häntä sitoisi, miksei hän sitä tekisi? Entisyydestään hän oli selvillä, tulevaisuudesta hän ei välittänyt. Ja muutamissa silmänräpäyksissä menivät hänen ajatuksensa niin pitkälle, että hän rupesi puolustaamaan itsensä edessä. Tunteilla, sanoi hän, ei ole muita lakeja kuin omansa ... ne eivät huoli muista esteistä kuin niistä, joita eivät voi voittaa!

Elli oli heittäytynyt kuivien tuoksuviiden heinien päälle pitkäkseen latoon. Hän oli tullut tänne varhain aamulla, keittänyt kahvia joukolle ja haravoinut. Hän oli tarttunut työhön melkein epätoivoisella innolla, sillä hän tahtoi saada ajatuksensa haihdutetuiksi, saada kaikki äänet sisässään vaikenemaan. Kaiken sen, mikä hänessä oli alkanut viime aikoina herätä, tahtoi hän taas nukuttaa ... nukuttaa ikuisen uneen. Mutta pian alkoi häntä työ väsyttää, ja hänen levätessään kädet pään alla ristissä, edesään ovesta näkyvä tyyni järvi ja uhkea niitty reippaine työmiehineen, tuli häneen taas voimakas halu vielä toivoa ... edes vähän aikaa vielä. Silmät puoliummessa antoi hän taas haaveittensa entiseen tapaansa lentää ja lihotella edessään, ja hän katseli niitä, niinkuin olisi katsellut kauniita poutaperhosia. Ehkä hän eilen oli ollut väärässä, ehkei se mitään merkinnyt. Itsehän hän oli kehoittanut häntä pitämään vieraille seuraa. Ja ikäänkuin koetuskeinoksi, ikäänkuin taiaksi asetti hän, että jos hän tulee tänne minua katsomaan, jos hän hakee minut käsiinsä...

—Herra tulee! huudahti yht'äkkiä joku naisista niityllä.

Elli luuli, että se oli pastori. Mutta samassa hän näki Olavin astuvan latoa kohti. Hän hypähti ylös ja riemastui niin, että oli vähällä juosta vastaan. Tukka heinän vallassa ja vaatteet täynnä kukkain korsia hän jäi ladon edustalle odottamaan ja pudisteleimaan. Hän oli avopäin, yllään väljä, lyhythihainen mekko ja jalassa lipokkaat. Hän huitoi huivilla helmojaan peittääkseen hämmennystään.

—Löysinpäähän minä teidät!

—Oo, herra Kalm? Kuinka te olette tänne osannut?

—Minun kun tuli teitä ikävä. Mutta mitä te täällä oikeastaan toimitatte?

—Teen heinää, niinkuin näette.

—Ladossako sitä tehdäänkin?

—Jo minä olen haravoinutkin ja keittänyt kahvia ja aioin taas juuri lähteä, kun te tulitte.

—Ja noin te vain teette huviretkiä, ettekä virka minulle mitään.

Ellin mieliala oli jo kokonaan muuttunut. Eilisestä saakka jäytäneet mietteet olivat kuin pois puhalletut, ja hän virkkoi vähän veitikkamaisesti:

—Kuinkas olisin virkkanut, kun en voinut tietää, tekikö teidän mielenne tulla mukaan.

—Antakaa minäkin rupean heinäntekoon!

—Siin' on harava!

—Ei, minä tahdon viikatteen.

—Oikeinko viikatteen ... osaatteko sitten muka niittää?

—Mitäs en minä osaisi!

Hän sieppasi joutilaan viikatteen ladon nurkasta ja alkoi niittää. Se sujui hyvästi. Pitkinä palkareina kaatui heinä ja kokoontui molemmille puolille kauniisiin laisteihin.

—Ottakaa vain haravanne ja alkakaa kouhotella! komensi hän Elliä.

Elli alkoi kulkea jälestä ja siirteli haravan kärjellä märkiä heiniä erilleen toisistaan.

Muu heinäväki kokoontui heidän ympärilleen katsomaan ja kehumään.

—Sehän käypi herrasväeltä kuin vanhoilta mestareilta.

—Nyt ne on jokaisella niittytoverinsa, nauroi muuan piiosta, rouva kun äsken valittikin, ettei hänellä ole edelläniittäjätä.

Olavi innostui niittämään. Hän heitti pois takkinsa ja liehui paitahihansillaan koko rupeaman. Elli ehdotti, että he menisivät päivälliseksi pihaan, mutta Olavi tahtoi, että he jäisivät syömään niitylle muiden kanssa. Ja he söivät yhdessä kehässä suuresta perheen padasta ja loikoivat ruokaleponsa ladon siimeksessä.

Iltapäivällä pantiin heinät ruolle, ja kuivat ruot kannettiin latoon. Olavi ja Elli kantoivat samoilla sapilailla. Kun he kilpaa ladolta ruolle juosten olivat sysänneet sapilaansa heinäin alle, tarttuivat he toisiaan käsiin ja painoivat niiden varaan heittäytyen heiniä tiukemmalle. Olavin valtasi poikamainen vallattomuus, hän teki pitkiä hyppyjä sapilaansa varassa ja heitteli kuperkeikkoja ladon heinissä. Hän nauroi, telmi ja sai pian Ellinkin mukaansa.

—Kerranpahan näkee meidän rouvankin nauravan, sanoivat piit keskenään.

Hän viskeli heiniä toverinsa päälle, hänen silmänsä säihkyivät, posket hohtivat ja rinta kohoili.

—Teille sopisi paljoa paremmin olla noin iloinen, kuin nyt olette, sanoi Olavi, kun he olivat istuutuneet levähtämään.

—Teille myös!

—Sentähden täytyy teidän aina tästälähin olla hyvällä tuulella ... eikä koskaan olla niinkuin olitte eilen.

—Kuinkas minä sitten olin eilen?

—Olitte niin happamen näköinen ettekä tullut heittämään vannettakaan.

—Minun kun piti olla teetä laittamassa.

—Oliko se ainoa syy?

—Ja sitten minä ajattelin, että teillä olisi yhtä hauska ilman minuakin.

—Teidän täytyy pyhästi luvata, ettette enää milloinkaan sellaisia tyhmyyksiä ajattele.

—No hyvä, minä lupaan.

—Tuohon käteen

—Tuohon käteen!

Se oli lämmin, luja käsi. Olavin olisi sitä myöten tehnyt mieli kohota hänen aaltoileville rinnoilleen, valkealle kaulalle, josta ylimmäinen nappi oli auennut, huulille ja poskille, jotka hehkuivat ja joihin häntä vetivät nuo suuret, vähän kosteat, häntä alituisesti seuraavat siniset silmät.

Myöhään illalla, vasta auringon laskun jälkeen, palasivat he venheellä kotiin. Olavi istui perässä, ja Elli oli asettunut kokkatuhdolle käppyrään soutajien selän taa. Matka vei ympäri pitkän niemen, jonka ruohikkorinteitä he hiljalleen soutelivat. Olavi puheli renkien kanssa, Elli oli omissa mietteissään, oli vähän väsynyt, mutta onnellinen, niin onnellinen, ettei tahtonut mitään muuta ajatella, ei eteensä eikä taakseen. Ja niissä ajatuksissaan noukki hän hauenkukan kokan edestä, tarttui lumpeeseen tai taittoi kaislan mennessään viistättäen niitä pitkät matkat venheen kupeella.

Kun lähestyttiin kotirantaa, näytti siellä kaikki, uimahuone, venheet, sauna ja nuottakota, niin omituisen myhäilevältä, kuin olisi niiden sisään lukittu jotain hyvin kallista ja salaperäistä. Ja kun hän muiden edellä nousi ruispellon piennarta pihaan, tuntui tähkäin kahina kuiskailulta, ja pihaportti narahti toisella äänellä kuin ennen. Hänen olisi tehnyt mieli tarttua johonkin ja puristaa jotain rintaansa vasten. Ja kun Usko hyppäsi pihamaalla häntä vastaan, tarttui hän sitä etukäpäliin ja kaulaan ja pyörähti sen kanssa monta kertaa ympäri.

XII.

Elli oli muuttanut ruokapöydän ikävästä ruokasalista hauskalle valoisalle verannalle, ja sen ääressä tuli heille tavaksi istua vielä kauan senkin jälkeen, kun ruuat olivat pois korjatut ja väki lakannut liikkumasta ja kesäinen luonto hetkeksi silmänsä ummistanut. Tavallisesti asetti Elli aina astian täynnä tuoreita kukkasia keskelle pöytää ja istui sen ääressä ompeluksineen, sill'aikaa kun Olavi poltteli, käyskenteli edestakaisin lattialla, katseli ulos ikkunasta, puheli, kertoi ja tuon tuostakin istahti toiselle puolelle pöytää vastapäätä Elliä.

Heille oli vähitellen ilmautunut yhä enemmän puhelemista. Tavallisimmatkin pikkuasiat huvittivat, sillä niistä tuli aina esille, että he rakastivat samaa, olivat samaa mieltä ja olivat juuri olleet sitä samaa sanomassa, minkä toinen oli ehtinyt sanoa.

Alussa enimmäkseen Olavi puhui. Elli vain kuunteli, kasvot onnellisina ja huulilla hyväksyvä hymyily. Ainoastaan joskus hän väitti vastaan, kun Olavi lausui jonkin oudomman ajatuksen, jota hän ei heti osannut sulattaa, mutta väisti pian ja oli taipuvainen omaksumaan kaikki, mitä kuuli. Kaikenlaiset uudenaikaiset mielipiteet, joita hän kirjoista oli lukenut ja jotka olivat tuntuneet hänestä niin »hirveiltä», soivat Olavin suussa luonnollisilta ja ymmärrettäviltä. Hän kertoi Olaville avonaisesti, että hän ennen aikaan, luettuun Ibsenin »Noran», oli tuominnut häntä siitä, että hän jätti lapsensa, mutta että kun Olavi nyt selitti, ettei muuten ollut mahdollista ja että Noralla oli velvollisuuksia itseäänkin kohtaan, se alkoi tuntua Ellistäkin välttämättömältä.

Useat niistä »totuuksista», joita Olavi lausui, tarttuivat melkein sanasta sanaan hänen mieleensä ja soivat siinä yhtämittaa. »Naisten oikeus määrätä elämästään ja hakea itse vaikutusalaansa täytyy tietysti olla yhtä suuri kuin miestenkin»——»Ne vanhemmat, jotka eivät ole tytöilleen antaneet siihen samaa tilaisuutta kuin pojilleenkin, ovat ankarasti moitittavat».

——»Minä pidän suurena onnettomuutena, että avioliitto on rikkomaton laitos, sillä eihän vihkiminen oikeuta avioelämään, vaan rakkaus».

Kirkon oppia, pappeja ja raamatun totuuksia hän arvosteli ja puhui koko ajan, niinkuin olisi Ellikin jo aikoja sitten ollut samaa mieltä. Tottahan oli, että hän oli kaikkia noita asioita usein itsekseen ajatellut, mutta kaikkialla näyttivät aitaukset niin korkeilta, ettei hän itsekseen uskaltanut ruveta niiden yli nousemaan. Mutta nyt tuntui niin suloiselta, kun voimakas käsi auttoi häntä toiselle puolelle, jossa kaikki oli kuin kotoisampaa ja valoisampaa.

—Voi, voi, mitä te puhutte! sanoi hän usein, mutta kun Olavi kysyi:

—Eikö se sitten ole totta? niin ei Elli voinut olla myöntämättä:

—Ehkä se sitten on.

Ja Olavi oli mielissään ja nautti siitä vaikutuksesta, mikä hänellä oli Elliin. Sentähden viihtyi hän yhä paremmin hänen seurassaan ja antautui vastustelematta sen miellyttävän tunteen valtaan, joka syntyy, kun tietää olevansa ihailtu ja rakastettu. Ja hän tuli yhä enemmän vakuutetuksi siitä, että Elli rakastaa häntä. Monet merkit sanoissa, silmäyksissä ja käytöksessä sen hänelle ilmaisivat. Hän unohti päätöksensä olla mistään muusta välittämättä kuin työstään eikä enää pitänyt kiinni teoriastaan »järjen puhtaasta tyydytyksestä». Häntä huvitti nähdä, mihin tällainen suhde, joka oli hänelle aivan uutta ja erityistä, kehittyisi. Eihän siitä hänelle voisi syntyä mitään suurempaa häiriötä tai vastusta. Eihän se häntä mitenkään sitoisi, kun hän ei antaisi sen kärjistyä. Hehän voisivat lähettää toisiaan kuin kädet selän taakse vapaaehtoisesti sidottuina, kumartua toisiaan vasten, ei puristaa rintaa rintaa vasten, mutta kuitenkin suudella toisiaan— kurkalta.

Ja sen mielentilansa hiljaa kantaessa joutui hän pian puhumaan itsestään ja esittämään pääpiirteet elämästään.

Alussa antoi hän siitä vain kylmiä ulkopiirteitä, kertoi perheoloistaan, äidistään, sisaristaan, huolettomasta lapsuudestaan, iloisista ensi ylioppilasvuosista, Helsingin elämästä ja ulkomaanmatkastaan. Mutta sitten hän tuli vähitellen puhumaan rakastumisistaan ja kihlauksistaan, jotka olivat purettu. Hän puhui niistä mietelmäin muodossa ja otti vain kuin selvittääkseen esimerkkejä omasta itsestään.

—Usein kuulee sanottavan, sanoi hän eräänä iltana, että rakkaus on kaikkein hellintä ja hienointa, mitä maailmassa on, että se jalostuttaa ihmistä ja saattaa kaikki hyvät voimat meissä liikkeelle...

—Eikös se sitten niin tee?

—Jos se niin tekisi, niin täytyisi sen kai vaikuttaa takaisinpäinkin, jättää jotain jälkeä itsestään, kun se on kadonnut. Mutta minä luulen, ettei ainakaan tässä kohden pidä paikkaansa sananlasku, että työ tekijäänsä kiittää.

—Minä en oikein ymmärrä.

—Ettekö? Mutta minä tiedän sen omasta kokemuksestani ja jos sallitte, niin otan esimerkin itsestäni.

—Ottakaa ... on niin hauskaa kuulla teidän puhuvan itsestänne.

Olavi kertoi, kuinka hän oli vähitellen alkanut kyllästyä ja kuinka hän sitten viimein oli rikkonut suhteensa vähintäkään sääliä tuntematta, vaikka näki toisen sydäntä särkevän surun ja epätoivon. Kuta enemmän toinen itki, kuta surkeampana hän esiintyi ja samalla koetti panna kaikki viehätysvoimansa liikkeelle ja vedota hänen hellyyteensä, sitä kylmemmäksi tuli toinen.

—Minä välistä melkein toivoin, että hän kuolisi, että hänelle tapahtuisi jokin onnettomuus, päästäkseni siitä säälin tunteesta, joka minua vaivasi. Minä tietysti kohta taas kauhistuin tätä ääretöntä itsekkyyttäni ja minä halveksin itseäni, mutta minä en voinut sille mitään. Kaikki paremmat tunteeni olivat kuin kuolluksissa.

Kun Elli ei vastannut mitään, sanoi Olavi:

—Te varmaankin tekin kauhistutte tällaista ... tuomitsette ehkä...

—En, sanoi Elli verkalleen asettaen sanansa, minä ymmärrän sen—aivan hyvin—omasta kokemuksestani.

Olavi katsoi ulos ikkunasta, Elli ompeli, ja vähään aikaan he eivät virkkaneet mitään. Olavi jo vähän katui tunnustustaan. Mutta sitten kysyi Elli arasti:

—Rakastaako hän teitä vieläkin?

—En tiedä, minä en ole häntä tavannut moneen vuoteen, sen jälkeen kuin lopullisesti erosimme.

—Mutta ehkä taas entiset tunteenne havahtuisivat, jos hänet kohtaisitte?

—En luule, meissä oli niin paljon erilaista sekä luonteissa että katsantotavoissa, etten uskoisi niiden koskaan soveltuvan yhteen.

—Eihän se sitten olisi mahdollista, uusi yhtyminen.

—Eihän olisikaan. Mutta olkoon se kuinka ymmärrettävää tahansa, se siitä kuitenkin jää, että on tuottanut toiselle tuskaa ja kärsimyksiä, ja sellainen ei jää koskaan rankaisematta. Minä olen saanut osani minäkin.

Hän puhui—itseään kuitenkin vähän säälien ja ikäänkuin omaa tilaansa hellytellen—ettei hän senjälkeen ole oikeata tunnetta löytänyt, ei itsestään eikä muista.

—Se on tullut kuin kostoksi se, että minä vähitellen olen tullut siihen uskoon, ettei oikeata epäitsekästä, suurta tunnetta olekaan ... ehkä olen väärässä, mutta siltä minusta vain tuntuu.

—Minä luulen, että olette väärässä.

—Kuinka niin?

—Niin, minä vain luulen, että olette väärässä sekä itsenne suhteen että muiden ... ja tuomitsette itseänne liiaksi.

—Olisihan lohdutus, jos niin olisi ja jos muut olisivat parempia kuin minä.

Kuinka avonainen hän on, kuinka suoraan hän tunnustaa vikansa! Olisiko sitä kukaan muu tehnyt? Kaikkihan ne, hän, Ellikin, koettavat peittää ja salata omia vikojaan, esiintyä aina paremmassa valossa. Sentähden hän ei olisi voinut häntä tuomita, vaikka hän olisikin tehnyt väärin. Hän näyttää niin alakuloiselta ja kärsivältä ... on ehkä tullut tänne huoliaan pakoon. Hän tarvitsee uskottua, semmoista, jolle saa huolensa puhua. Ja Ellille tuli halu häntä vaalia, lohduttaa ja hoitaa ... silittää hänen otsaansa ja tukkaansa ... suudella hänen silmiään.

—Ette tekään ole niin paha kuin itse luulette, sanoi hän hellästi. Ette saa panna sitä niin sydämellenne ... onhan se mennyttä, eihän sille enää mitään voi.

Eihän hän oikeastaan ollut enää pitkään aikaan tuota asiaa muistanut. Sen jälkeen oli jo paljon

muutakin samanlaista tapahtunut, hän oli jo aikoja sitten rauhoittanut omantuntonsa. Mutta kun hän näki, millä osanotolla Elli häntä kuunteli, niin hänen teki mieli kertoa, ja kertoessaan hän sai katuvan mielentilansa takaisin sen verran, että hän vähän itsekin uskoi, mitä puhui.

Olivathan ne vanhoja oireita tällaiset, olihan hän samalla tavalla tehnyt selkoa menneisyydestään kaikkien muidenkin uusien suhteiden alkaessa, ja olihan se aina samalla tavalla vaikuttanut. Häntä se välistä tympäisi, varsinkin aamulla herätessä ja muistellessa, mitä illalla oli puhuttu. »Se on sitä samaa iankaikkista!»

Mutta kun taas oli tullut ilta ja kun he taas istuivat verannalla kahden kesken, niin he palasivat samaan aineeseensa, hän teki uusia syytöksiä itseään vastaan ja antoi Ellin puolustaa hänen tekojaan. Elli puolusti ja koetti osoittaa hänelle, että hän antoi niiden liiaksi painaa mieltään.

—Te olette ehkä ensimmäinen, joka ei ole minua tuominnut ja joka on minua oikein ymmärtänyt, sanoi Olavi.

—Enhän minä muuta tiedä, sanoi Elli onnellisena, mutta minä ajattelen, että te hyvässä tarkoituksessa teitte sen, minkä teitte ... olisittehan te kuitenkin tulleet onnettomiksi molemmat, kun ette *te* kerran häntä rakastanut ... ja eiväthän siis ainakaan vaikuttimenne olleet huonot...

—Sehän se on ainoa, joka on minua lohduttanut.

Olavi heltyi, hän antoi vielä kerran anteeksi itselleen, ja kun hän niitä aikoja oikein ajatteli, niin olihan hän kärsinyt kenties yhtä paljon kuin tuo toinenkin.

Elli osasi hänen mielestään asettua niin hyvästi hänen kannalleen, ja siitä hän nousi hänen silmissään. Miten hän oli mahtanut kärsiä sen tunteensa alla! Ja minä kun en ole sitä aavistanutkaan, en tiennyt siitä mitään kaikkina noina pitkinä vuosina. Mutta enköhän sentään ole? Ja hän kysyi itseltään, eikö hänestä välistä ollut tuntunut, niinkuin joku aavemainen olento olisi häntä seurannut, kulkenut mykkänä ja kuulumattomana hänen edellään, ja eikö hän ollut silloin tällöin nähnyt noita kalpeita, itkettyneitä kasvoja ikkunan ruudun takana. Eihän sen tarvinnut olla mahdotonta, onhan niitä, jotka väittävät tuollaisia tiedottomia vaikutuksia olevan olemassa.

Ja hellällä, tutunomaisella, hyväilevällä äänellä sanoi hän Ellille:

—Mutta tässä minä vain kaiken aikaa puhun itsestäni ... kertokaa tekin jotain itsestänne!

—Mitäs minä ... eihän minulla ole mitään.

Yön taas hämärtyessä, kun ei oikein erottanut toinen toisensa kasvopiirteitä eikä Elli enää nähnyt ommellakaan, sai Olavi hänet kuitenkin vähitellen puhumaan. Hän johti puheen heidän yhteisiin muistoihinsa: hänen vierailuunsa Ellin kotona ja lähtönsä sieltä. Ja hän sai selville, että Elli muisti kaikki hänen sanansa ja tekonsa, että hänellä oli ollut ikävä hänen mentyään ja ettei hän ymmärtänyt, kuinka hän sen jälkeen oli tullut menneeksi naimisiin. Sitten hän kertoi, kuinka he melkein väkisin olivat saaneet riuhtaista hänet äidin kaulasta, kuinka sitten oli ajettu talvisena harmaana päivänä virstoittain ja penikulmittain ja hän vain tuijotti sivulleen, jossa vitkalleen vaelsi jäljellepäin lumeen peittyntä aitaa ja matalaa havumetsää. Ilta pimeni, poikettiin synkkään metsään, nietokset näyttivät yhä kasvavan, ja puut notkistuivat tien poikki lumen painosta. Tultiin tänne, nietokset vain yhä nousivat, lunta oli lapioitu seinien ympärille, ja kun tultiin sisään, oli ikkunan ruutu puolitiehen lumessa. Hän oli silloin tuntenut itsensä kuin elävältä haudatuksi. Vaikeahan siihen oli ollut tottua, mutta siinähan tuo sitten oli mennyt.

Olavi kuunteli häntä utelias, tarkkaava piirre kasvoillaan, lisäsi itse sen, minkä kertoja näytti jättävän pois, ja luuli ymmärtävänsä oikean syyn kaikkiin noihin hänen kuvaamiinsa mielentiloihin.

Elli kertoi vielä talvisesta elämästään täällä maalla. Aamulla se vielä menetteli, kun päivää vähän näkyi ja ihmisiä liikkui tästä läpi pihan. Mutta sitten tulivat ne pitkät illat, jolloin ei kuulu muuta kuin kellon nappaisu ruokasalin seinältä ja ulkona silloin tällöin kaivon vintin narina. Panisi maata, mutta eihän aina saa untakaan, varsinkaan kuutamoiltoina, kun kalpea valo kiertelee huoneita ja siirtyy ikkunasta ikkunaan jäähileitä kimmellyttäen. Silloin hän usein muiden maata mentyä hiipii ulos, ottaa suksensa ja lähtee hiihtelemään alas jälle. Vastaantulevat satunnaiset yölliset matkustajat herähtävät horroksistaan reen perässä, katsovat harralla silmin outoa haamua eivätkä pitkään aikaan saa sanaa suustaan, ennenkuin ovat jo pitkän matkaa ohitse. Mutta Elli hiihtää ja hiihtää, vitilumi lähtee edellä juoksemaan, hän kiertää niemen nenitse, nousee metsään, liukuilee heinäteitä ja läpi avattujen veräjien eikä palaja kotiin, ennenkuin on aivan väsynyt. Hän on innostunut kertoessaan ja punastuu vähän omaa innostustaan.

—Jotakinhan sitä tulee tehneeksi täällä yksinäisyydessään, kun ei ole muutakaan. Te varmaankin

ajattelette, että se on kovin lapsellista ja naurettavaa.

—Miksi niin ... ei suinkaan ... päinvastoin ... kertokaa nyt vieläkin jotain...

—Eihän nyt ... olen teille jo muutenkin puhunut liian paljon itsestäni ... ei se ole ollenkaan hauskaa ... ehkä teitä jo väsyttää.

—Väsyttääkö teitä, kun minä kerron itsestäni?

—Teidän on aivan toista ... mutta en minä vielä kenellekään ole voinut puhua niin avonaisesti kuin teille.

Ja taas kertomaan. Eihän sentään pidä luulla, että elämä aina on niin surullista ja toivotonta hänellekään. Kesät ovat hauskemmat, hän saa hoitaa puutarhaansa, kalastaa ja kulkea väen mukana töissä. Ja kesän aikana, sanoi hän, tulee useinkin niin valoisia, keveitä, iloisia ajatuksia, ettei itseään tunne. Kun hän joutohetkinään istuu tuolla pikkuniemen kärjessä nuottakodan kupeella, katselee laivoja ja ottaa niiden laineita vastaan, niin on häneen siellä kuin kasvamalla kasvanut usko siihen, että sieltä tulee jotain erikoista ... jotain, joka ... joku, joka ... jonkinlainen pelastaja ... »En minä tiedä oikein mitä ... ne ovat sellaisia mielikuvituksia, sellaisia avosilmäisen unia ... (hän sekautuu vähän, mutta pelastuu siitä ja jatkaa:) ... minä tarkoitan ... mitä minä sanon, minä kuvittelen, että joku hyvä kapteeni keksisi minut siitä kiikarillaan, laskisi laivansa rantaan, kutsuisi minut huvimatkalta ja veisi minut Helsinkiin tai jonnekin sinne päin...»

Hän nauroi, pani pois Olavin paperossikotelon, jota hän oli sormiellut, aukoillut ja taas sulkenut ja tarttui työhönsä.

—Saanko sakseni?—Kiitos!

Sitä seurasi äänettömyys, jolloin Elli leikkasi vaatetta ja Olavi ryyppäsi teetä lasista, jonka Elli oli hänelle illallisen loputtua vielä täyttänyt.

—Mutta sieltä ei ole vielä tullut sellaista kapteenia? kysyi Olavi merkitsevästi.

Elli väisti taitavasti ja sai esille keveän luonnollisen naurahduksen:

—Eihän ne ... niillä on kaikilla ne vanhastaan viitoitetut väylänsä, joita ne purjehtivat.

Ne olivat ihania nämä illat ja yöt, jolloin he istuivat näin puhellen ja varovasti toisilleen aukoellen elämäänsä, Ellille varsinkin, sillä hän oli niin onnellinen, ettei hän enää mitään toivonut, ei edes tullut enää ajatelleeksi, että se kerran loppuu. Eikä Olavikaan tehnyt itselleen selkoa siitä, seuraisiko tästä mitään, vai tähänkö tämä päättyisi. Hän nautti vain siitä, että sai puhua, että häntä hartaasti kuunneltiin ja että hän Ellin joka sanasta sai vahvistusta siihen, että hän oli häntä rakastanut ja yhä rakasti.

Aamurusko useinkin valaisi jo keveitä kesäpilviä, ennenkuin he huomasivat ajan olevan käsissä mennä levolle.

—Katsokaa taaskin, kuinka hienoa on tuo punertava pilven reuna.

—Ei mutta todellakin ... vielä ihanampi kuin eilen.

—Jos ihmiselämäkin aina noin ihanoituisi ... toisena aamuna kauniimmaksi kuin toisena.

—On niitä aikoja välistä, jolloin se sen tekeekin.

—Ja kun ei ajattele, mitä sitten tulee, niin...

Vaikka auringon yläkulma jo kiului puiden lävitse, eivät he sittenkään olisi hennoneet erota. Menivät ulos, kävivät puutarhan aidan luo ja katselivat siihen nojautuen järvelle päin, jossa saaret olivat kuin kohonneet korkeammiksi, haaveellisiksi...

—Mutta nyt meidän täytyy mennä, sanoi Elli, paljonko kello jo on?

—Kohta kaksi.

—Kuinka aika kuluu! Huomenna täytyy olla järkevämpi.

Mutta yhtä kauan he istuivat huomennakin.

XIII.

Elli oli tullut avonaiseksi ja iloiseksi. Muutamissa päivissä hän oli kuin kehittynyt nuoremmaksi ja nousnut kuin nuuduksistaan. Jäykkyys ja entinen arkuus olivat kadonneet ja oli tullut liikkeitä ja äänen vivahduksia, jotka eivät olleet pitkään aikaan olleet käytännössä. Hänen olisi tehnyt mieli laulahdella ja iloita lintujen kanssa, jotka hänen herätessään visertivät kuin *hänelle* serenaadejaan pitäen.

Hän ei oikein muista, mikä päivä viikosta tämä on. Perjantai se sentään taitaa olla: maanantainahan he olivat niityllä, tiistaina he istuivat ja puhuivat verannalla siitä ja siitä, keskiviikkona istuivat he samalla lailla ja eilen illalla niinikään. Sunnuntai näytti olevan niin kaukana, että se melkein kuului menneisyyteen. Nykyaika, elämä, alkoi maanantaista!

Riemu, autuus osas olkoon,
luonnon laps sä kaunoinen

Riemu, autuus osas olkoon
luonnon laps sä kaunoinen—laulatteli hän pukeutuessaan.

Oli siitä aikaa, kun hän oli laulanut näin.

—Ostaako rouva marjoja? tuli piika kysymään.

—Mitä marjoja ne ovat?

—Mansikoita!

—Ostetaan, ostetaan ... mitatkaa jauhoja kukkura kuppi!

Laskeutuessaan rantaan uimaan hän oli niin hyvällä mielellä, että hänen käyntinsä tuntui hänestä itsestäänkin keveältä ja reippaalta. Hän hypätteli, hyräili yhä ja heitteli uimalakanaansa olkapäältä toiselle. Ja alkoi tulla tuollaisia hullunkurisia, tyttömäisiä ajatuksia...

Olenkohan minä kaunis? ajatteli hän avatessaan vaatteitaan uimahuoneessa. Jos tietäisin, pukevatko nämä vaatteet minua? Jos tekisin uuden puvun ja kysyisin herra Kalmilta neuvoa!... Hän katseli käsivarsiaan, tutkisteli, olisivatko ne kauniit, jos saisivat olla näkyvissä ... täyteläiset ne olivat ja valkoiset.—Kuinka täällä on puhdasta ja lämmintä, kuinka onnelliselta näyttää tuo tyven veden pinta! Kuinka autuaallista on elämä! Kuinka maailma välistä voi olla ihana!... Hän hajoitti tukkansa, nakkasi sen eteenpäin ja antoi levitä avonaiselle rinnalleen. Kerran hän oli aikonut leikata hiuksensa, tyhmää se olisi ollut, se tuo Olavi ei kärsi leikkotukka-naisia. Ja nyt hän heitti taas sen taapäin sulavalla päänliikkeellä, jonka hän oli tekevinään kuin jonkun nähden, sitaisi sen juuresta nauhalla ja kietaisi kaikki pääläelleen. Pienessä peilissä, joka riippui ikkunapielessä, hän tarkasteli silmiään, joissa oli toinen loisto kuin tavallisesti ... suuremmat, mehevämmät ja tummemmat.

Verkalleen hän laskeutui veteen, antaen auringon paahata jäseniään. Usko oli juossut hänen jäljessään rantaan, työntänyt auki uimahuoneen oven ja tullut portaiden päähän vikisemään ja häntäänsä heiluttamaan. Elli alkoi houkutella sitä luokseen veteen. Koiran teki mieli, se katseli kypäliään, yritti lähteä uimaan, mutta ei saanut päätetyksi. Elli taittoi hauenkukan, vilkutti sitä ja heitti sen olkansa yli kauas jyrkkäyksen taa. Silloin otti Usko pitkän laukan, räiskäytti vettä korkealle ilmaan ja Ellin silmille ja alkoi uida hänen ympärillään, tuuhealla hännällään huitoen. Elli kirkkaisi, juoksi portaita myöten ylös uimahuoneeseen, paiskasi oven kiinni ja nauroi katketakseen oven raosta koiralle, joka pyrki sekin sisään. Mutta Usko sai uida rantaan, jossa se pudistelihe ja alkoi laukkailla edes takaisin hiekkaa pitkin, kunnes viimein istuutui uimahuoneen sillan päähän kiltisti emäntäänsä odottamaan.

Kun Elli nousi rannasta pihaan, tuli Olavi puolitiessä vastaan. Ellillä oli tukka hajallaan, yhdestä paikasta vain vähän sitaistuna sinisellä nauhalla. He menivät toistensa ohitse, Elli nauruaan pidätellen. Mutta sitten Olavi kääntyi jällelleen ja kysyi:

—Olikos vesi kylmää, kun niin huusitte?

—Ei ollut.

Elli painoi päänsä rintaansa vasten ja meni juosten pihaan. Häntä olisi niin kovasti naurattanut, vaikkei hän oikein tietänyt, mikä häntä nauratti.

Ei ollut Olavi työtuulella tänäänkään vielä, uimasta tultuaan. Ei olisi viitsinyt panna tikkua ristiin. Hänen mielestään pitäisi heidän keksiä jotain erikoisen hauskaa ... lähteä jonnekin ulos, kun oli niin

kaunis ilma. Ehtiihän sitten taas lukea ja kirjoittaa, kun tulee sadepäiviä.

Ja pian oli päätetty, että he lähtevät pappilaan ja tekevät sen retkensä jalkaisin.

—Mutta jaksatteko te kävellä?

—Josko minä jaksan kävellä!

He söivät nopeasti aamiaisen ja menivät kukin laittautumaan matkakuntoon. Hetken kuluttua oli Elli jo valmis ja odotti verannalla vierastaan. Hän oli pukeutunut keveään, lyhythihaiseen, kaulasta avonaiseen mekkoon, päässä pikku lakki, puukko vyöllä ja jalassa lipokkaat. Tukka oli melkein yhtä hajallaan kuin uimasta tultua. Hän oli vähän levoton siitä, miten hän vaikuttaisi, mutta kun Olavi tuli alas ja näki hänet, luuli Elli huomaavansa hänen silmistään, että puku oli hänen mieleensä.

—Lähdetäänkö sitten?

—Lähdetään!

Ja juoksemalla juoksi Elli alas rappusista. Usko loikoi siinä jo tavallisella paikallaan päivänpaisteessa. —»Usko se! Usko se! tule mukaan, Usko!»—Ja iloissaan, kun kerrankin sai luvan seurata mukana, hypähteli se pystyyn ja alkoi taas laukkailla edestakaisin pihamaata pitkin.

—Ai, mutta meillä ei ole matkasauvoja! huudahti Elli.

—Me taitamme ne tiepuolesta mennessämme.

Ilma oli lämmin ja puhdas, koivut kahden puolen tietä levittivät lehtiensä tuoksua, ja maantien multa oli vielä vähän kostea varjopaikoista yöllisen pikkusateen jälestä.

Haan veräjän takana seisoivat Tyynelän hevoset, katselivat aidan yli, lepäsivät ruokalepoaan ja huiskuttivat karpäsiä. Kun he näkivät tuttuja tulevia, nostivat he päänsä veräjän selälle ja aukoilivat silmiään ikäänkuin luokseen kutsuen.

—Mennään pikku Pulmua katsomaan! ihastui Elli.

Se seiso i siinä emänsä ja vanhan ruunan välissä, pisti turpansa aidan raosta ja tavoitteli huuliensa väliin kätösiä, jotka koettivat niitä taputella.

—Katsokaa, kuinka se on hieno ... herranen aika ... niinkuin silkkisamettia!

—Soko ... soko ... soko...

Elli antoi sille sokeria, jota oli sitä varten ottanut mukaansa. Se otti sen pienten huuliensa väliin, veti turpansa pois, maisteli vähän, purra narskutteli muutamia kertoja päätään nyökytellen ja tahtoi kohta taas uutta. Elli häntä syötteli ja suositteli ja aikahevoset seurasivat sitä suojelevin silmäyksin itse siihen osallisiksi pyrkimättä.

—Ei nyt enää ... ei makeata mahan täydeltä ... hyvästi Pulmu!

Mutta hänellä oli yhä halu jotain keksiä, ryhtyä johonkin.

—Entä keppimme? Meidän täytyy saada jostain kepit!

—Antakaa minulle puukkonne, niin minä leikkaan tuolta pihlajan.

Elli koetti vetää veistä tupesta, mutta ei saanut sitä irtautumaan. Olavi tuli avuksi ja he vetivät yhdessä.

—Ai, ai, enhän vain leikannut?

—Ette leikannut ... te, joka olette aina niin varovainen.

—Minäkö varovainen? puhui Olavi maantien ojan takaa pihlajata katkaistessaan ... joka olen aina tehnyt niin paljon tyhmyyksiä maailmassa.

—Leikannut monta haavaa?

—Ja haavoittanut sekä itseäni että muita. Mutta te vasta varovainen olette ... ette koskaan ole tehnyt mitään tyhmyyksiä.

—En leikannut mitään haavoja, toisin sanoen.

—Olisitteko sitten tahtonut?

—Enhän.

—Siinä on nyt keppinne ja tässä veitsenne ... mistä olette saanut niin kauniin veitsen?

—Tahdotteko sen? Te saatte sen mielellänne!

—Enhän toki...

—Ottakaa vain ... teidän täytyy ... muistoksi minulta.

Elli irroitti tupen vyöltään ja kiinnitti sen Olavin nutun nappiin.

—Kiitoksia vain ... mutta nythän te olette aseeton.

—Sitä suurempi syy on minulla toivoa, että te puolustatte minua.

—Keitä vastaan?

—Niin, keitä vastaan te täällä todellakin minua puolustaisitte!...
No, onhan aina lehmiä, härkiä, sikoja ja—ja pahoja kieliä.

—Pahoja kieliä!

—Jotka jo kuuluvat pitävän suurta huolta siitä, että minä mieheni poissa ollessa asun nuoren herran kanssa saman katon alla.

—Kummankohan meistä pitäisi muuttaa majaa! On ne ihmiset hassuja!

Ja näin he reippaasti kävellen ja keveästi jutellen kulkivat toinen toista kärryn jälkeä, sill'aikaa kun Usko juoksi edellä tuon tuostakin hypähdellen metsään ja sieltä takaisin.

Tultuansa sille mäelle, jossa he tätä tietä ensi kerran kulkiessaan olivat istuneet, seisahtuivat he vähäksi aikaa lepäämään ja näköalaa katsomaan.

—Oletteko käynyt Puijolla? kysyi Elli.

—Olen useinkin. Kuinka niin?

—Ilman vain, minulle muistuu aina tällä paikalla mieleeni, mitä minulle tapahtui, kun ensi kerran nousin sinne. Ja hän kertoi, kuinka hän nähdessään tuon avaran näköalan oli yht'äkkiä siitä niin huumautunut, että oli alkanut hyppiä, teuhata ja käsiään yhteen taputtaa. Ne olivat katsoneet häntä hulluksi sekä opettajat että toverit, toiset toruneet, toiset nauraneet ja pilkanneet. Sigrid oli ainoa, joka ei nauranut ja joka tuli häntä lohduttamaan, kun hän itki...

—Mutta kas, minähän olen unhottanut näyttää teille ... katsokaa!—ja hän veti esille kirjeen taskustaan, pitäen osoitekirjoitusta Olavin silmien edessä.

—Rouva Sigrid Hammar! Mitä ihmettä? kirjoitatteko *te hänelle*?

—Miksi en *minä* kirjoittaisi *hänelle*?

—Mutta *mistä* te hänelle kirjoitatte?

—Kirjoitan hänelle vanhoista yhteisistä muistoistamme ... kirjoitan vähän teistäkin...

—Mitä te minusta ... saanko lukea?

—Ette saa...

—Mutta milloin olette mielipiteenne hänestä muuttanut? Tehän tuomitsitte häntä niin.

—Tuomitsinko? En tiedä. Mutta minun teki niin mieleni kirjoittaa jollekulle jotain itsestäni ja samalla saada tietää, kuinka hänen on ... onko hän onnellinen vai onneton.

—Minua ilahuttaa suuresti se, mitä olette tehnyt.

—Ilahuttaako?

—Ilahuttaa siksi, että näen, kuinka vapaamielinen ja valistunut te todella olette: olette koko merkillinen papin rouva!

—Tunnetteko te hänen veljensä?

—Tunnen hyvinkin.

—Mitä hänestä on tullut?

—Hän on tätä nykyä Helsingin hienoimpia keikareita, yksi noita, joita näkee joka päivä tavanmukaisella esplanaditunnilla kulkevan Edlundin nurkalta Uudenteatterin kohdalle ... aina muodinmukaisissa vaatteissa ... hän on jonain ylimääräisenä senaatissa.

Hän oli ollut Ellin ensimmäinen rakkaus ja hänen ensimmäinen suuri pettymyksensä, kertoi hän, sillä Sigridin veli ei hänestä välittänyt. Sen hän oli huomannut eräissä lasten tanssiaisissa. Ja siitä hän oli ollut niin onneton ... niin onneton, että toivoi kuolemaa ... oli itkenyt niin, että oli luullut näkönsä menevän ... ja ollut niin mustasukkainen, niin kateudesta raivostunut, että välistä pelkäsi siihen paikkaan menehtyvänsä ... ja kun se tyttö, se kilpailija oli vielä hänen vierustoverinsa koulussa... Oo! kuinka hän häntä vihasi ja vihasi koko maailmaa!

Olavi käveli Ellin rinnalla uteliain, hämmästynein ja samalla vähän iloisin silmin katsellen häntä, jonka kasvoilla hän ei koskaan ollut nähnyt sellaista hehkua eikä äänessä sellaista painoa. Hänen olisi yht'äkkiä tehnyt mieli tarttua häntä tuohon käteen, joka teki niin kiihkeän, miltei intohimoisen liikkeen, vetäistä hänet luokseen ja painaa suudelma hänen avonaiselle kaulalleen. Mitenkä hän sen ottaisi vastaan? suuttuisiko hän? juoksisiko tiehensä? Viime päivinä Elli oli alkanut häntä yhä enemmän miellyttää, alkanut hänen itsensä huomaamatta mennä kuin hänen veriinsä: joka liike, kasvonpiirre, sana ... häntä miellytti hänen murteensakin kansanomaisine käännteineen.

Kivikkoisena mäkenä laskeutui maantie alas notkoon, jossa oli joki ja joen poikki silta. Jo kauas näkyi sieltä vatsallaan loikovia poikasia, jotka tuon tuostakin sivalsivat kimmeltävän kalan ylös sillalle. Elli ja Olavi seisattivat kaiteen varaan katsomaan onkimista.

Vanhojen painuneiden arkkujen välissä juosta jollotteli musta soilta tuleva mutavesi hiljaisissa syvämietteisen näköisissä häränsilmissä, joiden ympärillä veden pinnalla uiskenteli laumoittain virkeäliikkeisiä salakoita. Joka kerta kun onki heitettiin veteen, tuikkasivat ne toistensa kilvalla sitä tavoittaakseen.

—Mistäs nämä pojat ovat?

—Tuolta ollaan virran rannalta mökistä.

Poikia oli siinä kolme ongella varustettua. He olivat niin totisessa hommassa, että tuskin maltoivat katastaa. Apunaan heillä oli pieni paitaressu ja liinatukka, joka keräsi kalat sillalta kuivamasta suureen tuohiseen sitä mukaa kuin toiset vetelivät niitä ylös.

—Kenenkäs poika sinä olet? kysyi Olavi.

—Jutti Hätiten ja Heta Liita Kiitkiten.

—Vai niin, no onkos isäsi kotona?

—Heinättä on.

—Mutta minkä tähden et sinä ongi?

—Kun ei oo onkee.

—Onkisitkos, jos olisi?

Poika oli juuri korjaamassa astiaansa uutta salakkaa, joka oli korkeana kaarena lentänyt ilmaan ja sieltä pudonnut sillalle.

—Oon minä välittä Villen ongella onkinna.

—Tässä on sinulle viisi penniä, niin saat ostaa itsellesi omituisen ongen.

Poika ei tiennyt, mihin sen pistäisi, käänteli ja katseli sitä vähän aikaa, mutta kun uusi salakka taas tärähti siltaan, paiskasi hän rahan suuhunsa ja lähti juosten noutamaan saalistaan.

Olavi meni jälestä, ja Elli kuuli heidän juttelevan sillan päässä.

—Kyllähän sinun pitäisi saada onki nyt heti paikalla ... eiköhän noilla pojilla olisi siimaa sinullekin antaa?

—Oit' niillä, voan kun n'ei anna.

—Antaa ne, kun me oikein koreesti pyydetään.

Hän sai ongen ja siiman ja yhdessä he menivät pojan kanssa sillan korvasta pajukosta vapaa taivuttamaan.

Kun kaikki oli kunnossa, kiipesi Olavi Heikin kanssa aidan yli virran äyräälle. Hän pani madonkin onkeen, neuvoi, minne viskata, ja poika aivan hehkui haltioissaan kädet ojona ja jalat tanassa.

—Jo nykii, jo nykii! puheli Olavi hänen takanaan. Vedä, vedä!—ja samassa vetäisi poika ahvenen maihin.

—Sillä lailla! Me sitä Heikin kanssa vasta oikeita kalamiehiä ollaan ... me ei ongitakaan salakoita ja särjensinttejä.

—Pthyi! sylkäisi Heikki urhoollisesti lieroon ja heitti taas ongen järveen. Heti kohta alkoi viedä koho.

—Nosta, nosta!—Vapa notkistui, Heikki nosti, kala jutusi tullessaan, mutta tulihan kumminkin.

—Semmoisia ... kun on kuin pikku porsas!

Jo siirtyivät siihen muutkin pojat onkineen. Elli seisoj sillalla kaiteen takana ja katseli hymysuin kalamiehiä. Olavi näytti olevan yhtä innoissaan kuin pojatkin. Hän keräsi heidän kalansa, jotka välistä lensivät kauas heinikkoon, seurasi heidän onkivapojensa liikkeitä, huudahteli ja riemastui yhtä paljon kuin hekin joka kerta, kun joku suurempi ahven potki siiman päässä. Poikia naurattivat hänen sanansa ja sukkeluutensa, he tulivat pian tuttavallisiksi ja vastailivat ujostelematta. Tuollainen kylän lasten kanssa ilakoiminen oli aina ollut Ellin suurimpia huvituksia, ja kesällä hän aina keräsi heitä joitakuuta Tyynelään heidän kanssaan onkiakseen ja marjassa kulkeakseen. Että Olavikin noin rakasti lapsia, sitä ei hän olisi uskonut, ja hänen oli vaikea estää liikutuksen kyyneliä silmiinsä tulemasta katsellessaan ryhmää tuossa rannalla.

—Joko te alatte kiirehtiä? Olavi kysyi.

—En ollenkaan ... onkikaa te vain!

—Tulkaa tekin ongelle!

—Minä katselen mieluummin täältä, sanoi Elli.

He vitkailivat siinä niin kauan, että päivä jo oli puolissa, kun tulivat pappilaan. Koivukäytävää tullessaan he huomasivat, että pöytä oli katettu ulkoverannalle ja että herrasväki parhaillaan oli päivällisellä.

—Ikävä kyllä he ovat kotona, sanoi Olavi.

—Meidän täytyy asettaa niin, että päästään pois heti päivällisen jälkeen ... minunkaan ei nyt tekisi mieleni siellä kauan viipyä.

—Mutta miksi me sitten sinne menemme? Voimmehan poiketa saamaan ruokaa jostain talonpoikaistalosta.

—Kyllä meidän nyt sentään täytyy mennä ... he ovat jo meidät huomanneet.

Heidät otettiin vastaan suurella riemulla ja heille valmistettiin heti paikalla sija pöydässä toinen toisensa vieressä. Heidä kohdeltiin molempia kuin yhteisesti, heille sanottiin, »te tyyneläiset», ja kun he vastasivat tai kertoivat jotain, tekivät he sen kumpainenkin toinen toisensa puolesta.

—Ai, täällä on kirje hra Kalmille, huudahti neiti Liina ja juoksi sitä noutamaan. Katsokaa, se on naisen käsialaa, sanoi hän sen tuodessaan ja vilahdutti kirjeen kuorta Ellin silmäin alaitse.

Mutta Olavi tarkasteli rauhallisesti päällekirjoitusta eikä sanonut voivansa aavistaa, keneltä se voisi olla. Hän avasi, luki ja selitti sitten, että joukko hänen tuttaviaan herroja ja naisia Helsingistä on matkailijaretkellä ja aikoo pohjoisesta päin palatessaan kulkea tästä kautta. He kysyvät, eikö hän tahtoisi liittyä heidän seuraansa, niin mentäisiin yhdessä Punkaharjulle ja Imatralle.

—Milloinka ne tulevat? kysyttiin.

—Noin viikon tai parin perästä.

—Ja aiotteko mennä? kysyi Elli arasti.

—En tiedä ... tuskinpa ... en ole sitä ollenkaan ajatellut ... mutta minä luulen, etten vielä lähde.

Elli katseli häneen ikäänkuin sanoakseen: »Niin, elköö menkö!» Olavi luuli ymmärtävänsä hänen ajatuksensa ja lisäsi:

—Eihän se sitä paitsi sovi minun alkuperäiseen ohjelmaanikaan.

Päivällisen jälkeen otti Liina Ellin vyötäisistä ja vei hänet puutarhaan, jossa hän heti alkoi tutkia häntä.

—Teillä on varmaankin hyvin hauska siellä Tyynelässä, koska kuulutte siellä tekevän heinää, onkivan ja kalastelevan.

—Olimmehan me kyllä kerran ongella ja toisen kerran niitylläkin.

—Hän on kovasti miellyttävä ... eikö totta? Vai eikö hän sinusta ole?

—Onhan hän.

—Meneekö miehesi vielä ensi viikollakin kinkerille?

—En minä varmaan tiedä... vaan eiköhän hän ehkä mene.

—Meidän pitäisi panna pian toimeen joku huviretki ... mennä johonkin saareen kaikki pitäjän nuoret.

—Niin, kyllä se olisi kovasti hauskaa, sanoi Elli.

—Et sinä oikein ole siihen innostunut ... teillä on ehkä paljoa hausکمپی siellä Tyynelässä.

—Ei, kyllä minä hyvin mielelläni.

—Entäs herra Kalm?

—Senhän sinä voit kysyä häneltä itseltään.

—Kuule, Elli, tiedätkö onko hän kihloissa?

—Häinkö? Mistäs minä sen tietäisin.

—On hän ainakin ollut.

—Kyllä hän on tainnut olla.

—Onko hän siitä sinulle mitään kertonut?

—Ei hän minulle ole ... vaan miehelleni.

Elli oli painautunut syväälle viinimarjapensaaseen terttua taittamaan. Samassa tulivat sinne Olavi ja herra Kaarlo.

—Tuletteko noutamaan pois rouva Elliänne, herra Kalm? huusi neiti Liina.

—Niin, eiköhän olisi jo aika lähteä.

—Mutta mihin teillä on niin kova kiire ... olkaa meillä yötä.

—Ei, kyllä meidän nyt täytyy mennä.

Liina näytti vähän ivalliselta, ja Olavi huomasi, että hän heitti pikaisen merkitsevän silmäyksen veljeensä, joka veti huultaan hymyyn. Kun he heittivät hyvästiään, sanoi Liina taas, Ellin pukua tarkastellen, peitetyn pisteliäästi:

—Sinulla on niin vähän vaatteita, Elli ... etkö tahdo tätä minun shaaliani hartioillesi?

—Ei kiitoksia ... kyllä minä tarkenen ilmankin.

Alkutaipaleesta ei puhelu tahtonut oikein sujua. Pappilaisten kohtelussa oli ollut jotain, joka heitä kumpaakin vähän häiritsi.

Vasta kun he olivat tulleet takaisin sillalle ja istuutuneet kaidepenkille, uskalsi Elli tehdä sen kysymyksen, joka hänellä yhäkin oli mielessä ja joka ei lakannut häntä vaivaavasta, ennenkuin hän vielä kerran sai sen tehdyksi.

—Ettkö sitten todellakaan mene niiden matkailijain mukana, kun ne tulevat?

—En mene ... he tuskin tulevatkaan ... minä kirjoitin heille kirjekortilla, ettei heidän ainakaan sen vuoksi tarvitse tulla, että liittyisin heidän seuraansa.

Kun päivä vielä oli korkealla ja kun kotiin ei ollut kiirettä, poikkesivat he sillan korvassa olevaan mökkiin ja istuivat siellä mökinvään kanssa jutellen pitkän aikaa. Ja lähdettyään taas liikkeelle kävelivät he kiiruhtamatta, istuskellen ja lepäillen vähän väliä tiepuolessa ja kuunnellen ilman laulua sähkölankapylväissä.

—Te ette soita? kysyi yht'äkkiä Olavi.

—En ole saanut siihenkään tilaisuutta yhtä vähän kuin niin moneen muuhunkaan, vaikka olisin niin halunnut. Minusta on monta kertaa tuntunut siltä, että jos olisin osannut soittaa, olisin ollut paljoa onnellisempi ja säästynyt monesta suuresta surusta.

—Onko teillä sitten ollut paljon suuria suruja?

Ellin olisi yht'äkkiä tehnyt mieli sanoa kaikki, avata koko sydämensä, ei muuta kuin sanoa vain ja sitten juosta tiehensä. Hän virkkoi vain:

—Kelläpä niitä ei liene ollut, milloin suurempia milloin pienempiä.

—Kyllähän niistä taitaa jokainen saada osansa ... ennemmin tai myöhemmin.

—Oletteko *te* ollut elämässänne onneton?

—Sanokaa, mitä luulette?

—Mistäs minä sen tietäisin.

—Olen kai minäkin. Mutta mistä ihmeestä me nyt tulimme tähän aineeseen ... keskellä tällaista ihanaa iltaa ja myhäilevää maisemaa.

—Se onkin aivan hullua! sanoi Elli, ja he nousivat taas kävelemään.

—Paras onni maailmassa, sanoi Olavi, on olla onneaan ajatteleematta. Meidän pohjoismaalaisten vika on se, että me pyrimme yhtä paljon mittailemaan sekä onnemme korkeutta että onnettomuutemme syvyyttä ... määrittelemme, millaista sen pitäisi olla ja ei olla ... ja kun sen sitten kerran sattumalta saavutamme, niin ei se tunnu millekään toiveihimme verrattuna. Etelämaalaiset ne ampuvat sen kuin lennosta, kun se sattuu heidän kohdalleen, nauttivat siitä päivittäin, välittömästi...

—Niin se on ... se on aivan totta se ... niin tahdon minäkin tästä lähin aina tehdä! sanoi Elli vakuuttavasti.

He tulivat taas sille mäelle, missä oli virstapylväs. Sähkölanka lauloi taas niin, että se kuului maantielle saakka.

—Kylläpä se nyt on levoton, sanoi Olavi. Se merkitsee varmaankin äkkinäistä sään muutosta tuo.

—Voi, voi, kunhan ei taas tulisi sateita ja rumia ilmoja.

Kun he tulivat Tyynelään, oli verannan ovi suljettu, ja Elli meni kyökin kautta avaamaan. Palatessa oli hänellä liina hartioillaan ja hän näytti vähän hämmentyneeltä.

—Mieheni on tullut kotiin, sanoi hän vain.

—Vai niin ... onko hän täällä kamarissaan?

—Ei, hän kuuluu jo menneen levolle.

He eivät olleet kumpainkaan tulleet ajatelleeksi sitä mahdollisuutta. Se vaikutti heihin epämiellyttävästi ja häiriten. He olivat näinä päivinä aivan unohtaneet, että häntä oli olemassakaan. Sanaakaan sanomatta, muistamatta edes toivottaa hyvää yötä lähti Olavi nousemaan ylikertaan.

Elli jäi vielä vähäksi aikaa askaroimaan verannalle. Pastori oli siinä syönyt iltasen, jonka tähteet olivat vielä pois korjaamatta, ja heittänyt hattunsa ja matkalaukkunsa tuolille, josta ne olivat pudonneet lattialle. Elli ei voinut niihin kajota, hän kutsui piian niitä korjaamaan ja käski tehdä itselleen tilan salin sohvalle. Mutta kun pastori ei ollut vielä nukkunut ja kuuli liikuttavan, pisti hän päänsä oven raosta ja huusi Ellin luokseen makuuhuoneeseen.

XIV.

Kaikkina noina iltoina, kun he istuivat ja puhelivat Ellin kanssa verannalla, oli Olavi aina noussut ylös huoneeseensa omituinen itseensä tyytyväinen tunne rinnassaan. Olihan Elli hänen ... eihän hänen olisi tarvinnut muuta kuin ojentaa kätensä ja ottaa. Oli ollut kokonaista kuusi vuotta ja tulisi aina olemaan.

Ottaisinko? kysyi hän. Hän mietti kauan ja vastasi sitten: en.

Ei, ei hän ainakaan tahtonut pitää kiirettä, ja hänelle oli kylläksi tieto voittonsa mahdollisuudesta.

Rakastanko häntä? kysyi hän sitten ja vastasi: en tarpeeksi ... tai oikeammin: kyllä tarpeeksi ollakseni hänen ulkonaista rauhaansa häiritsemättä.

Ja se oli hänestä niin jalomielistä, että hän ajatteli sitä ihailien itseään. Hän olisi tahtonut, että kaikki ne, jotka tavallisesti olivat sanoneet häntä kylmäksi, itsekkääksi ja tunteettomaksi, olisivat voineet nyt nähdä hänet.

Mutta kun hän nyt kuuli, että pastori oli tullut kotiin, ja kuuli hänen huutavan Elliä luokseen ja Ellin menevän hänen huoneeseensa, niin hän alkoi näyttää omissa silmissään naurettavalta.

Häntä alkoi hermostuttaa ja harmittaa koko tämä suhde.

Tuon tuostakin hän oli heidän pappilasta kävellessään miettinyt neiti Liinan ja hänen veljensä käytöstä heitä kohtaan. Eikä hän nyt voinut päästä siitä, että oli jotain erityistä merkitystä heidän viittauksissaan ja muutamissa vivahduksissa heidän kasvoillaan. Se katse, jonka Liina vaihtoi veljensä kanssa pappilan puutarhassa, ja omituinen vähän ivallinen hymyily tämän huulilla tulivat yhtämittaa hänen eteensä.

Tietysti ne voisivat keksiä mitä hyvänsä ja vaikkapa kurillaankin panna liikkeelle jos jonkinlaisia juttuja! Ja tietysti he veisivät ne mukanaan Helsinkiin. Hän jo kuvitteli, kuinka hänet siellä vastaanotettaisiin, kun kaikki toverit taas olisivat koolla ja kohtaisivat hänet Esplanaadilla.—»Vai niin, vai sinä olet hakkaillut nuoria papin rouvia siellä kesälaitumillasi!—No, ja millä menestyksellä?—Elä helvetissä, senkö se on sen meidän yhteisen ystävämme Mikko Aarnion rouvaa hakkaillut!—»—Ja se, mikä häntä eniten harmitti, oli, että hän luuli näkevänsä heidän kasvoistaan, ettei valloitus, puolustajasta päättäen, heidän mielestään ollut erikoisemman vaikea ja kunniakas.

Ja oliko se ollenkaan mikään valloitus? Sitä hän ei ollut ennen epäillyt, mutta alkoi sitä epäillä nyt. Minkä nojalla hän oikeastaan oli luullut voivansa päättää tuon varmuutensa valloituksestaan? Mitä takeita hänellä oli siihen, ettei hän kokonaan ollut erehtynyt? Eikö se vain ollut hänen omia kuvittelujaan, että Elli oli ollut häneen rakastunut kaikki nämä kuusi vuotta? Eikö hän ole ollut lyhytnäköinen ja lapsellinen sepittäessään koko tuon tragedian hänen kärsimyksistään?

Hän luuli ymmärtävänsä, mitä ne oikeastaan ovat tuollaiset suhteet, johon hän oli joutumaisillaan. Saattaahan olla, ettei Elli ole niin onnellinen kuin tahtoisivat olevansa ja että hän luulee kaipaavansa tuota »jotain parempaa», jota kaikki naineet naiset, varsinkin lapsettomat, kaipaavat. Mutta siinä onnettomuudessa on huvinsakin, on aina pieni uutuuksensa, varsinkin kun saapi valoisina kesäöinä puhua siitä jonkun kanssa, joka viitsii kuunnella. Ja mikä tyydytys itserakkaudelle saada seuralaisekseen joku, joka on vähän erikoisempi, kun muut saavat tyytyä kansakoulunopettajiin! Mutta sitä edemmä meneminen, valtavan tunteen tunnustaminen ja sen vietäväksi antautuminen—se ei tietysti voisi tulla kysymyksenäkään!

Minä tahtoisin nähdä, sanoi hän itselleen ja hymähti ivallisesti, mikä kauhistus ja siveellinen loukkautumus »kuvastuisi hänen kasvoillaan», jos minä tahtoisin kehittää suhdetta edemmäksi, odottaisin jotain tai vaatisin jotain. »Mutta mitä *ajattelette* minusta!» Tai sitten sitä vanhaa ruikutusta: hänhän ei ole vapaa, hänenhän täytyisi pettää, valehdella, teeskennellä, hän ei voisi katsoa rehellisiä ihmisiä silmiin j.n.e.

Ja kuta enemmän hän ajatteli asemataan, sitä naurettavammalta se hänestä alkoi näyttää. Mitä kaikkea olikaan puhuttu näinä päivinä, vaivuttu kaikenlaisiin helliin tunnelmiin, istuttu yöt pitkät kahden kesken ja katseltu maisemia ja auringon laskuja ja nousuja—miehen poissa ollessa. Ja sitten tulee mies kotiin, tulee se kaiken kiusan syy ja kaiken onnettomuuden alku, kutsuu luokseen ja saa, arvattavasti suudelman vahingon palkkioksi.

Minä olen narri! yksi maailman kaikkein suurimpia narreja!—ja hän paiskautui vuoteeseensa.

Mutta vaikka hän koetti, ei hän kuitenkaan voinut pidättäytyä väijyen kuuntelemasta pienintäkin risahdusta alikerrasta. Hän näki hänet tämänpäiväisessä somassa puvussaan ja hänelle tuli hurja halu

ryöstää hänet itselleen, ottaa omakseen hänet, joka oikeastaan oli *hänen* omaisuutensa. Silloin tällöin hän oli sieltä erottavinaan puhelua, milloin pastorin, milloin Ellin. Hän jo nousi ylös vuoteestaan, hiipi ovensa luo, avasi sen ja koetti kuunnella vieläkin tarkemmin.

Mutta silloin hän suuttui itseensä.

Olenko minä aivan hullu? Mitä minä ajattelen! Olenko kadottanut järkeni?

Vai olenko ehkä mustasukkainen? Kenelle? Mikolleko?

Tämä oli hänestä jo liiaksi naurettavaa... Hänkö, joka ... hänkö mustasukkainen sellaiselle...?

Hän naurahti ylenkatseellisesti, kirosi hermojaan ja nakkasihe taas vuoteeseensa.

Mutta hän ei sittenkään saanut unta silmiinsä eikä Elliä pois mielestään. Ne kuvat, jotka yhtämittaa syntyivät ja vaihtelivat hänen mielessään, olivat kuin yöllisiä itikoita, jotka aina ovat korvan kuuluvilla, mutta joita ei koskaan saa oikein käsiinsä eikä luotaan karkoitetuiksi. Jos yksi loittonee, kuuluu toinen jo lähenevän. Yö oli jo kulunut yli puolen, huone alkoi valkenemistaan valjeta ja hän loikoi yhä käsivarsi pään alla ja silmät kattoon tuijottaen.

Vähitellen alkoi hänestä kuitenkin näyttää siltä kuin hänen äskeiset päätelmänsä Ellin tunteista sentään olisivat olleet väärät. Se ei ehkä sittenkään ollut tavallista naisen turhamaisuutta ... kuka tietää, mihin saakka sen tunteet jo ovat kehittyneet, ja voihan olla, että hän jo aikoja sitten on elänyt hänestä erillään. Hän rakastaa *minua*, ja mahdotontahan olisi, että hän voisi minut pettää. Ja hän alkoi kuvitella, että Elli on hiipinyt pois huoneesta, mennyt ulos ja nojautunut puutarhan aitaan vasten, josta hän nyt katselee ulos järvelle ja odottaa, että minä hänet siellä näkisin. Hänen naisellinen vaistonsa on sanova sen hänelle... Hän oli jo melkein kuulevinaan liikettä ulkoa, hän pidättelihe kauan eikä olisi tahtonut nousta katsomaan. Mutta hän nousi kuitenkin, sanoen syyksi itselleen sen, että hänen täytyy sulkea ikkuna, josta tulee aamukylmää sisään. Päivä jo sarasti, järveltä nouseva usva oli vetäytynyt pitkänä häntänä niitylle ja pelloille ja vaippui metsän rinteessä puiden yli. Mutta pihamaalla ei näkynyt ketään.

* * * * *

Aamulla hän heräsi siihen, että kuuli narinaa rappusissa, ja pastori astui oven täydeltä huoneeseen.

—Hei vain! huudahti tämä iloisesti ja asettui kädet puuskassa keskelle lattiaa. Täällä se mies vain vielä venyy, ja päivä jo kuluu pitkän kuusen latvassa.

—Huomenta, huomenta! sanoi Olavi hieroen unta silmistään. Mitäs kuuluu pitäjälle?

—Eipähän mitään erikoista! Oletko sinä edes uinutkaan, kun en minä ole ollut komentamassa.

—Olenhan aina välistä.

—Välistä?—Sukkiasiko haikaillet? Siin' ovat!

Olavi oli noussut istumaan ja työntänyt jalkansa ulos vuoteesta. Hän haukottelihe, venyttelihe ja pudisti pois väsymystään.

—Joko kinkerit ovat loppuneet? kysyi hän.

—Vielähän niitä on toinenkin viikko minun osakseni.

Hän istuutui Olavin keinutuoliin, sytytti paperossin pöydältä ja alkoi laverrella asioistaan.

Olavi peseytyi, pukeutui ja tarkasteli sillä välin ystäväänsä. Tämä oli niin täydellisesti tyytyväisen ja rauhallisen näköinen, kuin Olavin mielestä voi olla ainoastaan onnellinen aviomies, joka on matkalta palattuaan tavannut talonsa täydessä kunnossa ja hellän vaimonsa vastassaan veräjällä.

He menivät yhdessä alas ja tapasivat Ellin aamiaispöydässä odottamassa. Rouva oli Olavin mielestä yhtä tyytyväinen kuin herrakin. Olavi koetti etsiä hämmennystä hänen kasvoissaan, jotain pahan tuulen merkkiä siitä, että mies oli tullut kotiin, mutta hän näytti olevan niinkuin ei olisi mitään muutosta tapahtunut. Melkein oli hän kuin olisi ollut iloisempi ja vapaampi ja jotenkuten kuin turvallisempi. Tavallisesti hän ei ennen ollut koskaan kääntynyt miehensä puoleen ja jos sanoi jotain, sanoi hän sen syrjittäin. Nyt hän kertoi pastorille heidän heinänteostaan, puhui pappilaisten käynnistä heillä ja heidän käynnistään pappilassa, josta pastori taas sai aihetta puhua Liinasta ja ehdotella häntä Olaville. Ellikin otti siihen leikkiin osaa.

Se oli Olavin mielestä kaikista selvin todistus, että hänen eiliset päätelmänsä sittenkin olivat oikeat, ja

hänen yöllinen mielentilansa palasi takaisin. Hän tekeytyi jäykäksi ja juhlalliseksi, mietti jotain pistosanaa, jotain purevaa ja pilkallista. Hänen olisi tehnyt mieli sanoa jotain raakaa ja loukkaavaa. Mutta kun ei siihen ilmaantunut tilaisuutta, oli hän vaiti, pyysi anteeksi ja nousi ennen muita aamiaispöydästä.

Hän ei ole mustasukkainen, sillä hän ei vähääkään hänestä välitä, uskotteli hän itselleen. Hän on vain harmistunut siitä, että oli kuluttanut kokonaisen viikon turhanpäiväisesti ja jättänyt työnsä keskeneräisenä lepäämään. Ja hän vakuutti itselleen olevansa melkein iloinen siitä, että hän näin pian oli saanut luoduksi päältään tunteen, joka ehkä olisi voinut tulla hänelle hankalaksikin.

Hän kuuli, että pastori tuolla alhaalla oli kovassa hommassa lähteä heinäniitylle ja että hän kutsui Elliäkin mukaansa kahvineuvojen kanssa.

—Herra Kalm! huudettiin yht'äkkiä hänen ikkunansa alla. Ettekö tekin tule heinään?

—Kiitos, mutta ei minulla nyt ole aikaa.

—Ehkä tulette ainakin päivälliskahvia juomaan ... se on aivan likellä tuossa rantapellon alla.

—En tiedä ... minä tuskin ehdin.

—Tulkaa nyt vain!

Mutta hän oli päättänyt olla menemättä. Itsepintaisesti hän istui pöytänsä ääressä lukien, kirjoittaen ja polttaen paperosseja toisen toisensa perästä. Mutta kerä sydänelässä ei ottanut sulaakseen.

Jonkun tunnin parin kuluttua hän näki Ellin tulevan takaisin niityltä, kiipeävän aidan yli, kulkevan pellon piennarta ja katoavan tallin taa. Hän kuuli hänen laulahtavan kartanolla ja verannalla, nähtävästi huomiota herättääkseen. Hetken päästä kuului hän nousevan vinnille ja siellä jotain askaroivan. Olavi ei liikahdannut istuimeltaan eikä ollut hänen läsnäoloaan huomaavinaanakaan, vaikka ovi oli auki ja vaikka Elli viivyttelikin odotellen.

Päivällispöydässäkin onnistui hänen säilyttää jäykkyytensä ja kylmä kohteliaisuutensa. Häntä huvitti olla kertaakaan Ellin puoleen kääntymättä ja häneen katsomatta. Hän näki, että se vaikutti ja että Elli kävi siitä ensin äänettömäksi ja sitten surulliseksi. Ja kun hän taas heti päivällisen jälkeen nousi ja meni pois, näki hän, että Elli loi häneen pitkän kysyvän katseen.

Elli istui verannalla ommellen, kun Olavi auringon laskiessa tuli alas ja meni pastorin kamariin. Siellä kuului hän pyytävän pyssyä lainaksi ja sanoi aikovansa mennä yöksi lintuja ampumaan.

—Ota veikkonen velikulta!

Vähän päästä hän tuli ulos täysissä metsämiehen tamineissa.

—Menettekö metsälle? kysyi Elli.

—Menen.

—En tiennyt teidän olevan metsämies.

—Olenhan minä vähän sitä ja tätä.

—Mutta ettekö tahdo syödä illallista, ennenkuin lähдете?

—Ei kiitoksia.

—Vaan jos minä panen teille evästä mukaan?

—Elkää vaivatko itseänne ... saanhan jostain talosta järven rannalta, jos jotain tarvitsen.

Ja hän meni vieraasti ja virallisesti hattuaan kohottaen.

Elli jäi katsomaan hänen jälkeensä. Mikä häntä vaivasi? Hän oli ollut niin omituisen jäykkä ja juhlallinen koko päivän. Melkein kuin jostain loukkaantunut. Ei hän tule niitylle, kun pyydän tulemaan, vaivoin vastaa, kun häntä puhuttelen, tuskin on näkevinäänkään. Mutta millä tavalla olisin voinut häntä suututtaa?

Hän arveli, otaksui, luuli yht'äkkiä käsittävänsä sen. Mutta eihän hän silloin olisi ollut *minulle* tyytymätön. Pitäisihän hänen tietää, ettei se ole *minun* syyni. Ehkei se olekaan mitään, ehkä vain turhia kuvittelen.

Hänen olisi tehnyt mieli mennä Olavin jälestä rantaan, mutta ei uskaltanut. Sen sijaan hän siirtyi verannalta puutarhaan ja istuutui kiikkulaudalle ompelemaan. Siitä näki hän Olavin soutelevan tyyntä lahden pintaa pitkin ja sitten katoavan saarien suojaan.

XV.

Sunnuntaiamuna kysyi pastori Elliltä, eikö hän lähde kirkkoon. Elli vastasi, ettei häntä haluta.

—Miksei? Minä ajattelin, että olisi menty ripille.

—Ripille? kysyi Elli ivan ja ylenkatseen sekainen vivahdus äänessään. Ehdotus tuntui hänestä niin epäonnistuneelta ja päivä niin huonosti valitulta kuin suinkin. Aavistiko mies ehkä hänen ajatuksensa, kun hän virkkoi arasti ja vähän hämillään:

—Niin, miksemme voisi mennä ripille...

—Miksemme voisi mennä, sanoi Elli ääntään hiukan matkivasti venyttäen.

Sitten hän lisäsi, nousten aamiaispöydästä ja alkaen koota astioita: Mene jos tahdot ... minä en nyt kuitenkaan tunne mitään erityistä kutsumusta.

—Kuinkas minä yksinäni?

—Mikset voisi yhtä hyvin yksinäni?

—Ei se sovi ... ihmiset sitä kovin kummastelisivat.

—Minun tietääkseni on ripillä käyminen kunkin yksityinen asia, johon kenelläkään ei ole syytä sekaantua, sanoi Elli ja meni keittiöön. Pastori, joka tunsu hänen aika-aikaiset pahat tuulensa ja tahtoi niitä aina väistää, antoi hänen olla.

Oli alkanut tulla seläntakaisia kirkkovenheitä pappilan rantaan, ja tavallisuuden mukaan poikkesivat arvokkaammat emännät keittiöön rouvan puheille levähtämään ennenkuin lähtivät kulkemaan maataivalta kirkolle.

Elli kuuli heiltä, että Olavi oli ollut pyhää vasten yöllä järven takana kylän kentällä nuorten kanssa tanssimassa. Aamun valjetessa kuului sitten lähteneen sydänmaalle päin pyssy olallaan.

Kun pastori oli valmis lähtemään, kysyi hän vielä kerran kamarinsa ovelta:

—Et siis tule?

Miksei hän oikeastaan voisi mennä. Mitä hän täälläkään tekee yksinään koko pitkän päivän. Mutta ripille? Nuo puoleksi pakolliset ripilläkäynnit olivat aina olleet hänelle vastenmieliset. Hänestä tuntui sitä paitsi, ettei Olavi sitä hyväksyisi, että hän pilkallisesti hymähtäen sanoisi: käyttkö *te* ripillä? Mutta jos hän ei menisi, kuinka se taas selitettäisiin? Pappilassa ollaan niin valmiit kaikkia selittämään.

—Minä tulen, sanoi hän.

Ei koskaan ollut elämä kuitenkaan tuntunut hänestä niin äitelältä kuin tänään, kun hän yksistuimisisa kärryissä yhdessä miehensä kanssa ajoi ulos pihalta. Hän tuskin mahtui kaitaiselle istuimelle leveään vierustoverinsa kupeelle, joka käytti tilaisuutta kietoakseen vasemman käsivartensa hänen vyötäisensä ympärille, kun oikealla hoiti ohjaksia. Kun edes olisi päässyt noista hyväilyistä, tuosta ruumiillisesta koskettamisesta! Monet kerrat hän oli vannonut tekevänsä siitä lopun ja monet pitkät yöt itkenyt vuoteensa äärimmäiseen nurkkaan paenneena, kun häneltä oli puuttunut tahdonlujuutta ajaakseen päätöksensä perille.

Sehän on sinun velvollisuutesi, oli hänen äitinsä hänelle sanonut, kun hän sille itkien valitti, sinähän olet siihen sitoutunut, olet antanut sanasi etkä voi ottaa sitä takaisin.

Eikä se viime aikoina ollut tuntunutkaan niin raskaalta kuin alussa. Kun Olavi nyt oli tullut, kun voi häntä ajatella ja mielessään kuvitella yöllä niinkuin päivälläkin ja kun tiesi saavansa olla hänen seurassaan, sai hän sen kaiken, mikä häntä muuten vaivasi, helpommin unohtumaan. Mutta nyt tuntui taas siltä kuin hän olisi ollut kokonaan poissa, kuin hän olisi ollut häneen suuttunut eikä hänestä

koskaan tulisi vähääkään välittämään. Elämä tuntui sentähden taas entistään turvattomammalta ja tyhjemmältä.

He tulivat ajaessaan samoille paikoille, missä olivat Olavin kanssa kävelleet ja ajelleet ja jotka alkoivat muodostua hänelle jonkinlaisiksi muistopaikoiksi: tulivat tuolle mäelle, jossa olivat jo niin monta kertaa istuneet virstapatsaan luona, sillalle, jossa hän oli poikain kanssa onkinut ja jossa taaskin olivat kalastamassa samat pojat, jotka toissa päivänäkin. Eihän siitä ollut kulunut kuin yksi ainoa päivä, mutta se oli kuitenkin kaikki jo kuin jotain kaukaista menneisyyttä.

Ja kun hän tuli pappilaan, oli kaikessa se vanha, vuosikausien vanha väritys. Se ei ollut ollenkaan se sama pappila, jossa hän ensimmäisenä sunnuntaina Olavin tulon jälkeen oli ollut. Hän itse oli nyt puettu mustaan, kun pappilan nuorilla ja muilla vierailloilla oli valkeimmat kesävaatteensa. Hän istui salissa vanhain vakavain rouvain kanssa, jotka eivät osanneet keksiä mitään sanoa, ja heidän mukanaan hänen täytyi mennä varhain alkavaan rippisaarnaan, kun nuoret jäivät verannalle heidän jälkeensä katselemaan. Hän melkein olisi toivonut, että joku olisi kysynyt häneltä, minne Olavi oli jäänyt, ja että neiti Liina taas tekisi viittauksiaan. Se olisi hänestä ollut kuin merkki siitä, että he luulivat Olavin hänestä vähän välittävän, että he olivat huomanneet jotain hänessäkin. Mutta kukaan ei puhunut hänestä sanaakaan.

Koko pitkän kirkkoajan sai hän istua kuumassa, sipulille ja hielle haisevassa täyteen ahdetussa kirkossa. Rippisaarna oli pitkä ja väsyttävä, katkismussaarnasta, jonka hänen miehensä suoritti, ei tahtonut loppua tullakaan ja puolipäiväsaarnan kestäessä hän oli siihen paikkaansa menehtynyt.

Hän koetti haihduttaa aikaa ajattelemalla kaikkia niitä hetkiä, jotka hän oli ollut yhdessä Olavin kanssa, ja muistella niitä puheita, joita heillä oli ollut. Hän painautui penkkiin, sulki silmänsä ja kuvaili eteensä hänen ulkomuotonsa, liikkeensä, äänen vivahduksensa ja katseensa. Mutta miksi oli heidän välinsä sitten eilen niin yht'äkkiä muuttunut? Hän näki sen nyt vielä selvemmin kuin eilen, mutta ei voinut enää mitenkään saada vakuutetuksi itseään, ettei se mitään merkinnyt ja ettei se ollut tahallista ja aiottua. Mitäs hän minusta välittäisi! Olenhan ollut mieletön sitä toivoessanikaan mahdolliseksi. Ja sitä ei hän enää voinut salata itseltään, että hän sentään joskus oli sitä toivonut, välistä ehkä vähän luullutkin: silloin kun hän esimerkiksi puhui itsestään, tai kun hän tuli sinne niitylle häntä noutamaan, tai kun istui verannalla pöydän takana ja katsoi häneen, tai aina kun puristi hänen kättään hyvää yötä sanoessaan.

Mutta nyt ne merkit eivät hänen mielestään enää mitään merkinneet. Hän istui taas tässä entisessä elämässään, entisessä ympäristössään etäämpänä kuin koskaan ennen kaivatusta onnestaan. Pastorikin tuli aina sakastista ja istuutui hänen viereensä, kun kirkkotoimituksilta jouti, ja tarjosi hänelle virsikirjansa, josta hänen olisi pitänyt veisata.

Onkohan kukaan ihminen tässä maailmassa niin onneton kuin minä? kysyi hän itseltään moneen kertaan. Ja mistä syystä? Mitä minä olen tehnyt tämän kohtaloni ansaitakseei? Kun hän ei sitä muualta löytänyt, koetti hän hakea sitä itsestään. Ehkä hän oli itse rikkonut jotain tämän kaiken ansaitakseen, sillä eihän syyttömiä kuriteta eikä kiduteta. Kun vain olisi tiennyt, mitä se oli, ja saanut sovittaa sen! Hänelle muistui mieleen äitinsä puheet. Hän oli aina aavistanut, ettei Elli tulisi onnelliseksi. »Meidän suvussa on aina ollut sellainen pyrkiminen muuhun kuin siihen, mikä meille on annettu», oli hän kerran sanonut. Eikä hän itsekään näyttänyt elämänsä tyytyväiseltä. Hän ei rakastanut isävainajaa niinkuin olisi tahtonut. Mutta miksi kuitenkin hän oli se, joka kaikin voimin tahtoi naittaa minut? Eihän minulla olisi ollut kiire! Olisinhan voinut henkeni elättää tavalla tai toisella. Ja kuka tietää, enkö minäkin maailmaa kulkiessani olisi voinut omaa onneani tavata?

Miksen minä noussut niitä vastaan? Miksen tehnyt sitä, minkä tunsin oikeaksi, miksi annoin taivuttaa itseni? Mutta minä olen aina ollut nahjus, saamaton, tahdoton, toisten kuletettava! Siitähän se oli seurauksena kaikki tämä sisällinen kurjuus. Sehän se oli, joka nyt rankaisihe. Sehän se oli se »synti pyhää henkeä vastaan», josta pappi parhaillaan puhui. Ja se oli sovittamaton, sillä eihän tehtyä enää voisi saada tekemättömäksi.

Mutta miksei voisi? Miksi minä istun tässä näin vain maailman tähden, ihmisten vuoksi? Miksen riuhtaise itseäni irti ja juokse tieheni?

Mutta kun hän kehittää tätä päätöstä mielessään, ilmaantuvat papit samassa alttarille ehtoollista jakamaan, lukkari aloittaa virren: »Oo Jumalan karitsa», hänen miehensä tarjoaa hänelle käsivartensa ja viepi hänet alttarille hajaantuvan väkijoukon keskittse. Hän tuntee polvistuvansa miehensä viereen, pappi pistää öylätin hänen suuhunsa ja sanoo: »Meidän Herran Jeesuksen Kristuksen ruumis kätkeköön sinun ruumiis ja sielus iankaikkiseen elämään, ammen», toinen pappi kallistaa viiniä hänen huulilleen ja sanoo: »Meidän Herran Jeesuksen Kristuksen veri kätkeköön sinun ruumiis ja sielus iankaikkiseen elämään, ammen». He sanovat sen kuin hautaa lukien, niinkuin tarkoittaisivat: »Maasta olet sinä tullut, ja maaksi pitää sinun jälleen tuleman». Hän ei voi enää pidättäytyä, kaikki on niin toivotonta, niin

surkeaa, hän purskahtaa kyyneliin, itkee alttarin reunaa vasten ja itkee vielä penkissäänkin, johon hänen miehensä taluttaa hänet, liikutettuna hänkin. Mutta Ellistä on niinkuin hän toisen kerran olisi astunut vihkituoliin ja niinkuin hän vielä kerran olisi pettänyt periaatteensa ja myynyt itsensä. Mutta hän on niin voivuksissa, ettei voi muuta kuin itkeä.

Vihdoin viimeinkin päättyvät kirkonmenot. Kun olisi edes päässyt suoraa päätä kotiin! Mutta täytyihän vielä mennä päivällisille pappilaan. Näytti siltä kuin ne olisivat erityisemmän uteliaasti tarkastelleet hänen itkettyneitä kasvojaan ja koettaneet arvata hänen ajatuksiaan— Liina varsinkin—ja niinkuin todella olisivatkin arvanneet syyn hänen surumielisyyteensä ja siitä keskenään puhelleet, koska aina syntyi äänettömyyttä ja puhe nähtävästi siirtyi toisaalle, kun hän liittyi heidän seuraansa.

Mutta pääsihän hän sieltäkin ja kuuli ilokseen, että kun hänen miehensä taas menee pitäjälle, hän saa ajaa yksin kotiin.

Kuta enemmän hän ajaessaan lähenee kotiaan, sitä enemmän alkoi hänen sydämensä kevetä. Ehkei hänen sentään ollutkaan niin suurta syytä valittaa onnettomuuttaan? Ehkä Olavi jo on tullut kotiin, odottaa häntä, on kenties lähtenyt häntä vastaan maantielle ja asettuu hänen viereensä tähän rattaille. Olisi voinut tulla sillalle saakka,—mutta ei häntä siellä sentään näkynyt. Mutta tuonne virstapatsaan luo mäelle hän olisi hyvinkin voinut tulla—vaan ei häntä ollut sielläkään. Tien kääntyessä hän ehkä vielä ilmaantuu? Ei sielläkään. Eikä haan veräjällä eikä tarhalla. Hän ehkä lepää, on tullut vasta kotiin, on ollut väsyksissä ja nukahtanut.

Vaan ei hän uskaltanut kysyä sitä rengiltä, joka tuli hevosta ottamaan. Hän meni sisään, mutta ei näkynyt missään hänen vaatteitaan, ja pyssykin oli poissa. Mutta olihan hän voinut viedä ne mukanaan omaan huoneeseensa, jonka ovi oli kiinni.

Jos hän menisi rantaan, siellä saisi hän sen parhaiten tietää. Hän meni sinne kiertäen syrjäiteitä, sillä hän oli jotenkuten saanut päähänsä, että palvelijatkin arvasivat hänen mielentilansa ja tunteensa ja seurasivat häntä väijyen. Siellä hän vasta sai varmuuden. Venhe, jolla Olavi oli eilen lähtenyt vesille, ei ollut vielä rannassa.

Hän ei siis vieläkään ollut palannut? Mutta missä hän voi viipyä näin kauan? Kunhan hänelle ei vain olisi mitään tapahtunut! Jokin tapaturma? Sattuuhan niitä niin usein .. herra Jumala, eihän se vain liene mahdollista!

Mutta ihmettä, kuinka se tuntui omituiselta: yht'äkkiä hän sitä melkein kuin olisi toivonut. Jos hän olisi vahingoittunut jotenkin helposti ja sairastuisi ... ja minä saisin häntä hoitaa...

Hän laitatti illallisen, katatti pöydän verannalle, laski palvelijat vapaiksi, lupasi heidät kylälle ja istui itse kamarinsa ikkunaan odottamaan. Hän odotti yhtä levottomasti kuin silloin ensi iltana, ja hänessä syntyi sama epämääräinen, perusteeton pelko, ettei hän ehkä tulekaan. Hän väsyi katselemaan järvelle, jossa ei näkynyt ketään ja jossa auringon laskettua usva peitti näköalan, ja heittäytyi salin sohvalle pitkäkseen. Ehkä kaikki tämä aika, jota hän oli luullut todellisuudeksi, olikin vain kuvittelua. Oliko hän ollenkaan ollut täällä? Eivätkö ne olleet pitkää unennäköä kaikki nämä viikot?

Hän oli niin uupunut, ettei saanut ajatuksiaan kootuksi, ei jaksanut enää odottaa ja vaipui unen horrokseen. Lieneekö nukkunut kauankin, kun kuuli kolkutusta rannasta, meni ikkunaan ja näki hetken kuluttua Olavin nousevan pihaan pyssy olallaan.

XVI.

Olavin metsästysretki ei ollut oikein onnistunut. Hän ei voinut panna siihen tarmoaan eikä se häntä nyt ollenkaan huvittanut. Mistä hän sen oikeastaan oli saanutkaan päähänsä? Ajettuaan takaa muutamia telkkäpoikueita, jotka sukeltelivat hänen edellään ja sitten hajaantuivat ympäri selkiä, hän jätti ampumisen sikseen ja nousi maihin, kuultuaan viulun soittoa muutaman rantatalon takaa mäeltä.

Sinne oli kokoontunut kylän nuorisoa kiikkumaan ja tanssimaan. Hän koetti liittyä heidän seuraansa ja puhella tyttöjen kanssa, mutta ne ujostelivat ja vetäytyivät toistensa taa. Hän kehoitti viuluniekkaa jatkamaan soittoaan, joka hänen ilmestyessään oli keskeytynyt, mutta kun hän itse yritti tanssia, lakkasivat kaikki muut ja pysähtyivät tarkastelemaan, »kuinka herra tanssii.» Hän oli mielestään epäonnistunut, tuli pahalle tuulelle ja vetäytyi puhelemaan muutamain isäntämiesten kanssa, jotka istuivat veräjän päällä tupakoiden.

Heiltä hän sai kuulla, että talon takana olevassa metsälammessa pitäisi olla suuri sorsapoikue. Hän meni aamun koitteessa sinne, mutta ei saanut ammutuksi kuin pienen tavin. Suota myöten rämpi hän toiselle lammelle, jossa pitkän väijymisen jälkeen sai tapetuksi pienten poikainsa ympärillä häärivän telkän. Väsyksissä, nälissään ja suuttuneena itseensä hän palasi venheelleen. Eikä hän edes ollut saanut ajatuksistaan ajetuksi sitä, mitä oli tahtonut haihduttaa. Elli koko ajan ikäänkuin kihisi hänen verissään, soi hänen korvissaan, paneutui hänen soutuunsa tahtiin ja hänen askeliensa liikkeisiin.

Talosta, johon hän poikkesi ruokaa saamaan, oli isäntäväki mennyt kirkolle, ja pitkän odotuksen jälkeen hän ei saanut syödäkseen muuta kuin leipää, suolakalaa ja piimää. Syötyään heittäysi hän uupuneena pirtin lattialle heinille ja nukkui siinä siihen saakka, kunnes väki tuli kirkosta kotiin. Emäntä kertoi käyneensä aamusella Tyynelässä rouvan puheilla, olivat olleet kirkossakin molemmat, pastori ja pastorinna, ja olipa satuttu samaan ehtoollispöytäänkin.

Vai oli Elli ollut ripillä? Yhdessä miehensä kanssa?

Tämähän alkaa olla jo liikuttavaa, sehän on jo täydellinen perheidylli! Mutta tappio ei toden totta ole suuri! Varsinkin kun voittopuolelle saa panna uuden sielutieteellisen kokemuksen entisten lisäksi.

Mutta kuta enemmän hän selkää soutuessaan lähenei pappilan rantaa, sitä vähemmän alkoi hän voida katsoa asiata sielutieteellisen kokemuksen kannalta. Häntä kirveli yhä se, että hän kuitenkin oli voinut niin täydellisesti erehtyä. Hänellä oli mielestään täysi oikeus kohottaa olkapäitään ja halveksia. Jotain tyydytystä saadakseen täytyi hänen jotenkuten saada osoittaa ylenkatsettaan, iskeä tai raapaista niin, että se tuntuisi, antaa hänen tietää, mitä hän ajattelee, ja haihduttaa hänestä kaikki mahdolliset luulot ja kuvittelut. Ehkä olisi parasta panna tavaransa kokoon ja jättää heidät nauttimaan toistensa seurasta. Sillä siellä kai jo taas nukutaan laskettujen uutimien takana.

Mutta kun hän kääntyi huoneen nurkan ympäri pihaan, näki hän Ellin istumassa verannan alimmalla rappusella, poski käden varassa, tuijottamassa eteensä pihaa pitkin.

—Hyvää iltaa, rouva! sanoi hän vähän teeskennellyn kohteliaasti.

Elli nousi ylös ja tuli häntä vastaan.

—Minä kun luulin teidän jo sille tiellenne uupuneenkin!

—Kuinka niin?

—Kuvittelin jo aivan, että teille oli tapahtunut jokin onnettomuus.

—Sehän on ikävä, jos olen saattanut teitä *turhanpäiten* levottomaksi.

—Turhanpäitenkö? Onhan päinvastoin hauska, että pelkoni on ollut turha. Mutta te olette varmaankin aivan väsynyt ja nälästynyt ... antakaa minulle nämä ja istukaa nyt heti paikalla illalliselle.

Elli otti hänen hattunsa ja pyssynsä huolimatta hänen estelyistään ja vei ne eteisen naulaan.

—Ettehän vain ole odottanut minua illalliselle? kysyi Olavi.

—Olenhan toki! Miksen olisi? Olkaa hyvä!—No, ja kertokaa nyt, kuinka metsästysretkenne on onnistunut.

Olavi vastasi lyhyesti, että olihan se tavallisesti.

—Sitten on teillä varmaankin ollut hauska retki. Minä kuulin eräältä emännältä, että olitte mennyt jollekin metsälammelle ... sellaisistahan niitä aina taitaa olla helpompi löytää lintuja.

—Onhan niitä helppo löytää, kun niitä vain on.

—Aivan yksinkö te eilen souditte sinne ... minä aivan unohdin, että olisihan joku renkipojista joutanut tulla mukaan.

—Kiitoksia vain, mutta se ei olisi ollut tarpeellista.

Ellin osanotto tuntui hänestä tehdyltä. Hän vastasi niin lyhyesti ja yksikantaan kuin suinkin voi näyttämättä tahallisesti epäkohteliaalta.

—Saako luvan olla teetä?

—Ei kiitoksia!—mutta kun Elli oli jo valmistanut lasin ja ojensi sen hänelle, ei hän voinut olla sitä ottamatta.

—Entäs miehenne? kysäisi hän yht'äkkiä. Eikö hän tulekaan illalliselle?

—Hätkö? Hänhän on pitäjällä.

Olavi ei voinut enää pidättäytyä. Liikutellen hermostuneella kädellä lusikkaa lasissa sanoi hän:

—Ja teidän täytyy siis elää leskenä ja kestää eron katkeruutta taas koko viikko?

Mitä oikeastaan hyödytti pistellä näin ... parasta kun ei ole mistään tietävinään ja menee tiehensä, jos ei voi olla täällä. Mutta kun Elli ei vastannut, niin se taas suututti häntä ja hän jatkoi:

—Se kai ei ole niinkään helppoa?

—Eikö ole helppoa?

—Niin, minä vain ajattelen, ettei mahda olla.

Elli oli vähän aikaa vaiti vetäytyneenä teekeittiön taa, josta laski vettä kannuun. Asettaen sen paikoilleen sanoi hän sitten ääni vähän värähtäen:

—Sanokaa minulle, miksi olette niin pilkallinen ... oletteko suuttunut jostain ... olenko tehnyt jotain, joka...?

—Ette suinkaan!... Kuinka voitte sellaista otaksuakaan!... Pyydän anteeksi, jos olen tietämättäni antanut aihetta sellaiseen luuloon.

—Mutta teidän äänessänne on kuitenkin jotain, joka...

—Joka mitä?

—Jotain, joka ... en minä tiedä ... mutta en minä nyt enää ymmärrä teitä ollenkaan...

Viivytellen vastaustaan, miettien sitä ja löytäen mielestään purevan, sanoi hän tekeytyen rauhalliseksi:

—Ehkä olettekin oikeassa ... minä ylipäänsä luulen, ettemme oikein ymmärrä toisiamme.

Se näytti sattuvan...

—Niinkö? Mutta olettehan niin usein sanonut päin vastoin?

—Alussa, kun kaksi ihmistä tapaa toisensa, tapahtuu usein, että he, pintapuolisesti oppien toisiaan tuntemaan, luulevat olevansa samaa mieltä ja heidän katsantotapansa näyttävät sopivan yhteen, mutta sitten ilmaantuu useinkin jotain, joka yht'äkkiä osoittaa, että he ovat toistensa suhteen erehtyneet.

—Te olette siis erehtynyt minun suhteeni—?

—Ja te ehkä myöskin minun?

—Enhän minä tiedä sitä tehneeni ... tähän sen sanoitte?

—Ehkä onkin sitten syy vain minussa ... ja minussahan se onkin...

—Mitenkä teissä?

—Siten vain, että minä en ole ymmärtänyt teitä niin hyvin kuin te ehkä minua. Ja koska olen sitä erityisistä syistä tänään tullut ajatelleeksi, niin voinhan sen sanoakin ... tai oikeastaan on vain eräs anteeksipyyntö, jonka katson velvollisuudekseni tehdä.

—Hyvänen aika! Mitä te tarkoitatte?

—Tarkoitin sitä, että varmaankin olette tuntenut itsenne syvästi loukatuksi, vaikkette ole sitä osoittanut, kun olen niin ajattelematta ja teidän mielestänne ehkä kevytmielisestikin puhunut asioista, joiden kuuleminen on saattanut olla teille hyvinkin vastenmielistä. Mutta se ei ole tullut siitä, etten olisi tahtonut antaa arvoa teidän vakaumuksillenne, vaan etten ole niitä tuntenut tai oikeammin luullut teillä niitä olevan.

—Mutta minä en ollenkaan ymmärrä ... ettehän ole milloinkaan ettekä mitenkään minua loukannut.

—Enkö? No, sittenhän on kaikki hyvin.

—Mutta mitenkä te luulette sen tehneenne? ... minkä johdosta olette voinut tulla sellaiseen

käsitykseen?

—Jos olen erehtynyt ja luullut väärin, niin onhan tarpeetonta sitä selittää.

—Selittäkää nyt kuitenkin ... sanokaa nyt, minä pyydän.

—En ole tiennyt, että olisitte uskonnollinen.

—Mutta mitenkä te ... mistä te nyt sitten olette saanut sen, että olisin?

—Olettehan ollut ripillä tänään?

—Olenhan... Sitäkö te? Ja sitäkö te pidätte niin suurena merkinä minun uskonnollisuudestani, että...

—Eikö se sitten ole tarpeeksi suuri?

—Mutta eihän se ... enhän minä ... hyvänen aika...!

—Minä olen tietysti päättänyt vain itseni mukaan ... *minä* jos menisin ripille, olisi se merkki siitä.

—Niinhän sen pitäisi olla, vaikkei aina ole.

—Mutta suokaa anteeksi, jos minä sitten käsitan teitä vieläkin vähemmän.

—Yhtä vähän kuin minä itsekään ... (ja tuntien vastustamattoman halun selittää ja puhdistautua, sanoi hän:) ... en tiedä muuta kuin että kun mieheni tänä aamuna pyysi, niin minä menin hänen pyynnöstään.

—Ja hänen tahtonsa on tietysti teidän lakinne! sanoi Olavi kiivastuen.

Hän oli noussut ylös ja käveli edestakaisin verannan lattiaa. Elli seurasi häntä arasti silmillään ja melkein rukoileva värähdys äänessään hän sanoi:

—Eihän ollenkaan siinä merkityksessä ... miksi te selitätte kaikki niin väärin ... pitäisihän teidän kuitenkin tietää...

—Mitä niin?

—Ei mitään...—mutta kun hänestä Olavi näytti loukkaantuvan, jatkoi hän:—sitä vain, että ettekö tiedä, että voihan olla kaikenlaisia syitä, jotka melkein kuin pakottavat ... joista ei voi irtaantua, kun niihin kerran on takertunut.

—Ja joista ei tee mielikään irtautua ... onhan se aivan luonnollista ja niin peräti inhimillistä ... sitä sanotaan suureksi, jopa jaloksikin ... kaikki runoilijat ovat sitä ylistelleet ... ja minä kyllä osaan minäkin antaa arvoa sydämen ja tunteiden vaikuttimille... Kun kerran rakastatte miestänne ja tahdotte olla hänen kanssaan onnellinen—

—Ja te luulette todellakin! huudahti Elli.

Olavi oli hermostunut, se oli niin kauan kuohunut hänen sisässään, koko eilisen ja tämän päivää hän oli ajatellut sitä sanoakseen...

—Enhän minä *luule* mitään! En puhu muusta kuin mitä olen omin korvini kuullut ja omin silmini nähnyt.

—Ja mitä te olette kuullut ja nähnyt?

Olavi kohotti kulmiaan ja teki epämääräisen ylenkatseellisen liikkeen olkapäillään:

—Ei mitään muuta kuin mikä on, niinkuin olla pitääkin.

Mutta Elli näki hänen ivansa ja luuli jo aavistavansa, mitä hän tarkoitti. Hän muisti, mitä he ensimmäisenä sunnuntai-iltana pappilasta palatessaan olivat puhuneet, hän ymmärsi nyt selvemmin kuin koskaan, että se oli se, joka häntä vuosikaudet oli vaivannut, kalvanut ja hävettänyt ... ei koskaan hän ollut uskaltanut nousta sitä vastaan, hän oli kaikkien edessä teeskennellyt ja valehdellut ... mutta hän ei mitenkään enää voinut kestää, että Olavikin luulisi sitä hänestä... Sana oli niin monta kertaa ollut putoamaisillaan hänen huuliltaan, se täytyi saada sanotuksi, seurasipa siitä, mitä seurasikaan ... ja ikäänkuin torjuen jotain syytöstä luotaan, ikäänkuin luoden vuosikausien taakan hartioiltaan, huudahti hän kiivaasti, itkunsa kanssa taistellen:

—Mutta se ei ole niin ... se ei ole totta ... minä *en* ole onnellinen, minä *en* rakasta häntä enkä ole koskaan rakastanut!

Mutta tuskin oli hän sen saanut sanotuksi, kun hän hämmästyi rohkeuttaan, kauhistui itseään, katui, häpesi ja heittäytyen pöytää vasten purskahti hän hillittömään, hermostuneeseen itkuun.

Olavi häpesi samassa epähienouttaan, iva ja katkeruus sulivat kuin vaha valkeassa, hän heltyi, katui, tahtoi sovittaa kaikki millä hinnalla hyvänsä ja tarttuen Elliä käsivarteen hän koetti nostaa hänet ylös istualleen:

—Elkää nyt! kuulkaahan ... elkööhän itkekö niin ... rauhoittukaa nyt ... enkö voi teitä mitenkään lohduttaa?

Ellin koko ruumis värähti, kun hän tunsu Olavin häntä koskettavan. Mutta hänen täytyi saada itkeä, tyhjentää pakahtumaisillaan oleva mielensä, siihen paikkaan menehtyä...

Olavi istuutui hänen viereensä, kumartui häntä lähelle, vakuutti, ettei hän ollut mitään pahaa tarkoittanut, että Elli oli käsittänyt hänet väärin.

—Te halveksitte minua ... ja te olette oikeassa ... minä olen kurja olento, heikko, raukka...

—Enhän minä ... minä päinvastoin...

—Te saattekin halveksia minua ... minä ansaitseen sen ... voi, voi, minä olen onnettomin ihminen maailmassa.

—Antakaa minulle anteeksi ... ettekö voi sitä tehdä ... enhän olisi loukannut teitä niin, jos en teitä rakastaisi...

Ja hän oli vakuutettu siitä, että hän nyt todella rakastikin häntä. Hän tahtoi vetää hänet luokseen, pyyhkiä pois hänen kyyneleensä.

Mutta Elli kääntyi pois, nousi ylös ja meni verannan kulmaan, jossa hän katsoen ulos ikkunasta vähitellen rauhoittui, tyyntyi, herkesi nyyhkyttämästä ja kuivasi kyyneliään... Hän näki siinä tuon tutun pihamaansa, tuvan rappuset, joissa valkea kissa kyyhötti liikkumatonna, porstuan oven, jonka toinen puolisko oli auki, tuvan ikkunan ja sen läpi toisen ikkunan, aitan ja tuvan välitse ruispellon, tarhan ja kaivon vintin ... ja kaikki oli hänestä niin vierasta, niinkuin hän ei olisi sitä tuntenut ja ymmärtänyt ja niinkuin kaikki olisi ollut niin kummallisen kaukaista ja epämääräistä...

Onko se mahdollistaa ... oliko hän kuullut oikein ... oliko *hän* sanonut häntä rakastavansa ... onko hän vielä siellä?...

Siellähän hän on, oli ottanut häntä olkapäistä, tahtonut lohduttaa häntä ... ja oliko hän sanonut rakastavansa?

Olavi istui ja odotti. Hän olisi tahtonut virkkaa jotain, mutta ei tiennyt miten aloittaa ja kuinka sovittaa sanansa.

Hetken kuluttua kääntyi Elli häneen päin, pyyhki hiukset otsaltaan, katsoi häneen silmät suurina kyyneleistä, tarttui hänen käteensä, puristi sitä kauan ja sanoi surullisesti hymyillen:

—Hyvää yötä nyt sitten!—ja meni sisään.

Olavi olisi tahtonut mennä hänen jälkeensä, sulkea hänet syliinsä... Mutta hän ei uskaltanut edes pyytää häntä jäämään vielä vähäksi aikaa.

XVII.

Kun Olavi turhaan odotti Elliä takaisin tulevaksi verannalle, otti hän hattunsa ja lähti maantielle päin kävelemään. Pitkän matkaa hän astui kiivaasti voimatta mitään ajatella ja mistään tehdä selkoa itselleen. Tultuaan muutamaan tienhaaraan poikkesi hän maantieltä ja jatkoi matkaansa tuntematonta metsäpolkua, joka vei ensin koivikon läpi, sitten laskeutui alankoon, nousi niityn päitse kankaalle ja päättyi veräjään ahon aidan takana, jonka liepeessä oli pieni mökki. Hän aikoi nousta aidan yli, mutta jäikin sen selälle istumaan. Vasta siinä hän sai alempana olevan metsän yli katsellessaan ja yörastaan laulua kuunnellessaan selville, mitä oikeastaan oli tapahtunut.

Olihan se tullut niin äkkiä ja sellaisella voimalla, ettei hän vielääkään oikein ymmärtänyt, kuinka se oli

käynyt. Ei hän koskaan ennen ollut tuntenut sellaista tunnetta. Se erosi niin kokonaan siitä, mitä hän tähän saakka oli kokenut ja mistä hän jo aikoja sitten oli saanut tarpeensa. Tässä oli jotain muodotonta ja salaperäistä niinkuin tuossa kesäyössä, joka häntä ympäröi. Oli kuin kulkisi hän jossain kielletyssä satujen lumotussa puutarhassa, missä väijyvä vartia voi piillä joka kiven ja kannon takana, mutta jossa kuitenkin saa liikkua vapaasti ja häiritsemättä. Sydäntä ahdistaa joka askeleella, mutta ei kuitenkaan malta kääntyä takaisin. Ja miksi pitäisi kääntyä? Eikö hänellä ole siihen yhtä paljon oikeutta kuin muillakin? *Hänhän* se on, joka rakastaa, ja *häntähän* rakastetaan... Hän muisti eilisen ja tämänpäiväisen mielentilansa eikä voinut enää käsittää, kuinka oli niin voinut sen valtaan joutua. Mistä hän oli saanut ne epäilyksensä? Kuka sanoi, että niissä oli ollenkaan mitään perää? Mutta jos olisi ollutkin, mitä se kuuluu tähän? Yhtä hyvin voisi hän syyttää minua entisyydestäni ... yhtä hyvin voisin minä hyljätä jonkun, joka tuskissaan juoksee luokseni ja tunnustaa, että hänet on väkisin viety. Hänelle muistui mieleen Ellin viittaukset häämatkastaan ja tulostaan uuteen kotiinsa. Mitä hän oli mahtanut kärsiä, miten itkeä ja surra— minua samalla ajatellessaan. Eikä hän taaskaan voinut käsittää, miten hän ei jo ennen ollut tullut siitä selvälle ja miten hän vielä aivan äsken oli voinut epäillä hänen tunteittensa todellisuutta. Millä voimalla, millä hillittömällä intohimolla ne olivatkaan purkautuneet hänen rinnastaan! Ja kun ajattelee, että hän on vuosikausien kuluessa koettanut kasvattaa ja pakottaa itseään niitä kätkemään... Ja Olavi näki taas edessään hänen pinnistetyt kasvonsa, näki hänet nyyhkyttämässä pöytää vasten, näki hänen itkettyneen katseensa, ja olisi vielä kerran tahtonut vetää hänet luokseen ja lohduttaa häntä.

Samalla hän tuli ajattelemaan itseään, punnitsemaan omia entisiä tunteitaan ja vertailemaan niitä toisiinsa. Ne olivat niin vaaleita ja värittömiä näihin verraten, niissä ei ollut koskaan ollut tarpeeksi syvyyttä, ja siksi ne olivatkin aina niin nopeasti haihtuneet. Mutta olisiko hän nyt vihdoinkin löytänyt sen todellisen, sen suuren ja epäitsekään, sen n.s. aatteellisen tunteen, jota hän kaiken elämänsä oli hakenut? Hän luuli niin... Mitäkö tästä seuraisi? Kuinkako tämä tulisi päättymään? Mutta eihän siitä tarvitsisi seurata mitään, eihän sen tarvitsisi mihinkään johtaa. Olihan Elli voinut säilyttää sen, se oli ollut hänen ihanteensa vuosikautia... »Enkö minä sitten voisi säilyttää sitä samalla tavalla?» Ja yht'äkkiä sopi se hänen mielestään niin hyvin sisällöksi siihen ihanteelliseen aivotyön elämään, jonka ulkopiirteet hän, muuhun kaikkeen kyllästyneenä, oli tänne tullessaan eteensä piirtänyt. Miksi ei hän kuitenkaan ollut tuntenut täydellistä tyydytystä työssään? Siksi, että häneltä oli puuttunut sen hengetär. Mutta nyt hän oli sen tavannut.

Haaveellinen kesäyö antoi vahvistusta sille mielialalle, johon hän oli joutunut. Ei koskaan hän ollut luullut voivansa tuntea niin puhtaasti ja niin kirkkaasti... Kuinka kaukana hän olikaan nyt tovereistaan, heidän katsantotavoistaan ja entisestä itsestäänkin!

Kuinka maailma sentään oli läpikuultavan hieno, kuinka luonto oli ihana!

Aamu jo valkeni, kun hän lähti palaamaan Tyynelään. Sitä lähetessään hän tapasi itsensä ajattelemasta, että ehkä tämä kaikki sentään onkin vain unelmaa ja hän huomenna jo tuntee ja selittää kaikki toisin. Mutta entä sitten, jos se olisikin unelmaa! Mikä ei ole unelmaa? Oikeastaanhan sitä on kaikki se, mikä on yläpuolella tavallisuutta. Ja kestäähän se niin kauan kuin kestää ... ei ainakaan ole tarvis siitä ennen aikojaan ja tahallaan herättää itseään.

Kun hän tuli verannalle ja siitä porstuaan, näki hän, että Elli oli heittäytynyt salin sohvalle ja nukkunut siihen. Jos hän menisi ja suutelisi hänet hereille? Mutta hänestä oli hienompaa antaa hänen olla ... nukkua rauhassa... Ja sukkasillaan hän hiipi hiljaa ja varovasti ylös vinnille.

Mutta kun hän aamulla heräsi, oli hänen ensimmäinen tunteensa jo pieni epäily. Hän olisi kuin toivonut, ettei se vielä olisi tapahtunut, mikä oli tapahtunut eilen. Entä jos Elli ei vastaisikaan sitä, mitä hän oli kuvitellut? Hän oli niin usein saanut sen kokea, että hän pelkäsi nytkin käyvän, niinkuin oli käynyt ennenkin. Hän muisti, kuinka hän nähtyään morsiamensa sen eron perästä, mikä oli seurannut ensimmäistä tunteen purkausta, oli joutunut aivan kokonaan hämmennyksiinsä. Se ei ollut ollenkaan se ihanne-impä, joksi hän erilläänolo-ajallaan oli häntä kuvitellut. Oli silloin melkein tehnyt mieli juosta pois, livistää tiehensä. Mutta tyttö oli kiitänyt häntä vastaan, heittäytynyt hänen syliinsä, ja hänen oli täytynyt sulkea hänet siihen, vaikka rinta oli aivan rauhallinen ja sydän kylmä. Nytkin näytti kaikki niin järkevältä aamuvalossa, niin vähän salaperäiseltä ja suurelta. Olenko minä taaskin antanut satunnaisen mielialan vaikuttaa? Mutta hän tahtoi kuitenkin saada vakuutusta tunteelleen, hän viivytteli nousuaan, houkutteli esille eilisiä kuvia ja saikin ne sen verran palaamaan, että hän uskoen ainakin hyvään tahtoonsa laskeutui alas.

Ja ilokseen hän näki, ettei vaikutus ollut se, jota hän oli pelännyt. Kun hän tuli verannalle, ei Elli ollutkaan siinä odottamassa, niinkuin Olavi oli luullut. Hän näki hänet täysissä talouden toimissa tuvan rappusilla, tulossa tuvasta viilipytyjä kantaen. Kuinka kauniissa kaaressa notkui hänen ruumiinsa, kun hän kohotti kannettavaansa päänsä tasalle ja mitään huomaamatta kulki pihan poikki keittiöön! Noin juuri piti hänen ollakin, noin ulkonaisesti rauhallinen, vaikka hänen mielensä varmaankin on levoton.

Ja toinen yhtä miellyttävä piirre, kun hän sitten salin kautta tuli verannalle ja he siellä tapasivat toisensa. Ei kaukaisinta viittaustakaan siihen, mitä eilen oli tapahtunut ... kenties sentään jokin vähäinen silmän alaluomen värähdyksessä.

Vasta sitten, kun Olavi oli mennyt hänen jälessään puutarhaan, tarttunut häntä siellä käteen ja uudelleen vakuuttanut samaa mitä eilenkin, sanoi Elli:

—Onko se sitten todellakin totta?

—On se totta, sanoi Olavi niin hellällä, syvällä ja vakuuttavalla äänellä, että Elli ei voinut sitä enää epäillä.

Mielenliikutuksesta uupuneena hän oli eilen illalla nukkunut melkein heti kohta, kun oli heittäytynyt pitkäkseen. Ja aamulla se oli hänestäkin ensi alussa ollut mahdotonta. Se olisi ollut liian onnellista, jos se olisi ollut totta. Hänkö, joka niin kauan ja niin toivottomasti oli sitä toivonut, mutta jonka vallattomimmatkaan unelmat eivät olleet menneet niin pitkälle ... joka tuskin oli tullut ajatelleeksikaan sitä, että Olavi häntä rakastaisi, vaan jonka kaikki vaatimukset elämältä olivat pysähtyneet siihen, että vain saisi olla hänen seurassaan, kuulla häntä ja nähdä häntä ja silloin tällöin vain *kuvitella*, että Olavin tunteet ovat samat kuin hänenkin—hänkö nyt yht'äkkiä ja juuri silloin kun kaikki näytti olevan lopussa, saisi kuulla sen hänen omasta suustaan! Mutta niinhän se oli, ja nyt vakuutti hän taas sitä samaa... Mitä syytä olisi hänellä sanoa niin, jos hän ei niin ajattelisi ja tuntisi?... Mutta hänen teki mielensä kuulla se vielä kerran...

—Mutta jos te vain niin luulette? ... jos te erehdytte itsenne suhteen?

—En, en ... minä en erehdy ... minä olen vain erehtynyt siinä, että niin kauan olen sitä pidättänyt, niin kauan ollut ymmärtämättä itseäni ja teitä ... te ette saa enää epäillä minua ... ettehän?

—En...—ja hän ojensi hänelle kätensä vakuudeksi siitä, että hän uskoi.

—Ja annatteko anteeksi, että eilen pahoitin mielenne?

—Elkää nyt sitä enää ajatelko!

Siinä istuessaan kiikkulaudalla ja Elliä katsellessaan oli Olavi piankin voittanut ensimmäisen hetkellisen heikkoutensa ja antautui nyt mielihyvällä sen tunteensa valtaan, joka pitkästä ajasta oli hänelle niin uusi ja entisestään niin erilainen. Kuinka hän rakasti sitä, että Elli käyttäytyi niin arasti ja samalla niin arvokkaasti! Hän oli poistunut vähäksi aikaa, jättäen Olavin yksin. Mutta sitten hän tuli takaisin, levitti valkoisen, kaikkein hienoimman pöytäliinansa kiikkulaudan eteen asetetulle pöydälle ja toi siihen hänen aamukahvinsa. Kuinka se oli kodikasta ja kuinka se samalla oli kuin jonkinlainen salaperäinen, harvinainen juhla! Ja Elli ei tehnyt häneen sitä vaikutusta kuin hän olisi ollut morsian, hän oli kuin hänen vaimonsa, hänestä tuntui kuin he jo olisivat häänsä viettäneet ja kuin he jo nauttisivat yhdyselämänsä rauhasta. Aamukin oli tuollainen tyyni puolipilvinen kesäaamu, jolloin taivas selviää hiljalleen, varovasti ja ilman tuulta. Näkymättömästi, tuntumattomasti hienonevat pilvet, kohoavat pois ja haihtuvat korkeuteen niinkuin ne olisivat vain maan tuoksua. Ennenkuin auringon terä näkyy ja alkaa kumentaa, näkyy jo sen luoma varjo. Ja kun se sitten alkaa paistaa, jää järvi kuitenkin tyyneksi ja lehvät liikkumattomiksi. Taivas ja maa ikäänkuin ihailevat toisiaan, katselevat toinen toisensa kuvaa silmissään. Pilvet ovat liikkumattomia ja jäävät valkeina marmoripatsaina taivaalle seisomaan, muotojaan muuttamatta.

—Ollaanko siis onnelliset? sanoo Olavi jatkoksi puheilleen ja ajatuksilleen, ja hakien vastausta, joka olisi sopinut hänen mielentilaansa kuvaamaan, luulee hän sen löytäneensäkin ... yhtä onnelliset kuin nuo kaksi riippuoksaista koivua tuolla pientarella, jotka eivät näytä toisistaan tietävän, mutta jotka kuitenkin kaipaivat toisiaan, jos eivät saisi seisoa vierekkäin.

—Ollaan, sanoo Elli ... minä ainakin olen niin ... niin, etten voi sitä sanoa.

—Sanokaa kuitenkin...

—En voi.

—Ja minä kun jo luulin, ettette minusta välittäisikään.

—Minäkö? Voi, voi! ... jos tietäisitte, mitä kaikkea olen teistä aikain kuluessa haaveksinut.

—Teidän pitää siitä kertoa.

—Mutta sittenhän minun pitäisi kertoa teille uudelleen koko elämäni.

—Niin teidän pitääkin.

—Mutta mitä te oikeastaan minusta ajattelette ... eikö tämä kaikki kuitenkin ole teidän mielestänne kovasti väärin.

—Pitäisihän teidän jo siksi tuntea minut, että tiedätte, mitä ajattelen.

—Mutta jos te sanotte sen vain minua rauhoittaaksenne?

—En suinkaan ... sillä minä en tiedä, mistä teitä rauhoittaisin ja minkä tähden. Siksikö, että olette antanut tunteittenne puhua? Mutta kerranhan niidenkin täytyy saada puhua ja kerran niidenkin päästä oikeuksiinsa.

Tekihän niin hyvää kuulla hänen sitä sanovan, ja saihan hän itse vakuutusta siihen, mitä oli ajatellut. Hän oli kysynyt itseltään—sekä ennen että nyt—tekisikö hän siinä väärin, jos tekisi niinkuin nyt oli tapahtunut. Mutta hänestä näytti, ettei hän tehnyt. Olkoon, että hän on kerran lupauksensa antanut—jonka lupauksensa hän tahtoo pitääkin— mutta sydäntään, sieluaan hän ei ole kenellekään luvannut. Se, jolle se olisi ollut tuleva, se ei sitä ole ymmärtänyt ottaa, ei sitä kaipaakaan eikä tule mitään kadottamaan. Miksei hän saisi siis rakastaa ja olla rakastettu? Ja jos hänestä eivät ole olleet väärä hänen tähänastiset tunteensa, miksi ne nyt sitten olisivat? Eihän oikeastaan ole mitään muutosta tapahtunut. Ei muuta, kuin että Olavi tietää sen ja että hän itse tietää sen myöskin. Olihan ollut turha se pelko, jota hän joskus oli tuntenut tätä mahdollisuutta ajatellessaan. Onhan heidän suhteensa vast'edeskin oleva samaa ystävyyttä, jota se on ollut tähänkin saakka ja josta se ei saa muuksi muuttua. Niinhän sen käsittää Olavikin ... hän käyttäytyy niin hienosti, niin arasti ja kohtelee häntä niin kunnioittavasti ... juuri niinkuin ainoastaan sellaisen täydellisen gentlemannin tuleekin ... kuinka hän on onnellinen! kuinka hän on onnellinen!

XVIII.

Ne olivat taaskin ihania päiviä, ihania iltoja ja öitä, samanlaisia kuin viime viikollakin, mutta kuitenkin niin toisenlaisia. He käyskentelivät maantiellä, soutelivat järvellä, istuskelivat rantakivillä, puutarhan kiikkulaudalla, verannalla ja Ellin kamarissa. Ei käynyt ketään koko viikolla, väki oli töissä, talo melkein autio paitsi heitä molempia, paitsi päiväpaistetta, lämmintä ja valoa, joka täytti pihamaan ja huljui huoneissa ulos ja sisään avonaisten ovien ja ikkunan kautta. Ja missä he olivatkaan, puhuivat he toisilleen, kuinka onnellisia he olivat, kuinka he ajattelivat ja tunsivat samalla lailla ja kuinka ne tunteet olivat toisenlaisia kuin kaikki ne, mitä he ennen olivat kokeneet ... ja tokkohan kukaan maailmassa rakastaa niin hienosti ja samalla niin suuresti ja syvästi! Eihän se tavallisissa oloissa ja tavallisille ihmisille voikaan olla mahdollista. Mutta heillä, heillähän on siihen aivan erityiset edellytykset. Ja yhä uudelleen luulivat he ne löytävänsä toisen pitkästä, monivuotisesta, hiljaisesta uskollisuudesta ja toisen turhasta hapuilemisesta ja ihanteensa etsimisestä. Yhtä kummaa kuin oli, että toinen täällä istuu, odottaa ja luottaa, yhtä omituista oli, että toinen maailmaa harhailtuaan ja turhaan etsittyään jotain rauhallista paikkaa, on tänne saapunut ja täältä sen löytänyt. Oliko se sattuma? Kenties oli, mutta Olavi vakuutti, että kun hän laivan kannelta katseli Tyynelän lahtea, hän oli varma siitä, että tuossa se nyt on se satama, jota hän on etsinyt ja jonne hän silloin samassa olisi päättänyt tulla, jos ei olisikaan ennen sitä päättänyt.

—Ne olivat kai ne minun ainaiset toivotukseni, jotka teitä tänne vetivät, sanoi Elli.

Ja nyt hän uskalsi kertoa hänelle, kuinka hän nuottakotansa kupeella oli *häntä*, juuri häntä odottanut. *Sinä* hän ei ollut koskaan kaikkea toivoaan kadottanut.

—Ja *sieltähän* te sitten tulittekin. Kuinka minä sitä pelästyin ensin, ja kuinka olin hämilläni ja kömpelö sinä ensi iltana!

—Ja minusta te jo silloin olitte niin miellyttävä ... minä valvoin kauan teitä ajatellen... Mutta sanokaa, eikö se ollut teidän panemanne se kukkasvihko minun huoneeseen?

—Minunhan se oli ... minua niin peloitti, että te sen huomaisitte.

Ja kun he kerran näin olivat päässeet näihin yhteisiin muistoihinsa, tuli niitä mieleen toinen toistaan liikuttavampia ja viehättävämpiä. Ja mikä nautinto niitä ottaa esille ja saada niistä aina uutta vahvistusta!

Mitä oli Elli ajatellut Olavista, silloin kun he ensimmäisenä sunnuntaina palasivat pappilasta ja hän oli

ollut niin liikutettu siitä, mitä kuuli Sigridistä?—Hän oli ajatellut, että jos tietäisitte, kuinka arkaan paikkaan te kosketitte ja kuinka minä kuitenkin mielelläni kuuntelin, että te häntä puolustitte...

Entä mitä Olavi Ellistä, kun hän tarjosi juomavettä ja kun he eivät kumpainenkaan saaneet sanaa sanotuksi?—»Se oli ehkä silloin, kun minä ensi kerran ja melkein tietämättäni tunsin, että voisin alkaa teitä rakastaa.»

—»Mutta entä kun olimme siellä kellotapulissa? ... te ette aavistanutkaan, kuinka minä olin onnellinen, kun te tulitte pyytämään, että istuisin siihen silmukkaan.»—»Mutta kirkkoaikana minä kuitenkin koetin sakastin ovelta katsella, mihin te olitte istuutunut.»—»Jospa tietäisitte, mitä kaikkea minä sinä sunnuntaina siellä kirkonpenkissä haaveksin?»—»Kertokaa se!»—Ja Elli kertoi sen. Ja kertoi sitten kaikesta muustakin: ikävästään, kun Olavi ei viikolla näyttänyt viihtyvän hänen seurassaan puutarhassa; ilostaan, kun hän tuli noutamaan häntä ongelle; onnestaan, kun hän Olavin puheista päätti, että hän kaipasi ystävää ja ehkä sallisi hänen olla tuona kaivattuna; onnettomuudestaan, kun luuli, että Olavi ehkä välittikin enemmän Liinasta kuin hänestä; riemustaan, kun oli vakuutettu erehtyneensä nähdessään, että Olavi tuli niityltä häntä noutamaan.

Mutta voi, kuinka hän oli ollut onneton lauantaina ja sunnuntaina! ... ja se kauhea aika rippikirkossa ... ja kun Olavi ei ollut vielä illallakaan kotona ... kuinka hän oli kärsinyt luullessaan, että kaikki ehkä oli jo lopussa!

—Teidän täytyy antaa minulle anteeksi kaikki kärsimykset, joita olen teille tuottanut ... teidän täytyy se ... minä en saa rauhaa, ennenkuin tiedän sen...

—Eihän se ole mitään enää ... sehän on jo mennyttä ... en minä sitä enää muistakaan... Mutta sitä minä en todellakaan voi käsittää, kuinka elämäni olisi voinut olla sitten enää mahdollista, jos kuitenkin olisimme sillä lailla eronneet.

—Unohtakaa se kaikki.

—Nyt sen voinkin unohtaa ... enkä ajattele edes sitäkään, että tämä tietysti ei voi kauan kestää.

—Mutta miksei voisi?

—Teidänhän on kuitenkin pian meneminen.

—Mutta jos menenkin, niin voinhan tulla takaisin, ja jos en silloin voi jäädä teille, haen asuntoni jostain muualta läheisyydestä. Minun kun ei ole pitkään aikaan välttämätöntä olla Helsingissä, voin aivan hyvin asettua tänne lukemaan ja työtä tekemään.

—Olisiko se mahdollista! Ja sitten ei tulisikaan enää niitä syysiltoja ja pitkiä talvisia puhteita! Mutta vaikka menisittekkin, olisin sittenkin onnellinen, kun vain tietäisin, että saan nähdä teidät edes kerrankaan vuodessa ... vaikka poistuttekkin talveksi, niin lupaatteko kuitenkin käydä minua kesällä katsomassa?

—Lupaan.

Ja niin he päivä päivältä tyhjensivät toisilleen varastonsa kaikkia niitä muistoja, jotka heille olivat olleet yhteisiä. Elli antautui siihen niinkuin soutaja, joka kokkaan selälleen heittäytyen antautuu verkalleen vuotavaan virtaan, joka viepi ja viepi ohi niittyisten lempeitten rantojen, eikä silmä näe muuta kuin korkean kaartuvan taivaan. Olihan hän tätä tällaista elämää joskus kuvitellut mahdolliseksi, oli silloin tällöin loihtinut toiveensa toteutuneiksikin. Ja nyt hänestä näytti, että se ja se, mitä hän oli kuvitellut, oli sitä, mitä hän nyt sai todellisuudessa elää. Kaikki ne entiset toiveet ja kuvittelut, sanoi hän, ne olivat aikain kuluessa muuttuneet kuin kuiviksi kukkasiksi, jotka hän huolellisesti oli kätkenyt elämänsä kirjan lehtien väliin, uskomatta, että ne koskaan tulisivat esille otettaviksi. Ja nyt ne ikäänkuin itsestään olivat alkaneet uudelleen vihannoida ja uudelleen tuoksua!

Ja *hänellekö* oli kaikki tämä tapahtunut, hänellekö, joka jo oli pitänyt itsensä elävältä haudattuna! Se oli nyt niin huimaavan korkeata ja valoisaa, mikä ennen oli ollut ammottavan syvää ja pimeätä! Se oli kuin se hänen vanha taivaansa, jota hän kotona ollessaan oli hakenut kotirantansa tynnestä kuvastuksesta, joka oli häntä hirvittänyt ja vetänyt puoleensa, jota hän oli silloinkin ollut katselemassa, kun Olavi oli heille saapunut, joka silloin oli vavahtanut koko korkeudessaan ja hämmäntynyt samassa, mutta joka nyt taas oli kirkastunut eikä ehkä milloinkaan enää tulisi tummenemaan.

XIX.

Olavi kuunteli häntä ja antoi hänen puhua pitkät hetket hennomatta häntä keskeyttää. Elli oli hänelle siinä kuin uusi ilmiö sekä itseensä että hänen mielestään kaikkiin muihinkin naisiin verrattuna. Hän antoi itsensä niin täydellisesti, niin mitään säästämättä ja salaamatta.

Hän oli siinä niin erilainen kuin kaikki ne muut naiset, jotka Olavi tätä ennen oli tuntenut ja jotka olivat avanneet hänelle sydämensä ja sielunsa sulkeakseen ne taas samassa. Elli ei näyttänyt tahtovan mitään salata, ei mihinkään verhoutua, ei estää mitään itsestään kuvastumasta.

Ja Olavia se alussa miellytti sanomattomasti. Se oli kuin satasärmäinen kuvastin, jossa hän näki itsensä tuhatkertaisesti monistettuna.

Mutta sitten se alkoi vähitellen tuntua yksitoikkoiselta, välistä melkein kyllästyttääkin.

Hän olisi kyllä tahtonut antaa kuvan kuvasta, palkita tunteen tunteella ja luottamuksen luottamuksella. Mutta hänellä ei ollut juuri mitään lisättävää siihen, mitä oli jo ennen itsestään kertonut, ei mitään sellaista, jota olisi voinut Ellille kertoa. Sillä kaikkiahan hän ei olisi voinut, Elli ei olisi ymmärtänyt ja olisi käsittänyt hänet väärin. Ja sitten oli hänen rakkautensa niin uusi ja niin pinnalla vielä, kun pohjalla oli elämä, jonka muodostamisessa Ellillä ei ollut mitään osaa.

Hänen olisi kuitenkin tehnyt mielensä osoittaa niitä tunteitaan, joita hänellä oli. Hän huomasi useinkin enemmän katselevansa kuin kuuntelevansa. Hän seurasi Ellin liikkeitä, hiveli silmillään hänen muotojaan. Hänestä oli hänen otsansa niin puhdas, silmäkulma niin salaperäinen, posken ja tukan raja niin houkutteleva, olkapää niin pyöreä, rinta niin täyteläinen ja tiukka, ja jalka, joka Ellin ommellessa oli toisen jalan päälle nostettuna, niin kaunismuotoinen ylhäältä alas. Hänen olisi sentähden tehnyt mieli hyväillä häntä, vetää hänet luokseen, sulkea syliinsä ja suudella.

Mutta kun hän eräänä iltana heidän erotessaan tahtoi tehdä sen, väisti Elli.

—Ei, ei, sanoi hän.

—Mutta miksei?

—Jos te kerran kadutte ja kyllästytte minuun, niin se olisi minusta niin väärin.

Elli odotti, että hän sanoisi ei koskaan kyllästyvänsä eikä koskaan katuvansa. Mutta sen sijaan sanoi Olavi nähtävästi vähän loukkaantuneena:

—Niinkuin tahdotte...—ja meni ylös.

Miksei hän siihen suostunut? Mitä pahaa siinä olisi ollut?—Eikä hän saanut torjutuksi ajatusta, että se oli vielä vanhaa ennakkoluuloa, jota hän ei olisi odottanut Elliltä ja jota ei olisi pitänyt olla heidän suhteessaan, joka hänen mielestään oikeutti kaikkeen.

Ja samalla tuli hänelle halu saada kuulla enemmän hänen suhteestaan mieheensä. Elli ei ollut kertonut muusta kuin omista tunteistaan ja huolellisesti välttänyt mainita miehensä nimeäkään. Millaista oli heidän yhdyselämänsä ollut? Mihin määrin sitä oli ollut olemassa ja miksi se tulisi tästä lähin muodostumaan? Olihan Elli sanonut, ettei hän rakasta häntä eikä ole koskaan rakastanut. Mutta kuinka se silloin ollenkaan oli ollut mahdollista? Se oli kuitenkin ollut ja ehkä tulisi olemaan vastedeskin samalla lailla. Jos Elli olisi sitä edes valittanut, kysynyt häneltä neuvoa...

Mutta kun Olavi seuraavana aamuna koetti saada puheen siihen, väisti Elli ja väisti nähtävästi tahallaan.

Olavi koetti vakuuttaa itseään, että se tapahtui hienotuntoisuudesta häntä kohtaan, hän koetti vielä kerran istuttaa mieleensä, etteihän se kaikki tuo häneen kuulukaan ja että heidän suhteensa on asetettava yläpuolelle sitä kaikkea. Mutta yhä vaikeampi oli hänen päästä siihen mielentilaansa, jonka hän niin voimakkaasti oli tuntenut tuona yönä aholla istuessaan. Eikö se ollut vain satunnainen puuskaus, joka oli ollut seurauksena Ellin odottamattomasta tunteitten purkauksesta? Eikö se ollut vain ylenihanteellinen teoria, joka, jos se koetettaisiin toteuttaa, veisi ennenaikaiseen eroon? Voihan sen ehkä ajatella pysyväksikin, mutta silloin täytyisi kieltäytyksen olla molemminpuolinen. Ja sitä se ei ainakaan ole, ennenkuin Elli on rikkonut vanhat välinsä kokonaan. Mutta voiko hän sen tehdä? Ja tunteeke hän edes kaipausta sitä tekemään?

Kyllähän minä sen käsitän, ajatteli hän itsekseen, että hänen asemansa on surkea ja traagillinen ja

ettei minulla ole oikeutta häntä siitä moittia. Ehkei hän muuta voi ... ja ihan varmaan ei hän voikaan muuta. Mutta kuitenkin ... jos minä olisin hänen asemassaan, en voisi löytää lohdutusta mistään muusta, kuin että heittäytyisin kokonaan hänen haltuunsa, jota rakastan, hakisin hänen luonaan puhdistusta ja unhotusta. Mutta jos Elli ei sillä lailla tunne, silloin ei hänen elämänsä nähtävästi olekaan hänelle niin vastenmielistä kuin olen kuvitellut.

Mutta ajatus, että Elli olisi siihen määrin jo tottunut sitä sietämään, ei antanut rauhaa Olaville. Parhaimmalla tahdollaankaan hän ei päässyt pois näistä mietteistään, jotka tulivat joka yö yhä kiinteämpinä häntä ahdistamaan.

Ja vaikkei pastori ollut kotona, alkoi hänen läsnäolonsa kuitenkin tuntua joka paikassa. Kaikkiolla oli merkkejä hänestä, joka täällä oikeastaan oli haltija ja isäntä. Missä oli hänen hattunsa, mistä pisti näkyviin joku muu vaatekappale; hänen tavaroitaan riippui Ellin kamarin seinällä, siellä oli vuoteen vieressä hänen tohvelinsa. Ja tuon tuostakin tulee joku asiamies häntä kysymään. Elli vastaa, että hän on pitäjällä. »Milloinkahan tuo tuolta tulee?» »Kyllä hän kai tulee perjantai-iltana tai viimeistään lauantaiamuna».

Tuli perjantai ja tuli perjantai-ilta. Hän voisi tulla milloin hyvänsä, olla tuossa tuokiossa kotonaan. Ja jos hän tietäisi, mitä täällä on tapahtunut? Jos hän alkaisi sitä aavistaa? Hän voisi karkoittaa minut pois talostaan, ajaa ulos, ja hänellä on tietysti olisi oikeus puolellaan jo se mahdollisuus, että hän *voisi* joutua tällaiseen asemaan *pastorin* suhteen, jota hän aina oli pitänyt pilkkanaan, sai aikaan epämiellyttävän häiriötilan hänen koko olennossaan.

Ellikin näytti ajattelevan sitä samaa. Hän oli levoton eikä nähtävästi päässyt illallisen jälkeen oikeaan mielentilaansa.

—Mitä te ajattelette? kysyi hän Olavilta äännettömyyttä rikkoakseen.

—En mitään erityistä ... kuinka niin? Entä te?

Ellillä oli kuitenkin ehdotus, joka Olavin mielestä tuli erittäin sopivasti ja johon hän heti ihastui.

—Minä ajattelen vain, että jos huomenna varhain tekisimme sen, mitä olemme niin kauan aikoneet ... menisimme meidän karjakartanollemme. Tahdotteko?

—Mielelläni!

Jos pastori tulisikin yön aikana kotiin, ei hän kuitenkaan lauantaina voisi lähteä heidän mukaansa, ja he saisivat tehdä retkensä kahden...

XX.

Elli oli pukeutunut savolaistytöksi. Hänellä oli suora pumpulihame synkänsinisestä, punaraitaisesta vaatteesta, lyhyt nuttu, pää paljas, niskassa valkoinen huivi ja huivin alla riippumassa hänen pitkä, keltainen palmikkonsa. Tämän pukunsa hän oli miettinyt ja valmistanut tätä huviretkää varten, jota hän jo kauan oli ajatellut.

Kädessä pienoinen nyytti, jossa hänellä oli vähän virvokkeita matkaa varten, odotti hän keskellä pihamaata Olavia tulevaksi. Olavi tuli verannalle, astui alas rappusia ja näytti jäävän häntä odottamaan.

—No, ettekö tule jo, herra Kalm?

—Ka, tekö siinä olette! Enhän teitä tuntenutkaan! Mutta sehän sopii vallan mainiosti!—ja piikatyttöjen keittiön rappusilla nauraessa erehdykselle he lähtivät menemään.

—Miellyttääkö tämä puku teitä? kysyi Elli, kun he olivat tulleet ulos portista.

—Sanomattomasti.

Ja se häntä todella miellyttikin. Sehän oli hänen vanha ihanteensa ilmielävänä, se reipas maalaisneiti, jonka kanssa hänen piti perustaa talo ja antautua maanviljelijäksi. Se oli hänen ehkä puhtain ja ihanteellisia muistonsa niistä monista naismuistoista, jotka vähän itsekukin olivat häneen jälkiänsä jättäneet. Elli miellytti tuossa puvussaan häntä vielä siksikin, ettei hän nyt, hänen vierellään maantietä astuessaan, muistuttanut entisestä itsestään juuri ollenkaan, ei asemastaan eikä tavallisesta

ympäristöstään. Hän oli nyt enemmän ja suoranaisemmin Olavin oma, ja vähitellen katosi Olavista se hermostus ja paha tuuli, joka häntä oli alkanut häiritä. Ellikin näytti tuntevan vaikutuksen siitä, että he poistuivat pappilasta. Kun he tarhan takana kääntyivät sille metsätielle, joka vei karjakartanolle, huudahti hän iloisesti nyyttiään heilauttaen ja ottaen hyppyaskeleen Olavin edelle:

—Nyt meidän pitää olla iloisia kuin taivaan linnut!

—Niin pitääkin! sanoi Olavi, kiiruhtaen hänen jälkeensä.

—Ja te ette saa ajatella mitään niistä entisistä ikävyyksistä, joista olen teille puhunut! Minusta tuntuu nyt siltä, kuin ei niitä olisi koskaan ollutkaan ... niinkuin aina olisin tätä tietä kävellyt ja tulisin vastakin kävelemään!

—Mutta tämä alkaakin lupaavasti ... katsokaa noita koivuja, kuinka ne ovat solakoita ja valkoisia ja puhtaita ... tämä on kuin pyhä lehto, temppelin etehistö ... tuolla taampana on tuo jylhä hongikko, ja se on itse kirkkoholvi...

—Se on minun koivikkoni ja minun hongikkoni ... ja minä en ole niistä kummastakaan antanut oksaakaan taittaa.

—Teitä saattaa siis sanoa tämän temppelin papittareksi.

—Sanokaa vain ... ja minä nyt vienkin teidät täällä minne minua haluttaa ... te ette kohta osaisi täältä mihinkään, jos en olisi teitä ohjaamassa.

—Viekää te vain, minne teitä haluttaa ... viekää vaikka siihen »kaikkein pyhimpään».

—Sinne ei ole lupa kenenkään kuolevaisen mennä.

—Eikö kenenkään?

—Ei kenenkään ... mutta temppelin harjalle me voimme kuitenkin kiivetä, ja sinne minä lupaan viedä teidät.

—Missä se on?

—Se on täällä edessäpäin.

Ja reippaasti kävellen ja iloisesti jutellen he painuivat yhä syvemmälle tuuheaan metsään, mikä joka askeleella näytti tulkitsevan heidän tunteitaan ja ottavan osaa heidän mielialoihinsa.

Siinä oli ensiksikin se koivikko, ja sen lehivistöstä tippuivat vielä viimeiset yökastekyyneleet mustikan varsilla peitettyyn maahan, mutta sisässä peippo säesti peippoa ja runkoja kultaili heleä, hohtava päivä. Siellä täällä oli kukkiva pihlaja jonkin korkean kiven kyljessä ja toisessa paikassa hienoinen haapa, joka ei ollut saanut yksinään vauhtia ja ryhtiä rungolleen ja joka kuin olemisensa lupaa anoen alituisesti lehtiään lepatteli.

He tulivat hongikkoon, kuivalle, tasaiselle kanervakankaalle, jossa he tunsivat kuin pienenevänsä, jossa mieli kävi melkein hartaaksi ja sai heidät hetken aikaa äänettöminä vaeltamaan, honganlatvojen kohinaa kuunnellen.

Hongikko vaihtui kuusikoksi. Siinä vallitsi salaperäinen varjoisa hämäryys, jonka sisästä kuului metsäpuron lirinää ja siihen sointuvaa hyttysten hyrinää. Kuusikkoa seurasi hyötyvä, kaskesta kohonnut leppälehto, kotoinen ja herttainen, jonka sisässä kasvoi mehevä heinä ja alalaidassa kuului lautumellaan kulkevan Tyynelän karjan kelloja. Lepikko loppui jyrkästi ja ilman rajaa, ja heille aukeni aho eteen, jonka Olavi tunsu samaksi, mihin hän sunnuntai-iltana kävellessään oli joutunut.

—Mutta minähän olen ollut täällä kerran ennenkin, sanoi hän ja kertoi, heidän halmeen aittaa vasten nojatessaan, mitä hän tässä oli ajatellut.

Elli pani sen mieleensä ... tässä olisi siis yksi paikka lisäksi, johon hänelle jäisi muisto Olavista ja johon hän voisi tulla häntä ajattelemaan ... ei kaipailen, ei epäillen enää, vaan rauhallisesti ja toivoisasti.

He nousivat aidan yli ja tulivat ahon toisessa laidassa olevalle mökille. Siellä ei ollut ketään kotona, seinävieressä oli kerppuja kuivamassa, ja ovi oli ulkopuolelta telkitty. He painoivat kumpainkin kasvonsa pieneen ikkunan ruutuun, poski melkein poskessa kiinni. Tupa oli autio, pankolla pata kumollaan, pöydällä tyhjä tuoppi, ja aurinko paistoi heleästi mustalle lattialle.

—Heinässäkö he lienevät, sanoi Elli.

—Ketä tässä asuu?

—Eräs vanha kalamies vaimoineen.

He puhuivat melkein kuiskaamalla ja katsoivat yhä ikkunasta sisään.

—Mennäänkö taas? sanoi Elli ja vetäytyi pois.

—Mennään vain.—Minnepäin?

—Ei sinne ... sieltähän me tulimme ... tästä veräjästä.

Olavi olisi tahtonut auttaa Elliä, ottaa häntä vastaan, varata kinalosta, nostaa ... mutta hän ehti vain vähän kannattaa kyynärpäätä, Ellin hypätessä maahan veräjän selältä.

Mökiltä vei tie harvaa petäjikköä jyrkkänä polkuna ylös sille hiekkaiselle selänteelle, joka järveltä tullessa näkyi kohoavan Tyynelän takana. Siitä näkyi toisella puolen Tyynelä lahtineen, toisella avara metsäinen maisema, joka katkeamattomana, tummanruskeana alankona ulottui mäkiykiiliin saakka.

—Tuolla se on, sanoi Elli, tuo kukkulajono, johon päivä niin helakasti paistaa. Meidän karjakartanomme on vähän alapuolella tuota korkeinta yppylää.

—Nyt näen ... tuo uusi valkea huone.

—Se on heidän uusi riihirakennuksensa.

—Onko se puu vai mikä tuolla kukkulalla?

—Se on ikivanha, suunnattoman suuri tuuhea koivu. Sen juuresta on näköala, joka ... saattepahan sitten nähdä...

—Sekö se on teidän tempelinharjanne?

—Se se on! Mutta sinne on vielä matkaa ... koko tuo metsäinen taival ... ja koko tuo rinne kiivettävänä.

Harjua vähän aikaa kulettuaan painuvat he tien mukana korpeen, jonka laidassa on pieni pyöreä lampi. Sen rannat ovat hyllyvää hetettä, vesi on mustaa, ja sen pohjaa ei ole kukaan mitannut, ja ainoa asukas siinä on mustaselkäinen, kyrmynskainen ahven.

—Tuommoiseen lampeen minä tahtoisin upottaa itseni, jos kerran tekisi mieleni maailmasta kadota kenenkään tietämättä...

—Hyi, elköö sellaista puhuko...

—Sillä se olisi oikea loppu elämälle, joka niin usein ei ole muuta kuin vaivalloista rämpimistä tuommoisella suolla kuin tuo, mikä tästä lähtee ja jatkuu petäjä petäjältä niin pitkälle kuin silmä kantaa...

—Ja oletteko tekin sellaista tuntenut, te, joka minun mielestäni olette oikein onnen lempilapsi?

—Luuletteko, että minulla on juhla aina minullakaan...

—Mennään pois eikä ajatella nyt sellaista, sanoi Elli ja veti häntä käsipuolesta tulemaan. Ette te todella ajattelekaan, te vain minua suotta peloittelette.

Suottahan se oli, mutta häntä huvitti nähdä Elli liikutettuna.

Suon poikki päästyä maat taas kovenivat, ilostuivat ja virkistyivät, ja tie, joka vaivalloisesti oli kulkenut lahonneita pitkospuita myöten, alkoi taas hauskasti ja kuin omiksi huvikseen heitelläitä milloin millekin puolelle pienen puron pohjaa, jonka kesä oli kuivannut melkein vedettömäksi.

Ilmestyi suokytöjä, joiden savu täytti koko metsän tuoksullaan. Tuli niittymaita, joissa toisissa oli jo heinä tehty, toisissa paksu angerva ja tuuhea saraheinä vielä hurotti altain täyteisenä ja pyrki niiden raoistakin ulos.

—Eikö istuta tähän ladon kynnykselle? ehdotti Olavi.

—Istutaan vain, matka alkaakin olla jo puolessa.

Lato oli heiniä puolillaan, tuoreita, hyvänhajuisia, vasta korjatuita. Olavi heittäytyi pitkälleen ja katseli Elliä, joka keskellä ladon ovea oli kuin kuva kehukseen sovitettuna. Hänen vartalonsa

ulkopiirteet haihtuivat hiukan mustanviheriään kuusimetsätaustaan, mutta kun hän oli riisunut huivinsa päästään, erottuivat hänen kasvonsa ja keltainen tukkansa siitä kuin kullattuina. Hän oli siinä niin kiihkoton, niin puhdasaatteinen, vähän haaveileva. Mutta Olavi olisi kuitenkin niin haikeasti halunnut kiertää käsivartensa hänen ympärilleen, kietoa toisen hänen kaulaansa, vetää tuon pään povelleen, painaa hänet viereensä rinnalleen, suudella tulisimmalla suutelollaan hänen otsaansa, poskiaa ja huuliaan ... täällä yksinäisessä metsäladossa, kaiken maailman kuulumattomissa...

Elli katsahti taakseen. Hän näki, että Olavi lepäsi kädet pään alla heinissä, joihin hänen vartalonsa oli vain vähäisen vaipunut ja joissa hän näytti olevan kuin aalloilla, jalka sulavasti koukussa ja polvesta pienenä kaarena... Hattu varjosti hänen kasvojaan, hänen silmänsä paloivat sen alla mustina, eikä niiden katse väistynyt. Elli katsahti pois, ylös kattoon, ulos niitylle, kääntyi taas takaisin ja taas pois eikä uskaltanut enää käydä kolmatta kertaa vastuuseen. Nuo silmät olivat monta kertaa ennenkin seuranneet häntä samalla lailla venheen perästä heidän soudellessaan, pöydän takaa heidän verannalla istuessaan, mutta eivät koskaan niin läpitukevasti, niin melkein herpaisevasti.

Hän tuli vähän levottomaksi, olisi tahtonut pois, mutta ei uskaltanut liikahtaa. Hän olisi tahtonut sanoa jotain, mutta jäi kuuntelemaan äänettömyyttä, joka yht'äkkiä kuin humisi hänen ympärillään, mutta josta hän samalla erotti kaikki pienimmätkin äänet: peipposen sirahduksen metsän rinteessä, heinäsirkan kitinän niityllä, leivon viserryksen taivaalla jossain ja ladosta heinäkorren kahauksen.

Hän hämmentyi. Eikä hän tiennyt, halusiko hän, että Olavi levittäisi hänelle sylinsä ja pyytäisi häntä siihen heittäytymään, vai pelkäsikö, että hän sen tekisi, vai olisiko hän pyytänyt häntä jättämään sen tekemättä, niinkuin silloin, kun hän sitä yritti, jota hän koko sen yötä oli sekä katunut että hyväksynyt, jota hän oli odottanut seuraavana iltana uudistuvaksi ja taas ollut tyytyväinen, ettei se ollut uudistunut.

Ei, ei! Niinhän sen kuitenkin pitää olla, niin hän oli sitä aina ajatellut ja ainoastaan niin oli oikein! Ja temmaten itsensä irti tunteittensa ja omien aatoksiensa hetkellisestä lumouksesta, asettaen itsensä siihen tasapainoon, joka oli kuin hänen onnensa ehto ja se varustus, jonka takaa hän tunsu voivansa vastustaa koko maailman tuomiota ja jossa hänen omatuntonsakaan ei vielä ollut tullut häntä ahdistamaan, sanoi hän ojentautuen suoraksi ja sitaisten huivin päähänsä:

—Joko olette tarpeeksi levännyt?

—Entä te?

—Minä jo olen.

—Mennäänkö sitten taas?

Pian sai Olavikin takaisin vähäksi aikaa häiriytyneen rauhansa.

Mitäs siitä, parastahan oli näin!

Ja kun hän näki Ellin kulkevan edellään kukkivaa ojanreunaa pitkin ja sitten veräjän yli noustuaan siihen nojaten häntä odottavan ja leikillään tarjoovan hänelle kätensä avuksi, hellä, syvä ja luottava ilme niissä suurissa, aina vähän surullisissa silmissä, niin hän käsitti kuin yht'äkkisenä ilmauksena, että jos heidän suhteensa olisi siitä, mitä se nyt oli muuttunut toisenlaiseksi, se olisi samalla ollut pilattu ja menettänyt sen hienon lemunsa, jota hän siinä oikeastaan rakasti. Ei, ei, sanoi hänkin itselleen; mutta lisäsi kuitenkin kuin tietämättään: en ainakaan minä tahdo tätä edemmä jatkaa, niinkuin en ole sitä oikeastaan aloittanutkaan.

Ja sillä hän ikäänkuin siirsi sen edesvastuun tunteen hartioiltaan, joka välistä hiipi niiden päälle laskeutumaan, kun hänelle tuli mieleen, mitä tästä ehkä sittenkin seuraisi. Hänhän ei ollut aloittanut ... jos Elli ei olisi tullut häntä niin paljon vastuuseen, ei hän olisi koskaan lähtenyt liikkeelle... Hän oli näinä päivinä kuullessaan Ellin puhuvan tunteistaan tullut yhä enemmän vakuutetuksi niiden voimasta ja syvyydestä ja valtavuudesta. Vaikka ne eivät olleet päässeetkään purkaumaan, vaikka ne ilmenivät vain sanoissa, kasvonpiirteissä ja katseissa, niin ne kuitenkin ja ehkä juuri sentähden, että niiden juuret olivat niin syvällä, häntä melkein peloittivat. Hänen omat tunteensa, se kiintymys, mikä hänessä oli syntynyt, olivat niihin verraten niin heikot. Hän tiesi sen siitäkin, että hänen välistä täytyi ajatella, millä tavalla hän ne ilmaisisi ja saisi esille. Kun hän sanoi: »Onko totta, että te rakastatte minua» niin kuinka heikolta se kuului siihen verraten, miten Elli vastasi: »On se totta».

Jos hän kyllästyisi, jos hänen täytyisi mennä ... ja kerran kai se, ja ehkä piankin, tulisi tapahtumaan ... miten se tulisi Elliin vaikuttamaan, millä epätoivolla hän heräisi unelmastaan! ... Ei, ei, edemmä se *ei saa* mennä, hänen täytyy hillitä itsensä, pitää varansa ... säilyttää itselleen jokin tie avoinna, olla itseään kokonaan sitomatta...

Mutta kyllähän minäkin rakastan, rakastan ehkä paremmin ja syvemmin kuin koskaan ennen!...

Tuolla hän kulkee niin arvokkaana, suorana ja vakavana, ajattelee tietysti vain minua, on päässyt pois surkeasta jokapäiväisyydestään, saanut uutta rohkeutta elääksensä niin, kuin oli niin monesti sanonut sitä toivoneensa...

Ja noudattaen sen mielentilansa puuskahdusta, joka hänessä oli syntynyt, tahtoen osoittaa, sanoa jotain, kiirehti hän askeleitaan häntä saavuttaakseen ja sanoi hänen rinnalle tultuaan:

—Eikö teistä ole kovasti omituista, että me näin kahden vain vaellamme ... emme kaipaa muuta enmmekä tarvitse muuta, tiedämme vain sen, mitä tiedämme.

—On se, on se niin, että minä en ymmärrä, kuinka tämä kaikki...

Ellin kasvot eivät mitään ilmaisseet eikä hänen äänensäköään, mutta Olavi näki, että hänen silmänsä täyttyivät kyynelillä ja että hän kumartui tiepuoleen kukkasta noukkimaan niitä salatakseen.

XXI.

Pian oli metsätaival päättynyt, ja kun tie oli kulkenut metsäjoen poikki, jonka yli vei kaitainen karjasilta, kävi se nousemistaan nousemaan. Tuli taloja, joiden pihan läpi he kulkivat. Väki oli kaikkialla heinässä, pienet lapset vain pihasalla, josta he kerrankin kuulivat heleän äänen jälkeensä huutavan: »Tuolla menee Tyynelän rouva ja yks' vieras herra!»

Näköala avartui sitä mukaa kuin he nousivat. Joka aholla, johon he metsikön läpi kuljettuaan tulivat, kääntyivät he jällelleen katsomaan.

—Aina kun tätä tietä kuljen, ja minä kuljen tätä monta kertaa kesässä, nautin minä tästä noususta sanomattomasti. Ja nyt teidän kanssa nautin siitä enemmän kuin koskaan ennen ... kun näen maailman noin jäävän jällelenni tuonne alas, yhä pienenevän ja näköalan samalla etenevän ja avartuvan.

Ja kuta ylemmä he tulivat, sitä onnellisemmaksi hän näytti tulevan. Hänen poskensa paloivat, hänen silmänsä loisti, ja Olavi tuskin voi seurata häntä hänen nopeasti ja uupumatta astuessaan. Mutta hänetkin sai innostumaan se halu päästä pian perille, joka aina syntyy, kun tietää lähenevänsä jotain huippupaikkaa.

—Tässä on tienhaara, sanoi Elli. Mennäänkö ensin taloon, vai noustaanko ensin »tempppelin harjalle?» Matka on melkein yhtä pitkä.

—Ensimmäinen »tempppelin harjalle!»

He kulkivat sakeassa lehdossa, nousivat pitkän aikaa polkua, josta eivät voineet nähdä mitään ympärilleen. Metsä oli kuitenkin kuin kirkastettu, kuin valoa tulvillaan, jota tuli sinne joka taholta. Jo välähteli etäisiä vesiä ja siintäviä kaukaisuksia puitten välitse milloin oikealla milloin vasemmalla. Olisi tehnyt mieli jouduttautua pikemmin, jättää mutkitteleva polku, juosta suoraan eteenpäin tai nousta varpailleen ja ponnahtaa ylös puiden latvain yli näkemään.

Mutta samassa oli siinä jo aukea paikka edessä, laaja näköala lävähti kolmelta puolen esiin, ja Olavi aikoi pysähtyä sitä katsomaan.

—Ei, ei ... tulkaa tänne ... tänne teidän pitää tulla!

Siinähan se oli jo se suuri tuuhea vanha koivu, keskellä aukeaa, sileätä nurmikenttää.

—Tässä! huudahti Elli, Olavia puun alla odottaen.

—Ei, mutta todellakin!

—Tässä on nyt se »tempppelin harja!»

—Ei mutta todellakin! uudisti taas Olavi ja antoi katseensa halata näköpiiriä kaikille tahoille.

Se oli kaikilta tahoilta vapaa. Kukkula oli kuin suuri suunnaton kivimöhkäle keskellä lakeaa tasankoa, yhtäällä avarat vedet, joiden takaa häämötti sinertäviä vaaroja, toisaalla matala manner metsineen, taloineen, peltoineen, ahoineen ja siellä täällä parhaillaan palavine kaskineen. Tuoll' oli kirkko ja kirkonkylä, vähän toisaalla Tyynelä ja laaja metsäinen laakso välissä, josta he olivat tulleet. Ja se kaikki

näkyi tänne heleimmän auringon valossa, joka yhdeltä puolen kimallutteli vesien pintaa, toisella toi pienimmätkin esineet pitkien matkojen päästä näkyviin.

Se kaikki näkyi tänne suuren varjoisan koivun alle, joka oli ylin huippu peninkulmien alalla, oli kuin kaiken keskipiste, oli kuin pyhä puu luonnon uhrivuorella. Hän innostui sitä silloin kuvaamaan, hän osoitti toista puolta ja osoitti toista, sanoi, ettei luonto ollut häneen koskaan niin valtavasti vaikuttanut, ettei hän sitä koskaan ollut niin hyvin ymmärtänyt ja ettei mikään ollut milloinkaan niin likeisesti liittynyt hänen mielialoihinsa ja tunteisiinsa ja niin niitä tulkinnut.

Elli oli istunut, ja Olavi istutui hänen viereensä. Ensi innostusta seurasi viehkeä kaihomieli, se omituinen tunne, joka saa hymyn ja kyneleet samalla esille eikä tiedä, kummalleko se etusijan antaisi.

—Jos voisi täällä aina elää ... jos ei milloinkaan tarvitsisi laskeutua täältä tuonne matoiseen maailmaan...

—Ja viihtyisittekö te täällä todellakin? kysyi Elli säteilevin silmin.
Ettekö tahtoisitte milloinkaan pois?

—Minusta tuntuu, että en ... minä olen jo ehtinyt nähdä, mitä se kaikki oikeastaan on, ja se ei ole minulle mitään siihen verraten, mitä täällä on... Entä te?

—Minäkö? sanoi Elli hymyillen. Minusta on niinkuin olisin siellä, mihin en koskaan ole uskaltanut toivoa tulevani ... niinkuin olisin onneni kukkulalla.

—Ja eikö teistäkin ole, niinkuin on minusta, että vasta täällä voisi oikein rakastaa ... enemmän, suuremmin ja täyteläisemmin ... niinkuin te vasta täällä olisitte täydellisesti minun ja minä teidän?

—Ja teidän ei tee mieli pois ... te ette tahdo minua vielä aivan kohta jättää?

Hän oli vakuutettu siitä, että hän ei tahtonut, ja sen vakaumuksensa voimalla hän sanoi:

—En, en ... elköö sitä ajatelko ... te epäilette minua, mutta te ette saa ... minä en ole niin itsekäs kuin te ehkä luulette...

—En minä luule... uskokaa minua! sanoi Elli ja ojensi kätensä.

Olavi silloin veti hänet luokseen, tarttui hänen olkapäähänsä ja painoi hänet syrjittäin rintaansa vasten. Ja Elli ... voimatta hillitä liikutustaan, tuntien olevansa kaikista muista erillään, täällä ylhäällä, kaukana maailmasta ... olkoot, ajatelkoot ... miksei hän saisi kerran, kerran vain! ... ja nopeasti, kiihkoisesti hän levitti käsivartensa, sulki hänet syliinsä, antoi hänen suudella ja suuteli häntä otsaan, silmille, huulille ja poskille... Maailma oli niin kaukana, oli kuin sitä ei olisi ollutkaan ... tuossa oli vain tuo koivun lehtevä katto, sen läpi häämötti sininen taivas, ja viileä, hivelevä tuulen henkäys tuntui hyväilevän hänen poskia...

Hän siitä kuin heräsi, mutta hän ei tahtonut päästää häntä vielä ... ja vielä kerran puristi hän häntä vuosikautia hillityn rakkautensa kootuilla voimilla rintaansa vasten...

Kuului pienten lasten ääniä rinteeltä. Hän tointui, hellitti, irroittautui ja loittoni. Olavi tarttui hänen käteensä, tahtoi vielä vetää hänet puoleensa.

—Ei, ei, sanoi hän ja nousi ylös. Elköö enää!

Ja hetken kuluttua, sidottuaan huivin päähänsä:

—Se oli ensimmäinen kerta ja viimeinen...

—Minkä tähden? sanoi Olavi melkein rukoilevasti.

—Sentähden, että sen täytyy niin olla, on parasta niin.

Ja hilliten mielensä kuohun sanoi hän nousten ylös ja koettaen hymyillä:

—No, tulkaa nyt ... mennään nyt takaisin maailmaan ... tuletteko?

—Elköö vielä menkö! ... jääköö vielä vähäksi aikaa...

—Ei nyt enää. Emme saa olla heikkoja ... minä en tahdo ... mutta elköö silti loukkaantuko minuun ... ettehän?

—Enhän minä ... mutta minä en kuitenkaan ymmärrä, minkä tähden...

—Enhän minäkään ymmärrä ... minä vain tunnen sen, että meidän täytyy unohtaa se. Ja jos te rakastatte minua, niin elköö sitä enää uudistako ... elköämme puhuko siitä ... meidän pitää olla, niinkuin olemme olleet tähänkin saakka.

XXII.

Talossa otettiin heidät avosylin vastaan. Ihastuneena vei Johanna vieraansa pihanpääkamariin, kiiruhti panemaan kahvia tulelle ja laittamaan ruokaa ja pistäytyi taas hetkisen poissa oltuaan vieraidensa luo.

Hän sanoi heitä monta viikkoa turhaan odottaneensa, oli jo menneellä viikolla sanonut miehelleen, että kyllä se rouva nyt ensi pyhän seutuna ilmaantuu. Mutta kun ei alkanut näkyä, niin oli jo arvellut, että taisipa tämä kesä jäädäkin käymättä. Ei oltu nyt osattu aavistaakaan ... ja mistä se herrasväki lienee pihaan pistäytynytkään, kun en nähnyt, vaikka olin tässä aivan pihasalla?

Elli kertoi, että hän oli käyttänyt vierastaan Koivumäen näköalaa katsomassa.

—Eipähän se rouva ole sitä paikkaansa vielä unohtanut ... muistaa se siellä käydä ja käyttää muitakin —»temppelein harjallaan».

—Eikö hän teistä ole miellyttävä ihminen? kysyi Elli, kun Johanna taas oli mennyt askareilleen.

—Onhan hän, vastasi Olavi hajamielisesti.

—Ennen minä melkein kadehdin hänen onneaan ja hänen elämänsä sopusointua. Hänellä oli minusta juuri kaikkea sitä, mitä minulta puuttui ja mitä minä kaipasin. Hän ja hänen miehensä näyttivät niin täydellisesti täydentävän toisensa ... ymmärtävän toisensa ... ja kaikin puolin olevan malli-ihmisiä avioliitossaan.

—Ja nyt ette enää heitä kadehdi?

—Enhän nyt enää ... minä olen mielestäni nyt yhtä onnellinen kuin hekin.

—Ettekö näe mitään erotusta heidän suhteessaan ja meidän?

—Enhän näe ... olemmehan nyt yhtä onnelliset ja tyytyväiset kuin hekin ... ainakin minä olen... entä te?

—Olenhan sitten minäkin...

—Ettehän ole ... sanokaa, miksette ... oletteko jostain minulle tyytymätön?

—En suinkaan.

—Elköö olkokaan, sanoi Elli ja ojensi hänelle pöydän yli kätensä.— Vietetään nyt täällä oikein hauska ja iloinen päivä ... niinkuin olisimme jossain ulkomailla, jossain aivan tuntemattomassa seudussa ... niinkuin siinä kaukaisessa vedentakaisessa huvilassa, jonne minä aina kuvittelin, että te minut halki ilmojen lennättäisitte.

Olavi ei osannut siihen oikein mitään vastata, tuijotti vain häntä hajamielisesti silmiin.

Hän oli kuin huumaantuneena, kuin omasta itsestään haihduksissa. Ellin yht'äkkinen, odottamattoman raivokas tunteiden purkaus, joka oli tullut kuin äkkimyrsky hänen ylitsensä, oli kuin herpaissut hänen voimansa, sekoittanut hänen käsitteensä niin, että hän vasta taloon tullessaan pääsi tekemään itselleen selkoa siitä, mitä oli tapahtunut. Oliko se todellakin ollut se entinen, hiljainen, tyyni, arka olento, joka oli häntä sellaisella raivolla rintaansa vasten puristanut? Oliko tuo, joka nyt taas niin rauhallisena keskusteli emännän kanssa ja innostui hänen asioistaan, se sama, joka äsken silmät hehkuvina ja kaikki jäsenet mielenliikutuksesta vavisten oli suudellut häntä niin tulisesti ja intohimoisen hurjasti? Ja hänelläkö taas oli ollut voimaa vaatia, että se olisi viimeinen kerta?

Luuliko hän todellakin, että hän voisi sen toteuttaa? Olavi puolestaan tunsii, ettei *hän* voisi ja että hänen *kaikki* päätöksensä ja lupauksensa olivat kuin pois puhalletut. Ja mikseivät olisi olleet! Miksei hän saisi rakastaa, niinkuin hän itse tahtoo ja niinkuin Ellikin oikeastaan tahtoo? Ensimmäinen ja viimeinen kerta! Mitä ne merkitsevät tuollaiset vaatimukset? Hän ei tahtonut tietää mistään puolinaisista tunteista!... Hän tahtoi omistaa hänet kokonaan! Ainoastaan siten voisi heidän suhteensa

jäädä pysyväiseksi ... ja ensi tilassa tahtoi hän saada sen Ellille sanotuksi. Saada sen sanotuksi sydämensä tulisimmin sanoin ... saada vastata siihen syleilyyn, johon hän ei äsken ollut ennättänyt ... niin pian se oli tullut ja mennyt.

Mutta siihen ei näyttänyt koko päivänä ilmestyvän tilaisuutta. Elli näytti kokonaan unohtaneen, että heidän suhteessaan oli mitään muutosta tapahtunut. Ei näyttänyt ollenkaan käsittävän, mihin mielentilaan hän oli hänet saattanut. Koko sielullaan hän antautui vain nauttimaan ja iloitsemaan ympäristöstään ja näytti otaksuvan, että Olavikin niin teki... Oliko se luontoa vai teeskentelyä? Oliko se viattomuutta vai mietittyä? Hän oli ihastunut talon lapsiin, joita hän kanneskeli, joiden kanssa hän leikkeli ja puheli lampaista, lehmistä ja vasikoista. Talon pieni pirtti oli hänen mielestään kaikkien asuntojen ihanne. Eikö tämä ole herttainen? kysyi hän, tämä suloinen pihamaa ja tuo kuivanut juhannuskoivu sen keskellä, jota he eivät ole hennoneet viedä siitä pois? Katsokaa noita pääskyjä tuossa räystäään alla ... heillä on jo pojat! Katsokaa nyt!

Olisihan Olavikin ollut yhtä mielissään kaikesta tuosta... Mutta nyt oli se kuitenkin hänestä vähän lapsellista, ja hän olisi mieluummin nähnyt, että he niin pian kuin suinkin olisivat päässeet kahden kesken ja että Elli olisi ehdottanut, että he menisivät kävelemään jonnekin. Päivällisen syötyä, jonka emäntä oli kattanut parhaalla, mitä ehti saada laitetuksi: siinä oli verestä rieskaa, viiliä, marjamaitoa ja tuoretta kalaa, olisi siihen ollut sopiva tilaisuus. Mutta Elli kuului yhä vain juttelevan Johannan kanssa pirtissä, jossa tämä soudatteli nuorinta lastaan nukuksiin, sill'aikaa kun Olavi istui rappusilla ja poltteli ja odotteli häntä. Eivätkä he sittenkään eronneet toisistaan, kun lapsi oli saatu nukutetuksi, menivät maitokamariin, rupesivat katselemaan aittoja.

Olavi nousi ja sanoi menevänsä lepäämään jonnekin, hän menee ehkä tuonne pellon pientarelle nurmikolle, sanoi hän. ja siellä hän odotti Elliä tulevaksi, seiso i kauan aita vasten ja näki, että Elli hänet kyllä huomasi, ja päätti, että hän ei ollut voinut olla ymmärtämättä hänen viittaustaan. Mutta hän ei tullut hänen jälkeensä. Ja Olavi päätti taas, että hän ei ehkä tullut tahallaan. Hän käveli hetken aikaa rinteitä pitkin, istuskeli siellä yksinään ja palasi tyytymättömänä pihaan.

Elli oli täydessä hommassa lehmitarhalla, jossa emäntä lypsi ja hän ripsui.

—Tulkaa tänne! huusi hän. Missä te olette niin kauan viipynyt?

—Olen ollut vähän kävelemässä, vastasi Olavi kuivasti, seiso i vähän aikaa aidan takana ja meni sitten pihaan. Hän koetti taistella mielensä murtumista vastaan, hän koetti vakuuttaa ja rauhoittaa itseään, mutta sitä huonommalla menestyksellä, kuta enemmän hän koetti.

Isäntä saapui niityltä kotiin. Hän oli älykkään ja hienotunteisen näköinen talonpoika, ja jos Olavi olisi ollut oikeassa mielentilassaan, olisi hänen ollut ilo hänen kanssaan keskustella ilmoista, vuodontulon toiveista, pitäjän riennoista ja muista maan asioista, mitkä erittäin näyttivät huvittavan isäntää, joka luki sanomalehtiä. Mutta nyt tahtoi puheenlanka tuon tuostakin katketa. Hän ei voinut ajatella muuta kuin Elliä, katseli häntä tarhalle, kuuli hänen äänensä sieltä ja näki yhtämittaa kohtauksen tuolla mäellä, tuntien hänen syleilynsä ja hänen rintansa ja jäsentensä värähdykset.

Jos hän olisi nähnyt pienintäkään merkkiä siitä, että Elli tuns i samalla lailla kuin hän ... jos hänen silmistään olisi voinut lukea viittauksenkaan niihin samoihin tunteisiin, mitkä hänessä kuohuivat ... mutta hän tuli tarhalla täyttä, vaahtoavaa raintaa kantaen ja istuutui sitten isännän viereen tuvan portaille ja sai pian eleille ne puheet, joita Olavi ei ollut voinut ylläpitää.

Se kyllä sopi Ellille, se puki häntä, hän oli täällä somempi ja sopusointuisempi kuin koskaan ennen, mutta juuri sentähden...

Hetken aikaa istuttuaan arveli isäntä, että hänen ehkä pitäisi mennä laskemaan verkkoja lähilampeen, että jos hyvinkin saisi tuoretta kalaa vieraille aamiaiseksi.

—Minä tulen mukaan, sanoi Olavi. Hänen täytyi saada jäähdytellä, haihduttaa ajatuksiaan, koettaa saada mielentilaansa vaihtumaan ja veriään asettumaan.

Aurinko oli jo laskemaisillaan, kun he sieltä palasivat takaisin pihaan. Elli oli sill'aikaa kylpenyt ja istui tyynenä, puhtoisena ja onnellisena rappusilla odotellen. Kylvettyään tuli Olavikin siihen vastapäätä istumaan.

Hän oli jo jotenkin rauhoittunut ja hänen hermostuksensa vaihtui vähitellen helläksi tunteellisuudeksi.

Illallisen jälkeen palasivat he siihen takaisin. Kun Elli, muiden poissa ollessa, salaa ja sivumennen puristi hänen kättään, kysyi hän:

—Eihän se ollut niin todella tarkoitettua?

—Mikä niin?

—Se, mitä sanoitte, että sen täytyy olla ensimmäinen ja viimeinen kerta...

—Oli se...

Mutta äänestä oli Olavi kuulevinaan, ettei se ollut niin vaarallista, niin aivan toden todella tarkoitettua.

Ja hän oli jo mielestään turhanpäiten itseään kiusannut. Tulisihan vielä tilaisuus, saisihan ehkä kohtakin sanoa sen, mitä tahtoi.

Aurinko oli jo laskenut. Näköala tuvan rappusilta, melkein sama kuin mäeltä, sinne kun häämöttivät samat metsät ja samat järvet, vaikka kirkko, pappila ja Tyynelä jäivätkin harjanteen taa piiloon, kietoutui kesäiseen utuisuuteensa. Ruislintu, kehrääjä ja muut yölliset eläjät tulivat vähitellen esille päivä-äänien vaietessa. Aittansa edustalla istui talon renki paitahisillaan ja viillytteli itseään saunan jäleltä. Emännän, isännän ja Ellin verkkainen vuoropuhelu soveltui niin hyvin tähän kaikkeen, Olavi kuunteli sitä nyt mielellään ja otti siihen osaakin.

Tuli aika mennä levolle. Renki kulki pihan poikki ja kiipesi tallin ylisille. Emäntä ilmoitti, että vieraille oli tehty tila toiselle toiseen aittaan ja vetäytyi vähän päästä lastensa luo pirttiin. Kohta katosi sinne isäntäkin.

Mutta kun Elli ja Olavi jäivät kahden kesken, eivät he oikein tienneet, kuinka käyttäytyä. Ei ollut mitään virkkamista eikä kumpainkaan tahtonut ensiksi ehdottaa levolle menoa. Aitat olivat samassa rakennuksessa, ovet vierekkäin, seinä vain väliä, ja heidän olisi pitänyt mennä sinne samaa tietä.

Elli teki asiaa pihanpäähän, siinä toivossa, että Olavi menisi ensin. Mutta kun hän tuli sieltä takaisin, istui Olavi vielä rappusilla.

—Hyvää yötä, sanoi Elli loitolta, hänen luokseen menemättä, kääntyi aittapolulle, pistäytyi aittaansa ja väänsi sen sisäpuolelta lukkoon.

Vähän päästä meni Olavikin aittaansa.

Mutta mitä merkitsi tuo yht'äkkinen kaukainen hyvästi? Miksei Elli tullut hänen luokseen?

Aittaan tultuaan luuli hän sen ymmärtävänsä, mutta se vain lisäsi hänen pahaa tuultaan. Hän näki, ettei aittoja erottanut toisistaan kuin hieno väliseinä eikä sekään ulottunut kattoon saakka. Yläsilta oli harva ja hatara ja nähtävästi yhteinen molemmille aitoille. Vähimmätkin risahdukset kuuluivat aitasta toiseen. Elli kuului riisuutuvan varovasti, asettavan kenkensä hyvin hiljaa lattialle, ottavan pari askelta sukkasillaan, hiipivän sänkyyn ja vetävän peitettä päälleen.

Miksei hän virkkanut mitään? Miksei sanonut hyvää yötä vielä kerran? Olivathan he pappilassa useinkin heittäneet viimeiset hyvästinsä vielä kumpikin ikkunastaan.

Eikähän nyt olisi kukaan nähnyt, ei kukaan kuullut ... ei olisi tarvinnut ketään pelätä ... Eikä kenties koskaan enää ilmaantuisi tällaista tilaisuutta...

Hän ei siis *tahtonut*, se oli nyt ainakin selvä.

Mutta se olisi voinut tapahtua yhteisestä sopimuksesta ... ilman hänen erityisiä varokeinojaan. Se oli kuin epäluottamus Olavia kohtaan, jota hän mielestään ei ollut ansainnut.

Olkoon vain sitten ensimmäinen ja viimeinen kerta! Hän näyttää tietävän, mitä tahtoo. Tähän asti, mutta ei edemmä, toisin sanoen. Koko hänen tämänpäiväinen käytöksensä sitä osoittaa.

Mutta nyt tiedän minäkin, mitä tahdon! Joko—taikka! Elli oli valinnut... Hän myös!—vaikkei hän vielä ollutkaan oikein selvillä siitä, mitä hän oli valinnut...

Jos Elli olisi hiiskahtanutkaan... Mutta hetken kuluttua katosi sekin toivo, kun seinän takaa alkoi kuulua tasaista tyyntä hengitystä.

Olavi heittelihä vuoteellaan levottomasti ja nukkui vasta aamupuolella yötä.

XXIII.

Elli nojasi piha-aitaa vasten ja odotteli Olavia tulevaksi aitasta. Hänen oli niin hyvä olla, luonto oli niin raitis, ilmassa oli sunnuntaituoksua, ja lepopäivän rauha oli jo aamusta varhain laskeutunut sekä taloon että maisemaan. Lapset seisoivat, aidan raon läpi katsellen sen varjossa lepäävää pikkukarjaa, puhtaina ja pyhäpukuisina, tyttöjen hiukset punottuina pienille tiukoille palmikoille ja pikkupoikain tukka jaettuna huolelliselle jakaukselle. Rengillä, joka istui joutilaana tuvan rappusilla, loisti uudet kellonperät verkaliivin päällä, isäntä luki puoliääneen lehteä pirtin ikkunan alla, ja emäntä, joka äsken oli lopettanut lypsyt, oli muuttanut uudet vaatteet ylleen. Ja kun Elli katsahti ulos maisemaan, ei hän siellä nyt nähnyt ainoatakaan kaskisavua, joita eilen oli kohoillut joka taholta lähellä ja kaukana. Eilisen päivän hiottava lämmikin oli poissa, ja viileä tuulihenki oli haihduttanut autereen ilmasta.

Hän oli herännyt varhain ja käyskennellyt metsässä. Sieltä hän oli kohonnut Koivumäelle ja istunut pitkän aikaa eilisellä paikalla.

Oli ollut niin kummallista eilen... Ei hän ollut sellaista koskaan ennen tuntenut ... se oli tullut aivan yhtä odottamatta kuin viime sunnuntaina tuolla kotona.

Eilen hän oli koettanut haihduttaa sitä mielestään, olla sitä ajattelematta... Kumpi olisi ollut oikeammin tehty, työntäkö hänet luotaan vaiko niin kuin oli käynyt? Mutta mitä hän siitä nyt miettii? Eikähän se häntä vaivannutkaan. Ja tottahan Olavi oli käsittänyt hänet oikein.

Mutta hän ei ollut eilen näyttänyt oikein tyytyväiseltä. Hän oli ollut niin hajamielinen ja suljettu. Ei hän tainnut olla huvitettu talonväen seurasta eikä täällä viihtyä. Ja hän katseli välistä niin oudosti, hänen silmissään oli kiilto ja hänen katseissaan ilme, joka Elliä vaivasi ja häiritsi. Niin ei saa olla, hän ei saa niin ajatella, se olisi meidän molempain onnettomuus, meidän rakkautemme loppu.

Illalla varsinkin oli tuntunut siltä, kuin ei heidän suhteensa olisi ollut niin kirkas ja sekoittamaton kuin ennen. Se oli kuin samennut. Miksi hän oli ollut niin heikko eilen .... ja voisiko syy olla siinä?

Mutta tänään sen pitää selvitä entiselleen. Olavi hänet kyllä tulee käsittämään ja ymmärtämään hänen asemansa. Olihan hän puhunut niin paljon heidän suhteensa ihanteellisuudesta, ja tahtoohan hänkin sen pysyttää semmoisena, jommoisena se heidän välillään oli mahdollinen ... niinkuin ne kaksi riippuoksaista koivua siellä Tynnelän pellonpientarella.

Ehkä hänen arkuutensa eilen illalla oli ollutkin turha ja hänen pelkonsa hänen oman mielikuvituksensa tuote. Olisi hänen pitänyt heittää hänelle hellempi hyvästi. Kuinka hän olikaan voinut niin käyttäytyä? Mutta hän pyytää sen häneltä anteeksi tänään! Heidän välillään ei saa olla mitään kangertavaa väärinkäsitystä...

Ja kaikissa näissä mietteissään kulkien tuli hän taas siihen: kuinka minä häntä rakastan, kuinka olen onnellinen! Kuinka nyt on toista kuin viime sunnuntaina: silloin kuin maan alla, haudassa, ikuisena orjana. Ja nyt...!

Elli oli itse taas niin hyvällä mielellä, ettei ensin huomannut Olavin pahaa tuulta, kun tämä tuli aitastaan. Iloisesti hän meni häntä vastaan, ojensi hänelle poimimansa marjatertun ja tarttui hellästi hänen käteensä. Mutta aamiaisen syötyään istuutui Olavi tikapuulle, kun Elli istui tuvan rappusille, ja hänen kasvojensa piirteet näyttivät niin jäykiltä ja vierailta.

Täytyi saada puhua hänen kanssaan kahden kesken, ja Elli ehdotti, että he menisivät kävelemään.

—Jos teitä nimittäin haluttaa?

—Kyllä minä mielelläni. Mutta kun hän lisäsi: »mihin päin sitten menemme?» oli hänen äänessään sellainen sointu, ettei Elli voinutkaan aloittaa puhetta siitä, mistä oli aikonut. He kulkivat äänettöminä jonkun aikaa, vaihtoivat sitten jonkun välinpitämättömän sanan ja vaikenivat taas. Elli ehdotti, että he menisivät mäelle. Mutta siellä ei keskustelu sujunut sen paremmin. He istuivat vähän aikaa ja katselivat näköalaa, sanoivat siitä sanasen, mutta ilman eilistä innostusta. Tuuli humisi koivun lehvistössä voimakkaasti ja ilman eilistä salaperäisyyttä, tuo eilinen haaveellinen lempeän lämmin maisema näytti nyt niin järkevältä, ja he eivät päässeet lähellekään sitä mielentilaa, joka heidät eilen oli vallannut. Kummallakin olisi ollut jotain sanottavaa sydämellään, mutta he odottivat toisiaan ja laskeutuivat hetken kuluttua taas taloon.

Sieltä he eivät voineet irtautua ennen kuin päivällisen syötyään. Emäntä tahtoi välttämättä laittaa sen heille parhaan taitonsa mukaan, se viipyi ja viipyi. Ellistä näytti, että Olavi yhä enemmän ikävystyi ja kiusaantui, ja siitä hän kiusaantui itsekin. Turhaan hän koetti häntä lepyttää, istuutamalla hänen

luokseen, keksimällä puheen ainetta. Olavi vastasi kohteliaasti, mutta ilman sitä sydämellisyyttä ja hellyyttä, jolla hän aina ennen oli häntä puhutellut. Hänestä näytti olevan hausempaa lukea sanomalehtiä, hän tutki ne lävitse, luki ilmoituksetkin. Elli harhaili pirtissä, pihanpääkamarissa, kuunteli hajamielisesti emäntää ja meni lopulta aittaansa, jossa ei voinut estää itkua tulemasta... Miksi tämä nyt on tämmöistä ... näinkö oli päättyvä tämä matka, josta hän oli toivonut niin suurta iloa?

Mutta matkalla kotiin se ehkä sentään selviää. Hän toivoi sitä ... mutta sittenhän taas ollaan kotona, tuolla alhaalla, tuolla kaikkien muiden maailmassa, vaan ei hänen ja heidän... Ja oli taas, niinkuin olisi kaikki siinä samassa ollut mennyttä.

Kun vihdoinkin oli päästy liikkeelle, tuli emäntä saattamaan ja seurasi heitä melkein puolimatkaan. He kävelivät Ellin kanssa yhdessä, ja Olavi kulki heidän edellään välistä niin pitkän matkaa, ettei hän ollut näkyvissäkään.

Mutta kun Johanna vihdoinkin oli heistä eronnut ja kääntynyt kotiinsa ja Olavi ei sittenkään muuttunut ystävällisemmäksi, ei Elli enää voinut sitä kestää.

—Kuulkaa, eikö istuta vähän, pyysi hän.

—Istutaan vain ... uuvuttaako teitä?

—Ei, mutta minä tahtoisin kysyä teiltä jotain.

He istuivat tien viereen kaatuneelle puunrungolle ja itku kurkussa, puun kaarnaa irti repien, kysyi Elli, mikä häntä vaivasi ... miksi hän oli niin...?

—Mitä tarkoitatte?

—Elkää olko noin, pyysi Elli hellästi ja siirtyi häntä lähemmä ... minä oikein pyytämällä pyydän teitä ... sanokaa, mistä olette minuun noin loukkaantunut ... miksi ette enää välitä minusta vähäkään?

—Enhän minä ... mutta te itse olette sekä tänään että eilen ollut niin omituinen, etten tiedä, mitä ajatella...

—Sanokaa, millä lailla olen ollut ... mikä teitä minussa vaivaa?

—Kai olette ollut niinkuin pitääkin ... ja syy on ehkä vain minussa, etten osaa asettua teidän kannallenne ... mutta minä sanon suoraan, etten sitä voi...

—Mutta miten tahtoisitte, että olisin ollut?

—Te ette luota minuun, ja se minua loukkaa.

—Etten minä teihin luottaisi!

—Jos luottaisitte, ette olisi eilen välttänyt minua koko päivän ... ettekä eronnut, niinkuin erositte illalla.

—Enhän tiedä itsekään oikein, miksi minä niin olin ja miksi illalla niin kävi ... voihan se teistä näyttää hyvinkin kummalliselta ... mutta en minä silloin osannut muuten ... ja teidän täytyy antaa se minulle anteeksi.

—Te pelkäsitte minua? sanoi Olavi.

Elli kääntelihe levottomana, aukoi ja tiukoitti nyyttinsä solmua ja sanoi sitten:

—Enhän ainoastaan teitä ... voihan olla, että pelkäsin itseänikin ... meidän kummankin heikkouttamme...

Siinäkö oli ollut syy hänen käyttökseen eilen! Olavi tunsu heti lauhtuvansa, ja kääntyen hänen puoleensa hän sanoi hellällä, värähtelevällä äänellä:

—Mutta hyvä, rakas Elli, mitä siinä olisi pelkäämistä ... miksi te sanotte sitä heikkoudeksi, joka on tunteittemme luonnollisia ilmaus...?

—Ei se ole ... se ei saa olla meidän tunteittemme ilmaus...

—Mutta miksi ei? Sanokaa, ettekö tekin sydämessänne tunnusta, että me emme voi karttaa toisiamme noin ... emmekä teeskennellä kylmyyttä silloin, kun rakastamme toisiamme niin ... sanokaa!

Hän tarttui hänen käteensä, kumartui hänen luokseen, aikoi kietoa käsivartensa hänen vyötäisiinsä.

—Ei, ei! pyysi Elli taas ja koetti irtautua.—Elkää, minä pyydän!

—Mutta miksei? Sanokaa miksei?

—Siksi, etten minä saa ... etten minä saa, vaikka tahtoisinkin.

—Mutta tähän rakastatte minua ... tähän olette sanonut sen tekevänne!

—Ja juuri siksi, että teitä niin rakastan, minä tahtoisin, ettei minun tarvitsisi tuntea, että kukaan voi minua siitä syyttää.

—Mutta kuka teitä syyttäisi?

—Kaikki, koko maailma...

—Ja te välitätte maailmasta ... siitä, mitä se sanoo!

—Enhän ainoastaan maailmasta ... mutta itsestänikin ... yhtä paljon minä itsenikin tähden ... meidän suhteemme olisi minusta niin ihanteellinen, niin hieno, jos se voisi jäädä entiselleen ... ja minä olen luullut, että tekin ajattelette samalla lailla.

—Mutta minä en voi sietää ... minä en voi kärsiä, että te, samalla kuin työnnätte minut luotanne, olette toisen oma ja että minun täytyy...! huudahti Olavi ja hypähti seisoalleen.

—Enhän minä ole kenenkään toisen niinkuin teidän!

—Ettekö todellakaan?

—Enhän ole ollut kaikkina näinä vuosina, kun olen teitä odottanut, kenenkään niinkuin teidän ... teidän hengessäni ja tunteissani...

—Vai niinkö?

—Miksi te sanotte niin pilkallisesti: vai niinkö? Jos tietäisitte, mitä olette ollut minulle ja kuinka lähellä, ette sanoisi noin ... jos tietäisitte kaikki tilaisuudet, milloin olette ollut minun luonani tuskaani lievittämässä ja häpeään haihduttamassa ... kuinka ensi illasta saakka olen teitä avukseni huutanut ... teille pyhittänyt henkeni, sieluni ja tunteeni, jotka eivät koskaan ole olleet eivätkä tule olemaankaan kenenkään muun kuin teidän omanne ... sillä niihin ei kenelläkään muulla ole ollut sitä oikeutta kuin teillä ... ja teille minä olen ne säilyttänyt puhtaina ja koskemattomina... Eikö niillä ole teille mitään merkitystä ... ettekö anna niille mitään arvoa?

—Annanhan, mutta jos te minua niin rakastatte, miksette tahdo sitä osoittaa minulle, niinkuin ainoastaan rakkaus oikeuttaa osoittamaan? Ja miksi te ajattelette, että meidän suhteemme siitä tulisi kadottamaan puhtautensa ja hienoutensa?

—Miksikö?—Niin miksikö!—hän vähän hämmentyi.—Ettekö sitä ymmärrä. Mutta onhan minulla lupauksia, jotka minua sitovat ... jotka olen antanut ja joita en voi rikkoa, jos en tahdo kaikkea rikkoa. Vai voinko?

—Ette tietysti voi.

—Niitä on niitä onnellisia, jotka voivat mennä ja jättää kaikki ... mutta minun täytyy jäädä tänne ... ja kuinka ajattelette, että voisin jäädä tänne ... näihin oloihin, näiden ihmisten keskeen ... syömään hänen leipäänsä, tietäen, että jos hän, jos he sen tietäisivät, he voisivat sanoa minulle vasten silmiä ... nyt on minulla ainakin vielä puhdas omatuntoni ... sillä siitä, millä lailla minä teitä rakastan, ei heillä ole mitään oikeutta minua tuomita ... ja sen verran katson minäkin oikeudekseni saada onnestani nauttia... Ymmärrättekö minut nyt?

—Luulenhan ymmärtävän.

—Sehän on vain sentähden ... eikä minkään muun ... sanokaa, että sen hyväksytte...

—Niin, kyllähän ... voihan olla, niinkuin te sen sanotte.

Ja hänen järkensä, hänen oikeudentuntonsa sanoi hänelle, että Elli oli omalta kannaltaan oikeassa. Hän ei voinut väittää vastaan, hän käsitti, ettei hän voinut mitään vaatia, sillä hän tiesi, ettei hän voisi mitään tarjota sen sijaan, mitä hän ottaisi. Ja hänen täytyi tunnustaa Ellin vaikuttimet hienommiksi ja puhtaammiksi kuin omansa. Ja koko hänen elämänsä tragedia taas häntä liikutti. Mutta samalla hän käsitti, ettei hän voisi rakastaa häntä niinkuin oli luullut voivansa ja niinkuin Elli tahtoi. Koko hänen olentonsa kuohui, hän tuskin voi hillitä itseään tempaamasta häntä väkisin luokseen. Vielä uudelleen

olisi hänen tehnyt mieli vakuuttaa häntä, saada hänet uskomaan, että kahdenlaista rakkautta ei voi olla, että Elli mielipiteet ovat ennakkoluuloja ja hänen ihanteellisuutensa pinnistettyä ... että ei voi tehdä sellaista erotusta ... että ajatuskin jo on rikos ja että hän jo on ollut miehelleen uskonon. Mutta samalla hän tunsikin kuitenkin niiden syittensä voimattomuuden ... ne soivat hänen korvissaan viettelijän sanoilta, niin kauan kuin hän ei ollut valmis alistumaan kaikkien niiden seurauksien alle ... ja sitä hän taas ei tahtonut. Ja Elli ei nähtävästi ollut niitä naisia, joita voisi voittaa salaisesti hiipimällä luo, puhaltamalla tulta tuhkaan. Hän tunsikin heikkoutensa ja oli sitä vastaan varuillaan. Ja hän oli puhunut sellaisella sisällisen vakaumuksen innostuksella, se vakaumus oli tulos vuosikausien hiljaisesta työstä oman itsensä kanssa, ettei sitä voisi saada muuttumaan. Tietysti aikaa voittaen, mutta maksaisiko se taas vaivaa sekään?

—Mennäänkö? sanoi hän ja nousi lähteäkseen.

He kulkivat metsätietä, samaa, jota olivat eilen tulleet. Ja kun he eivät pitkään aikaan mitään virkkaneet, oli Ellillä aikaa mietteisiin. Hän näki, ettei hän ollut saanut häntä vakuutetuksi, niinkuin olisi tahtonut. Olavi näytti yhäkin tyytymättömältä, ja hän vastasi hänen katseeseensa kylmällä epäilevällä silmäyksellä. Ja Elli aavisti hämärästi, mitä hänessä liikkui... Hänen suostumuksensa ei ollut vapaaehtoinen. Hän ei olisi ylläpitänyt entistä suhdetta, jos se olisi ollut hänen vallassaan. Olavi ei rakasta minua samalla lailla kuin minä häntä. Eikö hän tahdo minua ymmärtää vai eikö sellainen olekaan mahdollista? Ovatko minun ihanteeni sitten vain haaveita? Eikö niitä voikaan toteuttaa? Eikö ystävyys voi olla rakkaudessa ylennä?

Hän ei saanut vastausta kysymyksiinsä, eikä hänen tehnyt mieli niistä uudelleen puhua Olaville. Hän ei tahtonut kuulla hänen laimeasti myöntävän sitä, mistä hän sydämessään ehkä oli toista mieltä.

Oliko hän pettynyt hänen suhteensa? Eikö hän ollutkaan sellainen, joksi hän oli häntä kuvitellut. »Ette tietysti voi», oli hän sanonut. Mutta miksen minäkin voisi niinkuin Sigridkin? Se nuori mies, se lääkäri, oli seurannut häntä. Mutta Olavi ei ehkä sitä tekisi ... hän ei minua niin paljon rakasta. Mutta ainoastaan siinä tapauksessa voisi se olla mahdollista. Hän ei tahdo, että minä rikkoisin, ja kuitenkin hän tahtoo...

Hän tunsikin kuin pettymyksen pistoksen rinnassaan. Oli kuin olisi se loisto, joka oli Olavin päätä ympäröinyt, siitä hälvennyt.

Mutta sitten nousivat hänen tunteensa noita ajatuksia vastaan. Ei ole niin. Minä en saa ajatella hänestä mitään alhaista.

Ja hän olisi jo itse tahtonut olla väärässä, että Olavi vain olisi voinut olla oikeassa.

XXIV.

Kun he kulki kukin omissa aatoksissaan nousivat metsäpolulta Tyynelään vievälle kärrytielle, näkivät he pastorin tulevan vastaansa. Hänkin huomasi heidät samassa, tarttui hattuunsa ja heilutti sitä heille tervetuliaisiksi.

He olivat hänet kokonaan unohtaneet. Elli oli ajatellut, että he kotiin tultuaan taas ehkä istuvat verannalla, puhelevat niinkuin ennenkin ja selviävät entiselleen. Olavikin ajatteli samaa ja toivoi hänkin omalta kannaltaan.

Sentähden oli pastorin ilmestyminen Ellille kuin kylmä tuulahdus, joka vilusti häntä selkäpiihin saakka. Ja Olavi tuskin voi pakottaa itseään nostamaan hattuaan vastaukseksi hänen tervehdyksellensä.

Ilosta loistaen tuli pastori heitä kohti ja huusi jo kaukaa:

—Hyvää päivää! Jopahan sieltä viimeinkin tulette ... minä olen tässä odotellut pitkin iltaa ja olin jo lähdössä vastuuseen ... ajattelin, että kävelen niin kauan kuin kohtaan, ja jos eivät tule tiellä vastaan, niin astelen karjakartanolle saakka. No, mitäs kuuluu ja mitenkä olette jaksaneet?

Ja tervehdittyään asettui hän heidän väliinsä kävelemään jääden hetken päästä yksin keskelle maantietä, kun Olavi ja Elli vetäytyivät toinen toiselle puolen tietä.

—Sinun kinkerisi ovat jo lopussa? kysyi Olavi.

—Ovatpa jo, Jumalan kiitos! Olisihan niitä vielä tavallisessa menossa ollut yksi viikko, mutta me sovimme rovastin kanssa, että kun minulla on harvinainen vieras ja kun kesätyötkin kiirehtivät, niin jätetään syksyyn.

Ja huomaamatta heidän mielentilaansa alkoi hän tavallisuuden mukaan kertoa omista asioistaan.

Hän oli viime viikolla ollut aivan pitäjän laidassa, sen pahimmalla perukalla, saanut ajaa selkähevosella, rämpiä soita ja korpia. Mutta nyt hän oli tyytyväinen, että ne retket olivat lopussa ja että hän sai asettua kotiinsa kerrankin oikein vierastansa huvittamaan. Heidän pitää kalastaa, metsästää, käydä vieraisilla.

—Olisittepas vielä vähän odottaneet, niin olisi menty yhdessä karjakartanollekin.

Hän ei sanonut sitä mitenkään moittien, sillä äänellä vain, kuin olisi ollut itsestään selvä, että vasta *hänen* kanssaan heillä olisi ollut hauska retkellään.

Hän ei saanut vastausta, mutta ei sitä kaivannutkaan.

—Tänä iltana pidetään meillä pienet kekkerit, sanoi hän. Minä ajattelin jo kutsua vieraitakin, mutta jätin, kun en tiennyt, tulisitteko ... mutta totit meidän täytyy kuitenkin juoda ja välttämättä syödä pieni juhla-illallinen.

—Miksi juuri tänä iltana? kysyi Olavi.

—Sinä et tiedä, Olavi, mutta Elli sen kyllä muistaa. Nyhän on sen päivän vuosipäivä, kun minä ensi kerran tulin Ellin kotiin, ja olithan siinä sinäkin mukana, Olavi. Se on minusta melkein niinkuin olisi se häpäivämme.

—Olihan se merkkipäivä! sanoi Olavi. Mutta hän ei nyt kuitenkaan tuntenut olevansa totituulella. Ja pihaan tultua hän nousi huoneeseensa.

Mutta pastori tuli kohta vaatimaan häntä alas puutarhaan, johon hän kiikkulaudan eteen oli katattanut juomapöydän.

Hän oli juhlatuulella, sanoi hän, tuntui siltä kuin olisi ollut vuosikausia poissa kotoaan. Ja hän sanoi tahtovansa uudistaa vanhoja muistojaan, istua taas pitkistä ajasta vanhan toverinsa kanssa.

—Olitpa sinä kuitenkin kunnan mies, kun tulit tänne meidän luo, puhui hän lasia laittaessaan. Eläkä sinä kiirehtii pois ... voitahan olla täällä niin kauan kuin haluttaa ... meille sinä aina olet hupina, vaimolleni ja minulle, jos vain itse viihtynet.

—Ethän vain aikone puhetta pitää! sanoi Olavi väkinäisesti naurahtaen.

—Mitäpä niistä pitkistä puheista ... ei muuta kuin terveyttä vain ... maljasi, sinä vanha veikko!

Hän oli niin sydämellisellä tuulella, että vesi kiehahti hänen silmäkulmaansa jo ensimmäistä kulahdusta ottaessa. Olavista oli asema oikeastaan sanomattoman koomillinen, mutta hän ei kuitenkaan parhaalla tahdollaankaan voinut pakottaa pois myötätuntoisuutta, jota toisen odottamaton, perustelematon hellätuntoisuus hänessä herätti. Usein se oli sekä koulussa että yliopistossa puhjennut näin aika ajoittain ja yhtä aiheettomasti. Hän olisi silloin tahtonut juottaa ja kestitä kaikkia ystäviään, hän olisi tahtonut käydä kaikkia kaulaan, ja hän oli äärettömän onnellinen, kun hän vähänkään aikaa sai pitää sanan vuoron yksinään ja muut keskeyttämättä kuuntelemaan. Sille naurettiin, jälestäpäin häntä siitä pilkattiin, mutta hänen hyvälle sydämelleen annettiin se arvo, mikä sille oli tuleva, ja se oli syynä siihen, että häntä siedettiin toveriseuroissa, joihin hän ei muuten olisi voinut kuulua.

Hän lämpeni yhä enemmän, hän katseli Olavia pöydän yli lempeästi silmiin ja sanoi, että hän aivan näkyvästi oli lihonnut täällä maalla, saanut uutta eloa ja tuoreutta kasvoilleen.

Olavi vastaili yksikantaan, ei voinut katsoa häntä silmiin, tunsu olevansa vähän hämillään ja syytytti paperossin toisensa perästä viskaten ne aina puolipalaneina luotaan. Hän vähän häpesi itseään, hänen alkoi olla kiusallista ottaa noin vastaan hänen ystävyytensä, ja hän toivoi vain, että joku kolmas olisi tullut heitä keskeyttämään.

Mutta vaikka pastori useampia kertoja huusi Elliä tulemaan, ei tämä näyttäytynyt.

Hänen asemansa kävi hänelle melkein sietämättömäksi, kun pastori tapansa mukaan alkoi puhua avioliitostaan. Hän taaskin ylisteli vaimoan, puhui hänet parhaaksi ihmiseksi maailmassa. Näkyi kaikesta, että hän, entinen talonpojan poika, oli ylpeä voitostaan, että papin tyttären omistaminen oli ollut hänelle hänen elämänsä ihannepäamaali. Kaikesta varmuudestaan, erehtymättömyydestään ja itserakkaudestaan huolimatta asetti hän vaimonsa kuitenkin yläpuolelle itseään, piti häntä itseään

viisaampana ja sivistyneempänä. Mutta vaikkei hän näkynyt aavistavankaan, mikä osa vanhempien tahdolla ja olojen pakotuksella oli ollut, kävi hänen puheistaan kuitenkin Olavin salaiseksi mielihyväksi selville, että hänellä oli salaisia epäilyksiä siitä, ettei Elli ehkä sentään ollut niin onnellinen kuin hän olisi toivonut. Hän valitti sitä, että ainoa pilkku heidän onnessaan oli se, ettei heillä ollut perillisiä...

—Eikö ole tietoaakaan?

—Ei ole vielä tähän asti ollut.

Ja hän luuli, että Elli siitä syystä välistä oli niin alakuloinen, että olisi voinut luulla häntä onnettomaksikin.

—Mutta jos vaimosi sinua rakastaa, niin eihän sillä onnettomuudella ole niin suurta merkitystä?

—Rakastaahan se ... kyllähän minä tiedän, että se rakastaa ... mutta ymmärräthän sen, että sille saattaa käydä elämä ikäväksikin, kun minun täytyy talvisin olla kuukausmääriä pitäjällä. Nyt toki on ollut toista tänä kesänä, kun sinä sentään olet ollut seurana. Mutta välistä minä olen pelännyt, että hän tulisi synkkämieliseksi, kun ei puhu päiväkausiin sanaakaan...

—Ei hän nyt ainakaan ole ollut synkkämielinen ... päinvastoin minä olen saanut sen käsityksen, että hän on enemmän iloluontoinen.

—Onko se puhunut sinulle minusta mitään?

—Mitäs hän olisi minulle siitä?

—Ei mitään erittäin ... mutta minä vain ajattelin, olisiko sattunut sanomaan jotain itsestään, kun olette keskustelleet... No, mutta terve nyt ... pannaan nyt toiselle jalalle.

—Ei kiitoksia ... en minä enää.

—Tee nyt pois vain ... istutaan nyt tässä, kun kerran on päästy alkuun ... mutta missä se Elli on?

Hän sai Ellin nyt vihdoinkin tulemaan, istutti hänet heidän keskelleen kiikkulaudalle, teki hänelle miedon todin ja kun kuuli, että Olavi ja Elli teitittelivät toisiaan, sanoi hän:

—Heittäkää jo toki pois nuo haukkumanimet ... vanhat tuttavat ja viikkokausia haukkuvat toisiaan.

Heidän täytyi juoda veljenmalja. Sitten kietoi hän kätensä Ellin selän taa, poltti toisella sikariaan ja puhkesi taas tunteisiinsa:

—Oikein minulla oli ikävä siellä pitäjällä viimeiseltä ... alussa se aina menettelee, mutta lopulta tuli niin kova kaipuu, että lähdin yötä myöten ajamaan ... mutta kun tulin kotiin, niin olitte juuri lähteneet...

Elli koetti vetäytyä hänestä erilleen.

—Elähän nyt ... kas, kas, kuinka se ujostelee vierasta ... ei sinun tarvitse ujostella tätä Olavia ... me olemme niin vanhat tutut ja me olemme tässä juuri puhuneet sinusta ja minusta ... olisi se sentään kovin mukavaa, jos sinullakin, Olavi, olisi pikku vaimosi niinkuin minullakin ja me tässä näin parittain istuskelisimme kesäisen illan helmassa...

—Sinähän tulet aivan runolliseksi...

—Onhan sitä ehkä minussakin hiukan verran sitä vikaa ... mutta sen minä sanon sinulle, Olavi, että *kun* sinä kerran menet naimisiin, niin tuo sinä se rouvasi tänne ... tule meille koko kesäksi niinkuin nytkin ... voisittehan te asua minun kamarissani ja me pitäisimme teitä niin hyvänä, että ... eikö totta, Elli?

Johtaakseen keskustelun toiseen suuntaan kysyi Elli:

—Olivatko kotona pappilassa?

—Olivat ... mutta nythän olen aivan unohtanut ... minullahan on sinulle kirje.

Hän haki sitä taskuistaan, huomasi muuttaneensa takkia ja meni sitä noutamaan.

Kun hän oli ehtinyt ulos puutarhan portista, kääntyi Elli rukoilevasti Olavin puoleen, tarttui hänen käteensä.

—Ettehän ole minuun suuttunut? Ettekö?

—Mitäs minä olisin...

—Mutta te ette rakasta minua niinkuin ennen?

—Rakastanhan ... mutta minä toivoisin...

—Mitä ... sanokaa...

Hän viivytteli. Pastori kuului jo tulevan.

—Voi, voi, sanokaa nyt!

—Voisitte te sentään säästää minua hänen hellyyksiltään ... vaikkei se teitä itseänne vaivaisikaan, niin pyytäisin teitä kuitenkin tekemään sen minun tähteni.

—Kuinka te voitte sitä epäillä ... pitäisihän teidän tietää, että tahdon tehdä kaikki, mitä voin...

—Mutta te ette kuitenkaan luule voivanne tehdä *kaikkeal*!

Elli ei ehtinyt vastata, sillä pastori tuli samassa takaisin kirjettä tuoden. Se oli niiltä Olavin helsinkiläisiltä tuttavilta, jotka olivat olleet koko kesän jalkamatkalla ja nyt ilmoittivat kuitenkin päättäneensä, että he kulkevat tätä kautta, saapuvat ensi maanantaiaamuna kirkonkylään ja sitten jonkun päivän levättyään jatkavat matkaansa laivalla etelään. Ja vaatimalla he yhäkin vaativat, että Olavi tulisi heidän mukaansa.

Ellistä näytti, että hän kertoi sen aivan rauhallisella mielellä, melkeinpä mielihyvällä.

—Sinä tietysti vastaat, että he saavat mennä menojaan, sanoi pastori.

—En tiedä vielä.

—Mutta minä sanon, että sinä et mene ... vastahan tässä juuri tulit ... ja joko nyt pois? Siitä ei tule mitään!

—Olenhan ollut täällä jo toista kuukautta.

—Ei niistä puhuttakaan ... tyhjennä lasisi ja pane kolmannelle jalalle! Vai pois? Me kutsumme ne turistit tänne, pidetään täällä kestejä, tehdään huviretkiä ja annetaan sitten meneväin mennä menojaan... Sano sinäkin, Elli, sille, että sen täytyy jäädä!

—Sanoisinhan, jos vain tietäisin, että voin jotain vaikuttaa.

—Voit sinä ... mutta sinun täytyy sanoa vakuuttavammin... Olavi voi muuten ajatella, että sinulle on samantekevä, meneekö hän vai jää.

—Mutta eihän hän ole vielä todella aikonutkaan.

—No, no ... se on hyvä se ... nyt mennään syömään, koska kuuluu jo illallinenkin olevan valmis.

Illallisen aikana tuli pastori ryypyn otettuaan ja olutta juodessaan yhä puheliaammaksi ja hellemmäksi. Hän koetti sanoa sukkeluuksia ja nauroi niille vedet silmissä. Mutta Elli oli joka hetki vähällä purskahtaa itkuun. Hänen olisi tehnyt mieli itkeä sekä harmista että häpeästä. Kuinka hän häntä nyt vihasi! Kuinka hän oli hänen mielestään raaka, typerä ja kömpelö! Tuollako oli häneen kaikki oikeudet? Tuonko tähden hän asetti alttiiksi Olavin rakkauden ja tuotako varten hän tahtoi olla hienotunteinen? Voi, jos olisi uskaltanut rikkoo kaikki ... puhua suunsa puhtaaksi ... särkeä kaikki yhdellä ainoalla sanalla säpäleiksi!

Ja omasta onnettomuudestaankin hän olisi tahtonut itkeä. Jos tietäisi edes, mitä Olavi ajattelee. Hänestä ei saa mitään selkoa, hän näyttää niin kylmän ivalliselta—minuakin kohtaan.

—Eikö mennä vähän kävelemään ... tahi ehkä vähän soutelemaan, kun järvi on niin tyven? ehdotti pastori illallisen jälkeen.

—En minä nyt, sanoi Olavi.

—Etkös tule Ellikään?

—En.

—No mennään sitten nukkumaan koko komppania.

Hän otti Elliä vyötäisistä ja sanoi hyvää yötä niinkuin heidän kumpaisenkin puolesta. Eikä Elli osannut

irroittaa itseään, ennenkuin Olavi jo oli kääntänyt selkensä ja alkanut nopein askelin kohota vinnille. Hän näki, että Olavin kasvot olivat vähän kalvenneet, että hän puri poskensa yhteen niin, että ne hetkeksi kuin luutuivat, ja että hän, jääkylmästi kumartaen ja heittäen häneen ylenkatseellisen katseen, käänsi hänelle selkensä.

Vasta sitten riuhtaisi he hän irti ja tiuskaisi miehelleen:

—Anna minun olla!

—No, no ... etkö tule kohta nukkumaan?

—En! huusi Elli silmät säihkyen. Mene sinä tiehesi ja anna minun olla rauhassa!

—Ka, ka ... mikäs nyt?

—Sinä olet kömpelin, tyhmin, sivistymättömin mies maailmassa!

Pastori seisoi siinä silmät selällään, koetti lyödä leikiksi, mutta kun hän näki, että Elli oli tosissaan, ja tiesi, ettei silloin auttanut ruveta keskustelemaan, meni hän kiltisti kamariinsa.

Ja Elli vaipui verannan rappusille purskahtaen kauan pidätettyyn itkuunsa.

Hän ylenkatsoo minua ... hän halveksii minua! vaikeroi hän kasvot käsiin kätettyinä. Minä näin sen hänen silmistään, hänen pilkallisesta hymyilystään. Ja hän on oikeassa! Minä olen halveksittava! Minä rakastan toista ja suostun kuitenkin olemaan toisen...

Mutta minä *en* suostu! Minä en voi kestää tätä kauemmin!... Minä tahdon sanoa hänelle, että hän luulee väärin ... että hän saa tehdä minulle kaikki, mitä tahtoo, kunhan vain rakastaa minua eikä minua jätä!

Ja ajattelematta sen enempää, mitä hän aikoi tehdä, hyppäsi hän ylös, juoksi vinnin rappujen juureen ja juoksi niitä ylös, mennäkseen hänen huoneeseensa, heittäytyäkseen hänen jalkoihinsa.

Mutta ovi oli kiinni, se oli niin armottomasti, niin kylmentävästi kiinni... Hän ei tahdo minusta enää mitään tietää!... Eikä Elli uskaltanut edes kolkuttaa.

Hän tointui, selvisi huumauksestaan, pelästyi itseään, sieppasi orrelta jotain käsivarrelleen ja juoksi alas kuin takaa ajettuna.

XXV.

—Ei! huudahti Olavi ylös tultuaan ja repäisi rinnastaan kukkavihkon, jonka Elli oli matkalla poiminut ja antanut hänelle. Tämä on jo liian naurettavaa! ... ja nyt on tämä lopussa.

Ja hän vetäisi esille matka-arkkunsaa ja alkoi heitellä siihen ylös-alaisin vaatteitaan ja kirjojaan, mitä vain käteen sattui.

Tämä täytyy kerralla katkaista! jatkoi hän. Ja huomenna minä matkustan tieheni!

Tällainen suhde! Kulkea tässä kuutamosenankarina hymyilyn palkasta, haaveksia hienoa rakkautta, kiipeillä ihanteitten korkeuksiin, vaipua tummapohjaisiin tunnelmiin ... ei kiitoksia! Minä olen jo liian vanha ollakseni koulupoikatrubaduurina, huokailukseni hellämielisiä ruikutuksia maaseutukaunottarien ikkunain alla. Minulla on toden totta muutakin tekemistä! Ja mikä minut on nyt taas saattanut näihin suhteisiin, joita en eläessäni ole voinut sietää? Enkö minä ikinä viisastu? Olenko se iänikuinen rakkauden narri?

»Mennään sitten maata koko komppania!» Menkää jumalan nimessä ja nukkukaa, veikkoset, niin, että seinät helisee! Ottakaa siunaukseni, lisääntykää ja täyttäkää maa!

Hän naurahti onton ivallisesti, nakkeli tavaroitaan ja naurahti uudelleen sitä hullunkurista näytelmää, joka hänelle tänä iltana oli esitetty. Ja sillä tullaan häntä tietysti vastedeskin huvittelemaan.

Mutta sitten oli hänestä kuitenkin liikaa tämä kiukku. Kaikki oli niin liian narrimaista, ettei siitä olisi kannattanut edes suuttua. Ei toden totta maksa vaivaa sen tähden rauhaansa rikkoa, särkeä mielensä malttia ja kirjainsa kansia.

Itselleen hänen pitäisi ennemminkin nauraa. Hänkö tässä toteuttamaan platoonisen rakkauden periaatteita? Hänkö sitä oli täydellä todella ajatellut mahdolliseksi? Mutta kuinka hän oli siihen määrin voinut järkensä menettää? Kuinka siihen määrin pettää entisyytensä? Olivatpa ne vaatimuksia, joita hänelle oli asetettu onnen ehdoiksi! Minun pitäisi kai pitää kaikki hyvänäni ja olla tyytyväinen, jos saan edes hänen sormenpäitään suudella!

Mutta hänen omatuntonsa sanoi hänelle kuitenkin samassa, että hän nyt tuomitsee väärin. Elli on siitä itsekkin onneton, hän kärsii siitä, eikä se tapahdu hänen tahdostaan.

Se alkoi häntä tyynnyttää, hän herkesi heittelemästä kapineitaan, laitteli papereitaan, jotka olivat joutuneet epäjärjestykseen, ja istuutui keinutuoliinsa rauhallisesti miettimään asemaa.

Olkoon kuitenkin miten on, päätti hän hetken kuluttua, minun asemani on täällä mahdoton. Minä en voi jäädä tänne, siitä ei syntyisi muuta kuin ikävyyksiä itselleni ja hänelle. Ja hänelle varsinkin! Hänen tähtensä juuri täytyykin minun peräytyä!

Hän ihan ilostui, kun sai sen uuden näkökohdan eteensä. Hän sitä kehitti ja sai itsensä vakuutetuksi siitä, että hän tekisi väärin *Ellia* kohtaan, jos viipyisi kauemmin. Eihän se muuta kuin siirtäisi eroa ja samalla tekisi sen yhä vaikeammaksi. Eikö olisi suorastaan hyvä työ, jos hän menisi nyt kohta?

Ja jo huomenna varhain päätti hän lähteä tapaamaan helsinkiläisiä tuttaviaan.

Aamulla ei hänen päätöksensä ollut horjunut. Mutta oli se kuitenkin vähän noloa, kun hän ylös noustuaan melkein kuin hiipimällä hiipi pois talosta. Nähdessään Ellin menevän rantaan pistihe hän ulos pihasta ja ilmoitti ainoastaan palvelustyölle lähtönsä. Oli hänellä epämääräinen tunne rinnassaan siitä, ettei hän menetellyt niin kuin oikeastaan olisi pitänyt. Oliko hänellä kuitenkin oikeutta yht'äkkiä itse ratkaista kaikki, katkaista yhdellä ainoalla iskulla ne siteet, joita he molemmat olivat olleet punomassa? Mutta miksei? Kun hän kuitenkin oli varma siitä, että hänen tunteensa olivat kokonaan kylmenneet, niin kokonaan, ettei hän enää tuntunut voivan kaukaisimmittainkaan käsittää, mitenkä ne ollenkaan olivat voineet syntyä ja mitenkä hän siihen määrin oli voinut niiden valtaan antautua!

Olisi hän niin mielellään tahtonut vakuuttaa itselleen, että Ellinkin oli samalla lailla. Mutta se ei onnistunut. Elli oli pannut koko elämänsä tähän rakkauteen ... sen Olavi tiesi, ja hän oli nähnyt siitä niin monta todistusta. Eikä hän voinut estää itseään kuvittelemasta, miten tämä yht'äkin ero häneen tulisi vaikuttamaan. Hän saa kuulla, että olen mennyt kirkolle, ja samassa hän tietysti aavistaa kaikki. Ja se uudistuu tietysti, tuo viimesunnuntainen surkeus, josta hän niin elävästi oli kertonut.

Mutta samalla, kun Olavi taas tunsu heltyvänsä ja kun hänen omatuntonsa häntä vaivasi, se suututti häntä ja paadutti. Kiukkuisesti tiuskaisi hän itselleen maantietä myöten kiivakasti kävellessään: »Mutta mitä minulla on hänen kanssaan tekemistä? Mitä hän tahtoo minusta? Täytyyhän hänen käsittää, että meidän suhteemme on mahdoton! Enhän voi hänen kanssaan Amerikkaankaan paeta!»

Vaan eihän hän mitään sellaista vaatisikaan, hän kai sanoisi. Ei hän muuta kuin pyytäisi, etten vielä menisi, jos häntä vähänkään rakastan. Mutta kun minä en rakasta! Vaan voinko minä sanoa sen niin kovakätisesti? Ja minkä ajatuksen hän minusta saa, jos tänään vakuutan päinvastaista kuin eilen... Minä en anna mitään selitystä, eikä hänellä ole oikeutta minulta mitään vaatia. Kunhan kerran olen poissa, niin voinhan jotain keksiä ja kirjoittaa... Kirjeessä se käy niin paljoa helpommin.

Mutta on tämä kuitenkin ikävä juttu. Vaan mitä minä voin, enhän voi teeskennellä, kun kaikki minua kyllästyttää... Oli kuitenkin ikuinen onni, etten saanut tahtoani läpi. On minulla sentään onni vielä toverinani, ainainen hauska ystäväni...

—Mies hoi, ota rattaillesi! huusi hän muutamalle hevosmiehelle, joka oli ajanut hänen ohitsensa. Ja pian oli hän kirkonkylän majatalossa.

Siellä ne olivat, hänen tuttavansa, kolme herraa ja kolme naista, iloisinta, hienointa helsinkiä, somissa, aistikkaissa matkailijapuvuissa. Jo kaukaa he hänelle huiskuttivat hattuja ja liinoja, huusivat ja hurrasivat. Se oli kuin tuulahdus vapaasta, suuresta maailmasta, ja empimättä hän lensi sen avattuun syliin.

Ei otettu kuuleviin korviinkaan, ettei hän tulisi mukaan. Mitä hän täällä ... sydänmaassa ... koko kesää...? Ihastunutko johonkuhun sinisilmään? Eihän vain? Ehkä tosiaankin...—Oo, Oo!—Vai ei kuitenkaan? No, hyvä sitten!—»Panet siis pillisi pussiin, ja tänä iltana lähdetään ... eihän tämä seutu näytä miltään erikoisen hauskalta ... me emme ainakaan viitsi viipyä täällä kauempaa.»

Hänet oli helppo saada houkutelukuksi. Ja kysymyksiensä ja vastauksiensa sadellessa ja naurun niitä yhtämittää keskeyttäessä päätettiin yhteisäänestyksellä, että Olavi Kalm syötyään heidän kanssaan aamiaisen ottaa talosta hevosensa, ajaa takaisin pappilaan, laittaa kapineensa kuntoon ja hellät hyvästit

otettuaan rouvalta, koska siellä kuuluu olevan nuori, sievä rouva, soudattaa itsensä Tyynelästä laivaan, kun toiset astuvat siihen kirkon rannasta. Ja sitten sitä mennään, yksi hauska mies lisää ennenkin iloisessa seurassa!

—Mutta elkää vain peruuttako, herra Kalm! huusi vielä yksi neitosista hänen jälkeensä, kun hän ajoi ulos pihasta.

—En, en!

—Saammeko olla aivan varmat, että tulette?

—Saatte olla!

Se oli pieni ketterä tyttö, eloisa kuin orava, ja keikkui koko matkan hänen silmissään, niin että hän vasta Tyynelän kattojen näkyessä taas muisti, minne hän oikeastaan ajoi.

Mutta nyt tuli hänelle oikein kiire saada kaikki suoritetuksi niin pian kuin mahdollista. Ja ennen kaikkea, sanoi hän, ei mitään hellämielisyyttä ja peräytymistä.

XXVI.

Kun Elli sai palvelijalta kuulla, että Olavi oli mennyt kirkonkylään, hänelle siitä mitään virkkamatta, luuli hän jo aavistavansa kaiken. Mutta hän ei sitä vielääkään tahtonut uskoa. Hän ei *voi* niin tehdä, hän ei voi olla niin sydämetön. Mutta sitten tuli tyttö vähän päästä vinniltä ja kertoi, että herra varmaankin on poislähdössä, koska on jo heiteltyt kapineitaan matka-arkkuunsa. Ja kun Elli näki ne siinä kuin vihaisella kädellä viskeltyinä sinne tänne kirstun pohjaan, niin hänen jo täytyi uskoa. Hän luuli nyt tietävänsä syynkin siihen. Eilen illalla heidän erotessaan hän sen oli päättänyt ... hän ei tahdo viipyä hetkeäkään enää ... hän halveksii ja ylenkatsoo.

Ja taaskin Elli syytti siitä vain itseään. Eihän hän, Olavi, joka oli niin arka ja hienotuntoinen, voinut sitä sietää, jos hän kerran luuli... Hän, jolla oli niin korkeat käsitykset rakkaudesta ja joka oli sanonut, että ainoastaan rakkaus oikeuttaa... Mutta hän ei saa jäädä siihen luuloon, hänen täytyy tietää se! Ja vielä viimeisenä pelastuksenaan hän tarttui siihen toivoon, että kunhan hän saa puhua hänen kanssaan, saa sanoa kaikki, luvata, mitä hän tahtoo, hän ehkä vielä jää ... ja se ei ehkä vielä ole lopullisesti lopussa.

Pitkän rupeaman harhaili hän sinne tänne huoneissa, verannalla, pihamaalla, puutarhassa, taas huoneissa ja taas verannalla. Ja joka hetki hän luuli kuulevansa hänen tulevan maantiellä.

Hetkellisenä toivon salamana leimahti hänen mielessään, että hänhän on voinut mennä noutamaan noita tuttaviaan ja että hän tuopi ne tänne. Mutta se sammui samassa. Mitäs varten hän oli ajanut tavaroitaan kokoon? Ja olisihan hän siinä tapauksessa ilmoittanut siitä...

Hän istui taas verannalla, oli jotain tekevinään, mutta ilman mitään selkoa siitä, mitä teki...

Silloin hän kuuli kiivasta ajoa portin takaa, sinne seisahtui hevonen ja rattaat. Olavi hypähti rattailta maahan, eikä hänellä ollut ketään muita mukanaan.

Elli aikoi jäädä siihen, missä oli, ottaa hänet rauhallisesti vastaan, mutta kun Olavi juoksi pihamaan poikki, pakeni hän saliin ja sieltä omaan huoneeseensa.

Ja sinne hän kuuli, nyrkillä sydäntään painaen, kuinka Olavi aikoi ensin mennä ylös, mutta poikkesi sitten pastorin luo, joka häntä huusi kamaristaan.—»No», sanoi pastori, »mitäs miehelle kuuluu?»—»Ei juuri muuta kuin että minun täytyy pyytää sinulta kyytiä laivalle.»—»Kyytiä laivalle? Aiotko sitten todellakin lähteä?»—»Niin, kyllä asia nyt on niin päin kääntynyt.»—»Elähän, ja jo tänä iltana...»

Enempää ei Elli kuullut, sillä pastori ja Olavi poistuivat porstuaan, ja Olavi kuului nousevan ylös kamariinsa. Hän alkoi siellä kävellä edestakaisin lattiaa Ellin pään päällä, ja joka askel tuntui kuin sattuvan hänen päälakeensa, kuin takovan hänen aivojaan. Nyt hän liikautti kirstuaan, veti sitä lattiaa pitkin, pudotti sen pohjaan jotain raskasta. Nyt hän oli vähän aikaa hiljaa ja sitten hän alkoi viheltää.

Ja eikö hän aio tulla minulle mitään sanomaan, eikö tule edes itse ilmoittamaan lähdöstään?

Joku tuli. Se olikin vain pastori.

—Kuulehan, Elli, sanoi hän huolestuneesti, melkein kuin jotain onnettomuutta valittaen,—kun se kuitenkin on päättänyt mennä ... eikä sitä näy voivan mikään pidättää ... pitää kai laittaa sitten päivällinen valmiiksi laivan tuloon.

Mutta Elli ei liikahtanut paikaltaan, istui ikkunansa ääressä ja tuijotti järvelle.

Vihdoin hän kuuli hänen tulevan alas, kävelevän porstuassa ja verannalla, ja luuli hänen häntä etsivän. Hän nousi ja meni saliin. Vaan Olavi hakikin joitain vaatteitaan porstuan naulasta. Mutta Elli meni kuitenkin häntä vastaan.

—Te matkustatte tänään? sanoi hän eikä ymmärtänyt, kuinka hän kuitenkin sai estetyksi äänensä särkymästä.

—Niin, olenhan päättänyt...

—Ettekö tule takaisin?

—Tuskin tulen, ainakaan tänä kesänä.

—Teille tuli kiire lähtö?

—Niin, toverini vaativat välttämättä.

—Onhan hauskeampi matkustaa seurassa.

Elli oli mennyt verannalle ja laskeutunut alimmalle portaalle, seisoen oven aukossa syrjittäin. Olavi oli löytänyt eteisestä sen, mitä hän sieltä etsi, ja aikoi taas mennä ylös. Mutta sitten hänkin meni verannalle. Ja vaikka hän oli päättänyt välttää kaikkia selityksiä, tuli hänelle nyt kuitenkin halu niitä antaa, koska Elli ei niitä vaatinut eikä kysynyt syytä hänen lähtönsä.

—Te ehkä kummastelette äkillistä lähtöäni...

—Enhän sitä kummastele ... tottahan teillä on siihen syyne.

—Eihän minulla ole muuta mitään ... mutta uskokaa, että näin on parasta meille molemmille ... sekä teille että minulle...

—Tehkää sitten vain niinkuin teille on parasta...

—Niin, ja teille myös...

—Ja minulle myös.

Elli seiso siinä liikkumatonna kuin patsas, kasvot jäykkänä ja vartalo suorana, näytti kuin ei olisi silmiäänkään räpäyttänyt, ja ääni tuli jostain kuin ulkopuolelta häntä. Olavin valtasi yht'äkkäinen katumus, kaikki entiset tunteet tulvahtivat takaisin hänen rintaansa. Hän ei voi sitä tehdä, hän ei voi jättää... Mutta silloin raukesi samassa myöskin Ellin keinotekoinen pinnistys, hän astui alas rappusilta ja katosi alas pihalle. Olavi otti askeleen seuratakseen häntä. Mutta silloin hän näki pastorin tulevan pirtin puolelta... Ja mitä siitä tulisi, jos hän taas peräytyisi ... hän oli luvannut tovereilleen ... ei, ei, kyllä hänen täytyy mennä ... ja hän nousi takaisin lähtöään laittamaan, iloissaan siitä, että kaikki kuitenkin oli käynyt helpommin kuin mitä hän oli osannut toivoakaan.

Eikä enää ilmaantunut tilaisuutta uuteen yhtymiseen ennen kuin päivällistä syödessä. Se oli myöhästynyt, ja täytyi kiiruhtaa ehtiäkseen ajoissa laivan tuloon. Elli istui toisessa päässä pöytää, Olavi ja pastori toisessa. Hän koetti saada häneltä silmäyksen vastaukseksi, selitykseksi, lohdutukseksi. Mutta Olavin katse ei hetkeksikään pysähtynyt yhteen paikkaan, näytti kuin olisi joka taholla, minne hän sen loi, ollut jotain, jota samassa täytyi välttää. Katuiko hän, vaivasiko häntä paha omatunto? ja samalla hän oli Ellistä siinä niin vieras, niin kaukainen, niinkuin hän ei enää olisi ollut täällä, niinkuin ei olisi koskaan ollutkaan. Koko ympäristössä, kaikessa, mitä Elli näki ja kuuli, oli jotain epätodellista, suhdaton, muodoton ... huone ikäänkuin isoni, pöytä kuin venyi ja piteni, ja Olavi ja pastori kuin loitonivat jonnekin, ja niiden äänet kaikuivat luonnottomilta. Kunhan hän ei pyörtyisi, kunhan ei tuoli kaatuisi ja seinät hajoaisi. Ja hän ei voinut enää muuta ajatella kuin koettaa koota kaikki voimansa, ettei mitään häiriötä syntyisi.

Sitten hän näki heidän nousevan pöydästä, ja hän nousi itsekin. Olavi heitti serviettinsä tuolille, tuli hänen luokseen, sanoi jotain, sanoi: »Jääkää hyvästi nyt ja kiitoksia kaikesta», ja ojensi hänelle kätensä. Puristiko se hänen kättään? Vai hänkö puristi Olavin kättä? Ja olivatko hänen kasvonsa surulliset, vai niinkö hän vain luuli ja ihmetteli, etteivät olleet? Oliko hän vastannut mitään vai eikö? Mutta sitten taas Olavi meni ja Elli jäi korjaamaan astioita. Hän käski tytön panna sokeriastian kaappiin karpästen käsistä ja viedä voilautasen kellariin.

—Nyt me menemme, Elli, sanoi pastori salin ovelta, joudu pian, jos aiot mukaan.

Oliko hän sitä aikonut? Eikö hän äsken puutarhassa turhaan häntä odottaessaan ollut päättänyt, ettei hän mene saattamaan? Hän on pettänyt minut, se on kurjasti tehty, hän on pitänyt minua leikkikalunaan, minä en tahdo nähdä häntä enää ... eikähän se ollut hän, joka pyysi tulemaan.

Mutta kun hänelle selvisi, että Olavi todella menee, ettei saa nähdä häntä enää ... onko hän edes jättänyt hyvästiään? ... rantaan mennessä saavat he ehkä vielä vaihtaa jonkun sanan ja hän lupaa ehkä tulla kohta takaisin,—niin kiiruhti hän heidän jälkeensä.

Herrat odottivat verannan edustalla. He kulkivat kolmisin rantaan, Olavi kantaen päällystakkiaan ja sateenvarjoa ja kulki hiukan edellä. Venheeseen noustessa tarjoo hän Ellille kätensä, ja Elli ottaa sen vastaan. Sitten kehoittaa hän häntä istuutumaan, ettei kaatuisi, kun kokka irroitetaan maasta. Mutta kun Elli ei tule totelleeksi, typertyy hän venheen liikahtaessa tuhdolle, loukkaa kyynänpäätänsä ja saa vaivoin kyöneleensä pidätetyksi.

XXVII.

Olavi istui perässä, pastori hänen kirstullaan alahangoilla ja Elli keskellä venettä.

Tuuli oli kylmänlainen pohjatuuli, taivas kirkas ja järven selkä tummansininen. Saarien rantakoivut notkistuivat ohi kulkiessa, puistelivat tuimasti latvojaan, ja kaikki tämä muistutti Elliä niin elävästi siitä illasta monta vuotta sitten, jolloin Olavi oli mennyt ja hän paennut koivulehtoon itkemään, kun pohjatuuli puhalteli. Sekö sitten nytkin jäisi viimeiseksi muistoksi hänestä? Ja uudelleen tulisi alkamaan sama elämä, joka silloin oli alkanut? Eikä saanut edes uhkaa mielessään syntymään, eikä heräämään etäisintäkään toivoa. Jos saisi edes kuolla pois, jos venhe kaatuisi tähän selälle ja he kaikki hukkuisivat ... tai hän vain hukkuisi ja muut pelastuisivat... Mutta sitten tuli toivomus, joka samassa kuitenkin kauhistutti häntä niin, että häntä pudistutti kuin horkassa... Hän oli kuin tietämättään ajatellut, että jos *pastori hukkuisi* ja hän Olavin kanssa pelastuisi. Mutta mitä minä ajattelen? huudahti hän itselleen. Vieläkö sekin kaiken muun lisäksi, että minä saatan sellaista toivoa? Ja paetakseen itseään hän pakottautui kuuntelemaan, mitä ne puhuivat tuolla hänen takanaan.

Ne keskustelivat tyynesti ja rauhallisesti ja tuntuivat yht'äkkiä tulleen erittäin hyväksi ystäviksi. Mistä se nyt oli tullut tuo hellyyden puuskaus Olavin puolelta? Olavi puhui niin suurella innolla, kuin asia olisi ollut hänen omansa, että pastorin pitäisi hakea isompaan ja parempaan paikkaan, lähemmä muuta maailmaa, jonnekin rautatien varteen. Silloin tällöin voisivat he sitten pistäytyä Helsinkiin, ja Elli rouvalle se varmaankin olisi paljoa hauskempi.

—Mitäs sinä, Elli, arvelet? Pitäisikö meidän hakea pois täältä? kysyi pastori kääntyen taakseen.

—En tiedä, sanoi Elli.

—Sinä istut siellä niin piilossa ... nouse tänne minun viereeni, on tässä sijaa kirstun kannella meille molemmille.

—Istuhan vain ... kyllä minun on hyvä täälläkin.

Sen enempää hänestä välittämättä jatkoivat he taas jutteluaan. Pastori oli nähtävästi innoissaan saadessaan hänet kerrankin noin häiritsemättä ja kokonaan haltuunsa. Eikä hän lakannut päivittelemästä, että kun sinä kuitenkin nyt menet ... enhän minä sitä ollenkaan osannut ajatella ... vaan minä en laske sinua laivaan, ennenkuin lupaat ainakin jo ensi kesänä tulevasi takaisin. Elli säpsähti. Lupaisiko hän? Ei luvannut, ei sanonut voivansa ainakaan vielä sitä määrätä ... »tämmöinen lentävä lintu kuin minä ei koskaan tiedä, minne hän milloinkin...»—»Eihän sitä, eihän sitä», myönteli pastori, »vaan olisi se kuitenkin soma, jos tulisit».

He tulivat väylälle, mutta laivaa ei vielä näkynyt. Laskettiin maihin pienen kivikkosaaren niemeen ja alettiin odottaa. Elli istui muista vähän loitommalle, tyneen puolelle, missä sileä takalaine aina tuon tuostakin rantaa nuolaisi, ja ainaisiksi ajoiksi painui tässä hänen mieleensä, muistoksi kaikista hänen pettyneistä toiveistaan, aava ulappa, valkea merimerkki, joka paistoi huikaisevan kaukana siintävien selkien perällä, ja etäiset maanselät hienosti kaareutuvina viivoina. Sillä sinnehän ne hänen kanssaan tulevat katoamaan myötätuulen vieminä.

Olavi ja pastori istuivat venheen luona ja puhuivat metsästyksestä.— »Kun et olisi niin kiirettä pitänyt», sanoi pastori, »niin olisi tultu pian jäniksiä ampumaan tänne näihin saariin.» Ja sitten hän tuntui päivittelevän, että kun ei tullut otetuksi mukaan edes kahvineuvoja ... olisi tässä näytty ennätettävän vielä pannukin kiehauttaa ja juoda erokahvit.

Mutta taas tuli Ellille halu vielä vähän aikaa olla hänen seurassaan. Hän nousi, katkaisi muutaman kukan nurmikoita ja istuutui heidän luokseen. Ja nyt näytti Olavikin ystävällisemmältä, kääntyi hänen puoleensa ja katseli häntä, niinkuin näytti, lempeästi ja surullisesti, niinkuin olisi katunut, tahtonut lohduttaa, sanoa jotain, joka oli hänen sydämellään.

—Saanko tuon kukan? kysyi hän ja ojensi kätensä.

—Mitäpä te sillä,—mutta antoihan Elli sen kuitenkin.

Pastori oli poistunut vähän matkan päähän laivaa tähystämään. Silloin Olavi sanoi:

—Elkää olko niin surullinen ... antakaa minulle anteeksi, minä pyydän.

—Mutta miksi te menette?—Olavi ei ennättänyt vastata, kun pastori huusi:

—Nyt se tulee!

He kääntyivät katsomaan ja näkivät laivan, joka juuri ilmaantui niemen takaa. Sitten sanoi Olavi, ennenkuin pastori ehti tulla:

—Unohtakaa minut, minä en ansaitse, että minua muistelette.

Ja hän tunsu sen sillä hetkellä, hän oli omasta mielestäänkin menetellyt niin väärin, ettei hän ansainnut. Mutta Ellistä se oli vain uusi todistus siitä, että Olavi ei häntä rakastanut.

Se, mikä sitten tapahtui, oli taas kuin unennäköä, sellaista, joka ei haihdu herätessä, vaan jää niinkuin jotkut kamalat lapsuuden painajaiset elämän ajaksi mieleen.

He soutavat väylälle, pastori heiluttaa hattuaan ja laiva, joka yhä lähenee ja suurenee lähetessään, viheltää vastaukseksi. Ellistä tuntuu, että se ilkkuu hänelle ja että piipusta nouseva savu liehuu kuin riemuissaan jostakin.

Kannella tuolla ylhäällä seisoo laivan käsipuita vasten nojaten joukko naisia ja herroja. Olavi on noussut seisomaan, hän heiluttaa heille hattuaan, hänen silmänsä säteilevät, ja hän näyttää kuin tähtäävän jotakuta.

—Päivää, herra Kalm! huutaa heleä naisen ääni. Tulittepahan te!

—Miksen olisi tullut, kun lupasin, vastaa Olavi.

Laiva on kohdalla, sieltä heitetään nuora ja kiinnitetään kokkaan, samassa kun venhe liukuu laivaan kiinni. Elli näkee nostettavan tavarat laivaan, siinä on huutoa ja melua, laivasta kiirehditään ja sama heleä naisääni huutaa taas:

—Antakaa tänne sateenvarjonne ja palttoonne, herra Kalm!

Ja Olavi kiipee ylös ehtimättä heittää hyvästiäkään. Samassa nakataan nuora irti, venhe sysätään ulos laivasta, kone alkaa käydä ja laivan sivusta ruiskahtaa likaista kuumaa rasvavettä venheeseen, jonka propellista pursuava virta työntää armottomasti järelelläpäin.

Venhe kääntyy niin, että Elli voi katsoa järelelleen. Hän näkee Olavin peräkannella, suuren iloisen ja nauravan seuran ympäröimänä. Ja taas siellä keikkui se neiti ensimmäisenä hänen edessään. Laiva poistuu poistumistaan, Olavi ei katsahdakaan tänne, hän kai jo on kokonaan unhottanut. Mutta yht'äkkiä hän astuu esiin, nostaa hattuaan ja tempaa sitten nenäliinansa. Muutkin sieltä huiskuttavat, ne vieraat, se neitikin liikuttelee päivävarjoaan. Pastori huiskuttaa vastaan.

—Huiskuta sinäkin, Elli! Etkö näe, kun ne kaikki huiskuttavat.

Elli ei kuitenkaan saa kuin pari kertaa kättään nostetuksi ja lasketuksi. Hänestä näyttää, että niistä muutamat tuolla ovat ottaneet kiikarinsa ja että ne häntä tähystelevät. Hänen täytyy kääntää pois päänsä laivasta, hän ei kärsi nähdä sen poistuvan, ja samassa kääntyy venhekin kotiin päin, Tyynelän lahtea kohden.

* * * * *

Kun he olivat vähän matkaa soutaneet ääneti, sanoi pastori yht'äkkiä:

—Kylläpä minä nyt alan ymmärtää, minkä tähden sillä oli semmoinen kiire. Näitkö sinä sen neitosen, joka otti vastaan Olavin tavarat?

—En.

—Etkö nähnyt ... se, jolla oli se pieni punainen hattu ... sepä oli vasta vähän nätti tyttö ... kylläpä vain se taisi olla syynä koko lähtöön... Katsopas poikaa, kun ei siitä virkkanut mitään... Mutta yksi se jäi kuin reen sisälle ruikuttamaan. Eivätpähän onnistuneet sen pappilan Liinan puuhut vielä tänäkään kesänä, vaikka koetin minä olla puhemiehenä ... puheskeli pastori meloessaan venheen perässä.

—Vai koetti se pastori olla rovastin röökkinän puhemiehenä, naurahti renki kokkatuhdolta.

—Koetinpa koetin, mutta eihän se silloin auta, kun on toinen jo kierroksessa.

Ellin täytyi äänetönnä, jäykistyneenä kuunnella heidän puhettaan ja ponnistaa kaikki voimansa estääkseen itseään itkuun purskahtamasta.

* * * * *

Illalla tapasi Elli itsensä nuottakodan luota pitkältään, otsa vasten kylmää kalliota.

Hän oli vielä kerran tehnyt tilin elämästään ja katsellut vielä viimeisen kerran ulos maailmaansa, joka oli menetetty, suljettu, ja kaikki toiveet haihtuneet. Iäti tulevat laivat kulkemaan tästä ohi, aina laineet loiskimaan hänelle kolkkoa toivottomuutta ja elämän ontoutta. Ja ajatellessaan sitä ja nähdessään auringon kimalluksen veden pinnalla purskahti hän viimeinkin kyyneliin ja itki niin, että kivi kostui. Hän aikoi riuhtaista itsensä irti, tunsu ylpeytensä kuiskuttavan korvaansa, että hänen täytyisi nousta ja kukistaa tunteensa. Mutta hän ei tahtonut sitä kuunnella ... mitä se merkitsee, jos hän on nöyryntynyt, jos hänet on petetty ja hyljätty... Eihän se ole mitään sen rinnalla, ettei taas ole ketään, jota saisi rakastaa ja joka hänestä välittäisi.

Ei hän enää syyttänyt itseäänkään niinkuin eilen. Olihan hän silloin ajatellut, että kaikki olisi voinut muuttua, jos hänen ennakkoluulonsa eivät olisi olleet tiellä, jos hän olisi tarttunut elämänsä ohjiin ja yhdellä iskulla ratkaissut kaikki. Mutta eihän hän ollut saanut siihen tilaisuutta ja eihän sekään enää olisi auttanut. Sillä eihän se hänestä välittänyt ja rakastihan se ehkä toista. »En mitään minä ole hänelle, hän inhoo, ylenkatsoo, nauraa minua ja kertoo minusta jollekin taas, niinkuin minulle kertoi muista.»

Mutta ei hän kuitenkaan voinut tuomita Olavia siitä.

Ei vihata häntä, ei katkeruudella ajatella eikä lakata häntä rakastamasta. Vaan aina tulee hän häntä mielessään pitämään, aina antamaan haavan vuotaa, kunnes veri on kuiviin juossut.

Hän nousi ylös, kuivasi kyöneleensä ja nousi pihaan. Ruis alkoi jo kellastua ja oli mennyt lakoon paikoitellen. Metsä ja talo seisivat mustina ja syksyisinä kajastavaa pohjoista taivaanrantaa vasten. Alkaa taas syksy, tulee se talvi...

Hän tuli verannalle ja meni siitä ylisille. Siellä hän keräsi kaikki, mitä oli Olavista jäljellä ja muistutti hänestä: muutamia paperipalasia, puoleksi tyhjennetyn paperossilaatikon ja tulitikkukotelon, jota hän oli käyttänyt. Hän aikoi ne heittää uuniin, mutta kätki ne sitten ja pisti mukaansa. Hän tahtoi nyt säilyttää kaikki, haki käsiinsä kirjeen, jonka Olavi oli lähettänyt hänen miehelleen, ja otti talteensa vavan, jolla Olavi oli onkinut.

Puutarhasta hän löysi kiikkulaudalta kepin, joka Olavilla aina oli ollut kädessään, kun he siinä istuivat, ja jolla hän piirteli kuvioita käytävän hiekkään. Tuon viirun oli hän vetänyt silloin, tuon taas silloin.

Oli jo melkein pimeä, ensimmäiset syystähdet tuikkivat jo kelmeästi taivaalla. Ikkuna rasahti saranoiltaan ja hän säpsähti, niin että oli parkaista.

—Oletko sinä siellä, Elli ... mikset tule jo nukkumaan?

Hänen miehensä seisoi haukotellen ikkunassa ja oli jo riisuutunut.

Hänenkö luokseen! Hänenkö kanssaan taas vanhaa elämää aloittamaan

Miksei mieluummin lopettaa kerralla kaikkea, pelastua, paeta, juosta vaikka järveen...?

Mutta hän tunsu, että hänen voimansa tälläkin kertaa hänet pettävät. Ja kun pastori yhä seisoi

ikkunassa odotellen ja uudisti kehoituksensa, nousi hän ja meni runneltuna, uupuneena ja melkein tiedotonna, horjuvin askelin huoneeseen.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PAPIN ROUVA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus,

or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and

donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.